

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

GLOBALNI ASPEKTI RANGIRANJA ZEMALJA ČLANICA G8 PO STEPENU RAZVOJA

MASTER RAD

Mentor:

Prof. dr Slaviša Kovačević

Kandidat:

Nemanja Babić, dipl. ekonomista

Banja Luka, 2020.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

THE GLOBAL ASPECTS OF RANKING G8 MEMBER COUNTRIES BY DEVELOPMENT

MASTER PAPER

Mentor:

Slaviša Kovačević, PhD
Associate profesor

Candidate :

Nemanja Babić,
Bachelor in economics

Banja Luka, 2020.

INFORMACIJE O MENTORU I MASTER RADU

Mentor:

Dr Slaviša Kovačević, vandređni profesor

Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Naslov master rada:

„Globalni aspekti rangiranja zemalja članica G8 po stepenu razvoja“

Rezime

Prema analizama koje objavljuju međunarodne organizacije, najrazvijenije zemlje su one iz Grupe 8. Riječ je grupi visokorazvijenih zemalja u kojima vlada demokratsko uređenje, a koju čine: Japan, SAD, Rusiju, Veliku Britaniju, Italiju, Njemačku, Francusku i Kanadu. Cilj rada je da na osnovu relativno malog broja izabranih makroekonomskih indikatora odredi pozicije izabranih zemalja prema nivou razvijenosti. Rangiranje zemalja se određuje prema metodu I-odstojanja. Korišteni metod se odnosi na klasifikaciju i rangiranje višedimenzionalnih pojava, a zasniva se na odstojanju vrijednosti između izabranih indikatora. Step en razvijenosti, odnosno rang zemlje zavisi od odabira kriterijuma za izračun I-odstojanja koji je proporcionalan stepenu globalizacije.

Ključne riječi: rangiranje, razvijenost, globalizacija, Grupa 8, indikatori.

Naučna oblast: Društvene nauke

Uža naučna oblast: Međunarodna ekonomija

Klasifikaciona oznaka: S 180

Tip odabrane licence kreativne zajednice: Autorstvo nekomercijalno

INFORMATION ABOUT MENTOR AND MASTER THESIS

Mentor:

Slaviša Kovačević, PhD Associate Professor

Faculty of Economics, University of Banja Luka

The Master's Thesis Title: The global aspects of ranking G8 member countries by development

Abstract:

According to the analysis published by international organizations, the most developed countries belong to the Group 8. This is the group of highly developed countries governed by democratic system, and the mentioned group includes Japan, USA, Russia, Great Britain, Italy, Germany, France and Canada. The aim of the paper is to determine the positions of the selected countries according to the level of development, based on a relatively small number of selected macroeconomic indicators. Country rankings are determined according to method *I distance*. This method refers to the classification and ranking of multidimensional phenomena, based on the distance of values between the selected indicators. The degree of development, depending on the country rank, depends on the selection of the criteria for calculation and distance. It is proportional to the degree of globalization.

Key words: rank, development, globalization, Group 8, indicators.

Scientific area: Social science

Scientific sub-area: International economics

Classification tag: S 180

Type of Creative Commons license chosen: Non-commercial authorship

SADRŽAJ

UVOD	1
1. GLOBALIZACIJA	5
1.1 Teorijski osvrt na poimanje globalizacije	5
1.2 Značaj institucija u poimanju globalizacije	14
1.2.1 Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka	17
1.2.2 Svjetska trgovinska organizacija.....	22
1.2.3 Ujedinjene nacije	26
1.3 Analiza stepena globalizacije.....	27
1.3.1 Glavni nedostaci indeksa koji mjere stepen globalizacije	33
1.3.2. Mjera globalizacije.....	34
2. OCJENA RAZVIJENOSTI ZEMLJE	36
2.1 Pojam ekonomskog rasta i razvoja	36
2.2 Teorije ekonomskog rasta i razvoja	45
3. NASTANAK I RAZVOJ G8.....	51
3.1 Formiranje Grupe 8.....	51
3.2 Suspenzija Ruske Federacije.....	52
3.3 Perspektive i budućnost G8	55
4. KLASIFIKACIJA ZEMALJA PREMA NIVOU RAZVIJENOSTI	57
4.1 Indikatori ekonomske razvijenosti	57
4.1.1 Bruto domaći proizvod per capita i godišnja stopa rasta	57
4.1.2 Izvoz robe i usluga	62
4.1.3 Strane direktne investicije.....	64
4.1.4 Nezaposlenost	65
4.1.5 Inflacija	66
4.2 Rang-lista zemalja na osnovu izračunate vrijednosti linearnog I-odstojanja.....	67
4.2.1 Kvantitativni modeli za mjerenja nivoa razvijenosti	67
4.2.2 Model I-odstojanja	68
4.3 Analiza modelom I-odstojanja	74
ZAKLJUČCI, DISKUSIJA I PREPORUKE	90
LITERATURA	93

UVOD

Uloga moderne ekonomije uveliko prevazilazi granice nauke i ulazi u prostor primjene. Možda nikad nije bila potrebija efikasnost u jedinstvu sa brzinom kako bi se adekvatno pretvorila teorija u praksu i postigli željeni rezultati. Pitanje razvoja nacionalnih ekonomija je suštinsko u eri ubrzanog napretka tehnologije i pritiska različitih kriza bilo da je riječ o ekonomskim ili sigurnosnim krizama. Razvijene ekonomije žele da održe stepen i stopu razvoja, a nerazvijene i srednje razvijene ekonomije žele da dostignu visok nivo razvijenosti. Teško je iznijeti pravilan koncept, odnosno obrazac koji će se postaviti kao odgovor na zahtjeve razvoja. Ono što je nedvosmisleno jeste to da je moguće izdvojiti obrasce čiji je koncept moguće pratiti kako bi se postigli željeni rezultati. Naravno, govorimo iz ugla nacionalnih ekonomija.

Jedinstvenu klasifikaciju zemalja prema stepenu razvijenosti teško je izvršiti s obzirom da je sam pojam razvijenosti zemalja kompleksan, te se sastoji iz više komponenti. Pomenute komponente mogu biti ekonomskog, socijalnog i društvenog profila. Obično, uspješnu ekonomiju prati adekvatno socijalno uređenje kada su u pitanju razvijene zemlje, dok kod zemalja u razvoju jedno ili drugo zaostaje, a kod zemalja koje nisu razvijene niti jedno od pomenutog ne funkcioniše. Međutim, ni ova tvrdnja ne mora da bude tačna. Na primjer, kod nordijskih zemalja je razvijena ekonomija i socijalno-društveno uređenje u isto vrijeme, s druge strane SAD se smatra najrazvijenijom ekonomijom svijeta, ali pitanje socijalne zaštite je osporavano u mnogim slučajevima. Institucije globalnog karaktera kao što su Međunarodni monetarni fond ili Svjetska banka imaju izvjesne metode klasifikacije zemalja po stepenu razvijenosti, koje se zasnivaju na metodologijama kao što su komparacija, odnosno poređenje različitih indeksa ili klasičnih mjera kao što su BDP i BDP *per capita*.

Ono što je izvjesno jeste da ne postoji jedinstvena klasifikacija sa tačno definisanim kriterijumima koji se mogu primijeniti na svaku zemlju a koja će dati relevantne podatke i pouzdanu sliku o stepenu razvijenosti zemalja svijeta. Upravo zbog toga postoji veoma izražena potreba za klasifikacijom, prevashodno zbog distribucije moći kada su u pitanju politički aspekti razvijenih zemalja, odnosno racionalnog provođenja istraživanja posmatrajući naučnu sferu.

Prema analizama koje objavljuje Svjetska banka, najrazvijenije zemlje su one iz Grupe 8 ili skraćeno G8. Grupa 8 predstavlja grupu visokorazvijenih zemalja u kojima vlada demokratsko

uređenje, a obuhvata : Japan, SAD, Rusiju, Veliku Britaniju, Italiju, Njemačku, Francusku i Kanadu.

Postavlja se, međutim, pitanje u kojoj mjeri najčešće korišćeni indikatori daju zadovoljavajuću informaciju i da li možda postoje i neka druga obilježja i indikatori koji su bili nepoznati ili zapostavljeni, a koji bi mogli da budu čak i značajniji od onih koji se najčešće uzimaju u obzir. Naš zadatak jeste da odredimo jedan relativno mali broj, pogodno izabranih, makroekonomskih indikatora koji bi sadržavali isti nivo informacija kao da smo koristili sve moguće indikatore u svrhu rangiranja zemalja u svijetu prema nivou razvijenosti.

Metod I-odstojanja je metod klasifikacije i rangiranja višedimenzionalnih pojava, zasnovan na odstojanju vrijednosti između izabranih indikatora. Primjenom I-odstojanja utvrđeni su relativni indikatori efikasnosti, čime je formirana klasifikacija i rang-lista zemalja prema ekonomskoj razvijenosti, a na osnovu makroekonomskih pokazatelja.

Metod I-odstojanja ne ostavlja mogućnost subjektivnog uticaja na formiranje rang-liste, pod pretpostavkom da je poznat skup indikatora i da ima sve osobine koje odgovaraju prirodi problema.

Opredjeljenje za model I-odstojanja potiče otuda što ovaj model zadovoljava sve uslove koji su svojstveni prirodi odstojanja, odnosno, višedimenzionalnoj pojavi razvoja i što daje mogućnost dodatnih razmatranja putem normiranog I-odstojanja, kvadratnog I-odstojanja i I-odstojanja sa grupisanim indikatorima. S druge strane, koristićemo indeks globalizacije i izvršiti poređenje sa rezultatima ili rangom dobijenog I-odstojanja. Indeks globalizacije predstavlja mjeru odnosno stepen globalizacije.

- **Predmet i problem istraživanja**

Generalno gledano, sam predmet istraživanja pripada oblasti ekonomske teorije i analize. Skladno tome, slijedi i da je predmet istraživanja interdisciplinarnog karaktera, jer globalizacija se proteže kroz više naučnih oblasti. Naime, rijetke su naučne discipline, ako takve i postoje, barem kada je riječ o društvenim opusima, a da se ne bave pojmovima koje se odnose na globalizaciju. Naravno, ekonomija je vodeća, ali u velikoj mjeri praćena je i sociologijom, pravom i slično. Predmet istraživanja biće aspekti ili parametri koji definišu razvijenost zemalja posmatrano na primjeru članica G8 u savremenim uslovima. Pod savremenim

uslovima podrazumijeva se period globalizacije. U svakom slučaju, kada je riječ o empirijskom dijelu istraživanja, korišteni podaci biće isključivo vezani za ekonomsku sferu, te će kao takvi biti i obrađivani. Analizom dobijenih rezultata korist ćemo se spoznajama i otkrićima koja dopiru iz drugih nauka, osim ekonomske.

- **Ciljevi istraživanja**

Naučne ciljeve istraživanja odredićemo na bazi odgovarajućeg naučnog saznanja o problemu koji smo postavili u istraživanju. Imajući to na umu, oni su raščlanjeni kako slijedi:

a) Naučni opis: Opisaćemo sam pojam ekonomskog razvoja i globalizacije, te njihov značaj za savremenu ekonomsku današnjicu. Ukazaćemo na potencijale primjene upotrebe izbora adekvatnih parametara u rangiranju zemalja po stepenu razvijenosti. Takođe, opisaćemo sam model rangiranja zemalja prema stepenu razvijenosti. Takođe, ukazaćemo na odnos globalizacije i razvoja gdje ćemo približiti uticaje globalizacije koji ona ima na razvoj bilo da je riječ o pozitivnom, ili negativnom efektu.

b) Naučna klasifikacija od samog nastanka ekonomske nauke brojni teoretičari bavili su se problematikom ekonomskog razvoja. Većina njih je imala različita shvatanja o tome, prevashodno određujući različite komponente koje su imale uticaj na razvoj. Tokom istraživanja, nastojaćemo klasifikovati i integrisati parametre koji određuju razvoj jedne zemlje, te izdvojiti i klasifikovati elemente globalizacije koji koreliraju sa pomenutim parametrima.

c) Naučno objašnjenje: Objasnićemo uticaj pojedinačnih parametara na razvoj nacionalne ekonomije. Utvrdićemo uslovno-posljedičnu vezu i intenzitet veze između ključnih elemenata globalizacije i parametara razvoja nacionalne ekonomije. Kako bismo jasno sagledali uticaj globalizacije na razvoj nacionalne ekonomije, iz skupa ponuđenih teorijskih i praktičnih rješenja izdvojićemo najbitnije elemente, vodeći računa o zakonskoj podobnosti i ekonometrijskim principima.

d) Naučno predviđanje: Uzimajući u obzir prethodno naučno istraživanje o odnosu globalizacije i razvoja, te na osnovu toga dobijenih rezultata, ponudićemo rješenja za razvoj nacionalnih ekonomija u uslovima globalizacije. Takođe, daćemo jasne preporuke i smjernice kako bi nacionalne vlade imale mogućnost da prilikom njihovog korištenja postignu rezultate koji ih mogu dovesti do identifikovanja negativnih praksi u donošenju i sprovođenju politika razvoja nacionalnih ekonomija.

- **Hipoteze istraživanja**

Na osnovu prezentovanih predmeta, problema i ciljeva istraživanja, moguće je postaviti glavnu hipotezu i pomoćne hipoteze.

Glavna hipoteza

H0: Stepen razvijenosti članica Grupe 8 zavisi od izabranih kriterija za mjerenje nivoa razvijenosti i ostvarenog nivoa globalizacije.

Pomoćne hipoteze

H1: Faktori koji određuju razvijenost kod članica G8 predstavljaju aspekte koje nerazvijene zemlje moraju razvijati.

H2: Kreiranjem modela za praćenje razvijenosti zemalja stvaraju se uslovi za davanje preporuka za njihov dalji razvoj.

- **Varijable istraživanja**

Fundamentalni cilj ovog istraživanja je traženje odgovora na pitanje u kojoj mjeri izbor pogodnih indikatora (faktora) i globalizacija utiču na stepen razvijenosti zemalja posmatrano na primjeru Grupe 8. Naravno, postavljena hipoteza će se obraditi na osnovu dobijenih rezultata, a na način da se potvrdi ili negira. U postupku provjere hipoteza korist ćemo sljedeće varijable:

- Stepen razvijenosti članica Grupe 8 u ekonomskom smislu – zavisna (posljedična) varijabla,
- Izbor pogodnih indikatora (faktora) i globalizacija članica Grupe 8 – nezavisna (uzročna) varijabla.

Nezavisna varijabla *ostvareni nivo globalizacije* mjeriće se isključivo indeksom globalizacije kao centralnom mjerom koja obuhvata više parametara vezanih za ovaj proces.

1. GLOBALIZACIJA

1.1 Teorijski osvrt na poimanje globalizacije

Kontradikcija je prisutna u ljudskom biću vjerovatno od početka civilizacije. Ova pretpostavka zasnovana je na mogućnosti individue da svojim djelima ne otkriva svoje misli, odnosno, na činjenici da nije neophodna saobraznost između ljudskog razuma i postupaka. Pojam u ekonomiji koji je nedvosmislen predmet negacije i afirmacije, jer u isto vrijeme biva hvaljen i osporavan, jeste globalizacija. U takvim okolnostima, ovaj izraz objedinjuje vjerovatno najintimniju crtu ljudskog karaktera od njegovih najranijih početaka do danas.

Globalizacija je izraz koji u mnogome definiše procese integracije zemalja. Sama integracija nastaje kao proizvod tehnološkog napretka koji ubrzava trgovinu robe i usluga, tok kapitala i migraciju stanovništva preko međunarodnih granica.¹ Globalizacija se obično razmatra kao da je to jedinstven fenomen, a često poistovjećujući se sa ideologijom neoliberalizma ili procesa *zapadnjačenja*, dok se ona ipak u dubljijoj analizi pojavljuje kao složen, nejednak i često kontradiktoran skup procesa koji djeluju u nizu različitih intersektih domena, koji, opet, proizvode ne samo homogenizaciju i heterogenizaciju, već i hibridizaciju.²

Globalizacija se često smatra procesom iako je to zapravo cijeli koncept koji pored ekonomije obuhvata i teorije drugih nauka, kao što su političke nauke, filozofija, antropologija i sociologija. Cjelokupan pojam globalizacije predstavljen kao koncept može se uže posmatrati u dvije grupe u okviru kojih se daljim raščlanjivanjem i posmatranjem karakteristika mogu definisati po dva toka kretanja. Prvu grupu čine ekonomska i tehnološka globalizacija koje se često poistovjećuju i smatraju istim procesom, tj. konceptom, dok su druga grupa politička i kulturna globalizacija. U svojoj osnovi globalizacija podrazumijeva najmanje dva različita fenomena:

- a. Lanac političkih, ekonomskih i društvenih aktivnosti koji postaje globalan po obimu;
- b. Identifikacija nivoa interakcije i međupovezanosti unutar i između država i društava.³

¹ Globalization. Preuzeto 19.01.2018. sa <http://www.referenceforbusiness.com/small/Equ-Inc/Globalization.html#ixzz4yRTtgwnh>

² Christof, P.;Eckersley, R.. *Globalization and enviroment*. New York: Rowman and Littlefild publishers, p. 17.

³ Kovačević, S. (2017). *Globalizacija i razvoj svjetske trgovine*. Banja Luka: Ekonomski fakultet, str. 19.

Složene i isprepletene veze svih kretanja dovode do toga da ekonomski aspekt globalizacije ima najuočljivije pokazatelje i rezultate. Ovdje govorimo o ishodu koji ima svoje utemeljenje u finansijskoj i trgovinskoj liberalizaciji, a koja se ogleda kroz rastuće i ubrzavajuće prekogranične tokove robe, usluga, investicija i finansijskih transakcija. Dolazi do *razdvajanja* proizvodnog procesa u globalne lance snabdijevanja kako bi se iskoristile ekonomije obima i efikasnosti na različitim lokacijama. Izvjestan je pristup svim dostupnim resursima u onoj mjeri u kojoj to je to potrebno korporacijama za operacije na različitim lokalitetima. Željeni cilj je konstantno proširenje i intenziviranje komodifikacije, sa naglaskom na masovnom konzumerizmu. Pobjrojana kretanja se često definišu kao krajnji period globalizacije.

Osnova za kretanja i rezultate ekonomske globalizacije je tehnološka i naučna globalizacija. Tehnološkom globalizacijom, zajedničkim radom naučnika i specijalista iz oblasti tehnologija, posebno novih informacionih i komunikacionih tehnologija i prevazilaženjem nacionalnih teritorija i interesa, kreirani su resursi koji su omogućili efikasniju realizaciju rezultata prepoznatih kod ekonomske globalizacije.

Naučna i tehnološka globalizacija se odnosi na globalno širenje naučnih znanja i novih tehnologija. Širenje novih tehnologija se često posmatra jednostavno kao aspekt ekonomske globalizacije. Na primjer, brzi razvoj novih tehnologija komunikacije, kao što su pametni telefoni sa raznim mobilnim aplikacijama i generalna revolucija u informacionim i komunikacionim tehnologijama, omogućili su da se ubrza i geografski proširi međunarodna ekonomska koordinacija i razmjena. Međutim, ova tehnološka dostignuća su plodovi šireg i mnogo dužeg procesa naučnog ispitivanja koji ima svoj dinamičan i transnacionalni, ali i globalni karakter. Naučnici se udružuju, razmjenjuju i testiraju ideje u globalnim mrežama povezujući se virtuelno i direktno. Naučni metod istraživanja prevazilazi nacionalnost svojih praktičara, a mnogi objekti naučnog istraživanja bilo da dolaze iz oblasti kao što je geologija, hemija ili klimatologija na primjer, istinski su globalni. Naučni diskursi su takođe odigrali presudnu ulogu u otkrivanju problema kao što su oni ekološke prirode i koji pogađaju sve stanovnike planete, kao i u postavljanju programa i praćenju politika neophodnih za njihovo prevazilaženje.

Globalizacija politike obuhvata političke aktere, mreže i strukture upravljanja koji su aktivno oblikovali, olakšali i promovisali globalizaciju. Ovaj domen takođe uključuje globalne političke pokrete i globalne političke ideologije, uključujući antiglobalizacijski pokret,

globalno proširenje i konvergenciju načina regulacije, stremeći prema stvaranju i proširenju međunarodnih institucija upravljanja.

Iako je većina političkih debata o globalizaciji bila zaokupljena pitanjem da li su autonomija i upravljački sistemi nacionalnih država u opadanju, odnosno koji su oblici upravljanja u porastu, evidentno je da je forma nacionalne države u nekoj vrsti opadanja. Sistem organizovanja nacije koji se ogleda u državi je možda najveći civilizacijski proizvod ove vrste. Na njegovom uobličavanju radili su neki od najumnijih individua čovječanstva počevši od Platona i Aristotela. Naime, pravo države da legitimnim monopolom upravlja svojim stanovnicima nakon završetka dekolonizacionog perioda i otvaranja granica znatno se smanjuje. Državni sistem i dalje ostaje primarna struktura upravljanja, a države i dalje nominalno ostaju glavni regulatori između subnacionalnog, s jedne strane, i regionalnog, međunarodnog i globalnog, sa druge strane. Nepotrebno je reći da ovaj globalni sistem suverenih država posebno ne doprinosi prosvijetljenom upravljanju zajedničkim ili prekograničnim problemima. Njegova budućnost, iako se čini izvjesnom, u suštini ostavlja prostor za različite debate. Četiri spomenuta domena imaju različite materijalne i idejne dimenzije i prate ih različite logike i vremenske distance: oni su međusobno konstitutivniji, a ne spoljašnji i autonomni. Svaki domen oblikuje drugi domen, ali ne uvijek nužno na isti način, u istom stepenu ili istovremeno. Nosioци promjena u svakom od ovih domena funkcionišu sa različitim intenzitetima u različito vrijeme. Ne može se pretpostaviti da je istorijski ili prostorni obrazac globalizacije unutar svakog od ovih domena identičan, ili čak i uporediv. Proces globalizacije sa obrascima razvoja koji su oblikovani ovim procesima uvijek su nejednaki. Njihovi distributivni uticaji donose koristi i opterećenja. Sve ovo onemogućuje smanjivanje kombinovanih procesa globalizacije na jedan uzrok i jednako je nemoguće razdvajanje uzroka i efekata. Potencijalni ishod je i civilizacijski sukob koji može rezultirati promjenom poretka brišući naciju, a stvarajući regiju ili neki drugi oblik grupisanja stanovništva. Ipak, unošenje globalizacije u različite domene nam pomaže da razumijemo veći proces interakcije i međusobnog stanovišta, uz priznavanje da postoji mnogo različitih načina analitičkog procesa.

Ujedinjene nacije smatraju da globalizacija predstavlja nedvosmislenу priliku, odnosno ključ za smanjenje siromaštva. U isto vrijeme vodeći svjetski ekonomisti kao što su Džozef Štiglic (*Joseph Stiglitz*) i Ha Jon Čang (*Ha-Joon Chang*) ističu da globalizacija u sve većoj mjeri zapravo oživljava ekonomsku nejednakost.⁴ Štiglic ide i korak dalje navodeći da tržišni zakoni

⁴ When did globalization start. Preuzeto 19.01. 2018. sa <https://www.economist.com/blogs/freeexchange/2013/09/economic-history-1>

prepušteni slobodnom, spontanom djelovanju stvaraju, pored ostalih nedostataka, društveno nepodnošljive disparitete u raspodjeli dohotka, dovodeći dugoročno do neracionane alokacije resursa i uzrokujući nepopravljivu devastaciju okoline.⁵ Nameću se koncepti ljudskih prava i demokratije, superiornost zapadne civilizacije jer se bazira na univerzalnim vrijednostima i istinama, uz neminovnost podlijevanja *tržištu*, cijelo vrijeme nudeći se u formi ideje. Ove ideje su kompleksne i potrebno ih je pažljivo analizirati, i skinuti sa njih štetne i nesusštinske parametre kako bi se trezveno procjenjivale i stavile na uslugu svima, a ne samo malom broju ljudi.⁶

U ranoj fazi nastanka ekonomske misli svakako nije bilo upotrebe riječi globalizacija, ali izvjesno je da još u djelu *Bogatstvo nacija* Adama Smita (*Adam Smith*) autor iznosi opšti koncept gdje se ljudi i tržišta postepeno integrišu sa protokom vremena.⁷ Podjela rada omogućava proširenje proizvodnje, dok specijalizacija proširuje trgovinu i postepeno objedinjuje zajednice iz različitih dijelova svijeta u jednu cjelinu. Sama podjela rada je prisutna još od početka civilizacije, dakle još od primitivnog vremena gdje osnovna zanimanja predstavljaju stočarstvo, lov i ribolov. Razvijaju se sela koja rastu i spajaju se, postajući tako gradovi, a kasnije gradovi čine države određujući nacije.

Istorija savremenog svijeta u velikom dijelu je bila istorija ekspanzije evropskih država i naroda u ostatak svijeta.⁸ Sve i da zanemarimo istoriju velikih civilizacija misleći pri tome na Mesopotamiju, Grčku, Egipat i Rim, te počnemo od perioda kasnog srednjeg vijeka, vidjećemo izuzetne obrise globalizacije. U tome kontekstu globalizacija nameće svoj jednosmjerni karakter, afirmišući ideju sa početka paragrafa. Kolonijalne sile su preko svojih prekookeanskih kompanija definisale trgovačke rute praveći interakciju između kultura. Isprva se razvijala monopolistička trgovina, koja se postepeno pretvarala u tržišnu kako su kolonije jačale, odnosno kada je sve više zemalja počelo da polaže prava na kolonije. Uporedno počinje i period razvoja inovacija, gdje se vremenom u sve većoj mjeri skraćuje put od ideje do realizacije.

Vijekovi su prošli od otkrića točka do otkrića parne lokomotive. Put između lokomotive do aviona bio je kraći od pola vijeka. Sa usavršavanjem električne energije, izgledalo je kao da svijetu ništa više nije potrebno. Danas imamo internet. Roboti već vode televizijske emisije

⁵ Kovačević, S. (2017). *Globalizacija i razvoj svjetske trgovine*. Opus citatum, str. 197.

⁶ Wallerstein, I. *European universalism: The rethoric of power*. New York: New Press, p.5.

⁷ When did globalization start. Preuzeto 19.01. 2018. sa <https://www.economist.com/blogs/freeexchange/2013/09/economic-history-1>

⁸ Wallerstein, I. *European universalism: The rethoric of power*. Opus citatum, p. 5.

kao što je dnevnik, a 3D štampači imaju sve veću primjenu u industriji. Ovo su direktne i eklatantne tekovine globalizacije.

Izvjesno je da se globalizacija razvijala uporedno sa razvojem svijeta. Zbog toga je moguće raščlaniti periode njene evolucije. Ipak, ne postoji opšteprihvaćena podjela perioda razvoja globalizacije. Različiti naučnici donose svoja viđenja. Između ostalih izdvaja se i mišljenje gdje se globalizacija poredi i sa samim periodima razvoja čovječanstva, tako da imamo arhaični period globalizacije, odnosno moderni i postmoderni period globalizacije. Zanimljivu klasifikaciju perioda u razvoju globalizacije donosi američki istraživač Tomas L. Fridman (*Thomas L. Friedman*) koji navodi tri faze:

1. Globalizacija 1.0 koja se odvija između 1492–1800. godine;
2. Globalizacija 2.0 koja se odvija od 1800–2000. godine;
3. Globalizacija 3.0 koja se odvija od 2000. godine.⁹

Kada je u pitanju prvi period, prema mišljenju pomenutog autora globalizacija se odvija u dijelu koji se odnosi na globalizaciju zemalja. Drugi period obuhvata globalizaciju kompanija, dok se treći period odnosi na globalizaciju ljudi. Ovdje možemo prepoznati nosioce globalizacije, odnosno one koji su je provodili skladno pristupu moći koja im se nalazila ili nalazi u posjedu. Isprva je moć pripadala monarhu, odnosno vladaru zemlje. Kasnije se ta ista moć preselila pod okrilje kompanija, dok danas moć, odnosno ideju koja donosi moć posjeduju pojedinci.

Ekonomska globalizacija se primarno proširila ubrzanim rastom transnacionalne trgovine, odnosno ubrzanim razvojem komunikacija i tehnologije. Motiv razvijenih zemalja za uključivanje u pomenuto ogleda se u izglednoj šansi da se održi nivo ekonomskog razvoja, odnosno ekonomske moći, ili da se eventualno prošire dostignuća u ekonomskom rastu i razvoju.

Razvijene ekonomije jednostavno podstiču integracije sa većinskim dijelom svijeta nastupajući posredstvom stranih direktnih investicija i snižavanjem troškova poslovanja, kanališući savremene oblike prekogranične migracije kapitala i stanovništva. Primjetno je radikalno povećanje prihoda praćenih ekonomskim rastom zemlja u razvoju, ali prisutno je i smanjenje potrošačkih cijena u razvijenim zemljama.

Upravo ekonomska integracija se primarno ispoljava kroz globalizaciju tržišta, tj. dostupnost proizvoda, ali i kroz samu proizvodnju. Pojava globalnog tržišta je možda najbolje uočljiva

⁹ Friedman, T. L. *It's a Flat World, After All*. New York: Times Magazine; Apr 3, 2005.

kroz prisustvo multinacionalnih korporacija u različitim dijelovima svijeta. One se između sebe takmiče, ali imaju i priliku da ostvare željene ciljeve kada je u pitanju profit u odnosu na situaciju kada im nije dostupno tržište veće od onog lokalnog ili tržište unutar zemlje kojoj nativno pripadaju. Pogodnosti globalnog tržišta, kada su u pitanju potrošači, ogledaju se u pojačanoj konkurenciji, odnosno većoj dostupnosti proizvoda, boljem kvalitetu i adekvatnijoj cijeni. Kada su u pitanju kompanije, prednosti globalnog tržišta ogledaju se kroz troškove marketinga, nove tržišne prilike, suplementarnost između tržišta, te potrebe potrošača sa mikrotržištima.¹⁰

Kompanije koje prodaju proizvode globalno mogu smanjiti troškove standardizujući marketinške aktivnosti primjenjujući iskustva iz jedne zemlje u drugoj. Dobar primjer ovoga je *Koka-kola* koja različito od zemlje do zemlje, koristi iste video-kampanje mijenjajući jezik na kome se obraća kupcima. Onog trenutka kada se kompanije odluče predstaviti na tržištima izvan granica zemlje u kojoj inicijalno posluju, otvaraju se i mogućnost za nove poslovne koristi. Poslovanje na globalnom tržištu, koje je zapravo skup nacionalnih tržišta, dozvoljava međusobno nadopunjavanje. Prodaja sezonskih proizvoda može da se odvija na način u kome se domaća prodaja dopunjuje međunarodnom. Na primjer, losioni za sunce se prodaju tokom ljeta, a kompanija koja ih prodaje da bi zadržala prihode mora da vrši prodajne aktivnosti tokom cijele godine. Ovo se može postići tako da se distribucija odvija na različitim lokacijama zavisno od toga da li je stiglo ljeto u taj dio hemisfere. Ipak pored svih prednosti globalnog tržišta, globalni proizvod mora da vodi računa o izvjesnim lokalnim aspektima kako bi se zadovoljile lokalne potrebe.

Globalizacija proizvodnje se odnosi na širenje proizvodnih aktivnosti na lokacijama koje pomažu kompaniji u postizanju minimalnih troškova, odnosno maksimizacije kvaliteta uz minimiziranje troškova neophodnih za ostvarivanje dobara ili usluga.¹¹

Koristi koje donosi globalizacija, kada je u pitanju proizvodnja, odnose se na pristup korporacija jeftinoj radnoj snazi, jednostavnijem pristupu tehnici i tehnologiji, te jednostavnijem pristupu sirovinama. Proizvodnja se seli iz zemalja u kojima je visok životni standard u zemlje koje mogu ponuditi nižu cijenu rada. Skladno tome, različite tehnologije su postale dostupnije. Naravno, sve to prate i sirovine.

¹⁰ Globalization. Preuzeto 06.04.2018. sa

http://catalogue.pearsoned.co.uk/assets/hip/gb/hip_gb_pearsonhighered/samplechapter/0273752634.pdf

¹¹ Ibid.

Globalizacija nesporno ima pozitivne tekovine. Ipak ono što je primjetno jeste da postoji veliki otpor među vodećim ekonomskim teoretičarima današnjice kada je u pitanju način provođenja ovog procesa. Štiglic, nobelovac, koga smo spomenuli na početku ovog teksta, smatra da globalizacija nije pažljivo i pošteno uvedena u društveno-ekonomske tokove.¹² Politike liberalizacije, čija je globalizacija zapravo posljedica, se sprovode brzo, pogrešnim redom, a uz to se očito koriste neadekvatne ili očigledno pogrešne ekonomske analize.¹³ Posljedica ovakvog pristupa su loši ekonomski rezultati koji se manifestuju kroz ekonomsku nejednakost, odnosno, društveno nacionalne sukobe zajedno sa sve prisutnom frustracijom.

Jedan manifest globalizacije, možda i najbitniji u XX vijeku, jeste Vašingtonski konsenzus. Štiglic smatra da je početkom devedesetih godina prošlog vijeka započeta svojevrsna zavjera koja se odrazila kroz tzv. Vašingtonski koncenzus.¹⁴ Iako u svojoj suštini ovaj skup ekonomskih politika promovise slobodnu trgovinu, plutajuće devizne kurseve, slobodno tržište i makroekonomsku stabilnost, riječ je o jedinstvenom pristupu umjesto pojedinačnom. Svaka nacionalna ekonomija je u stvari pojedinačna tvorevina, sa jedinstvenim karakteristikama, i teško je primijeniti grupne principe kako bi se jedinka stabilizovala, odnosno razvijala. Ako sagledamo principe Vašingtonskog konsenzusa, uvidjećemo da su u velikoj mjeri opravdani:

1. Nizak stepen zaduženosti nacionalnih vlada sa izbjegavanjem velikih fiskalnih deficita u odnosu na BDP;
2. Usmjeravanje javnih sredstava prema obrazovanju, zdravstvu i infrastrukturi umjesto prema subvencijama i drugim socijalnim davanjima;
3. Poreska reforma koja podrazumijeva širenje poreske osnovice i usvajanje umjerenih marginalnih poreskih stopa;
4. Tržišno utvrđivanje kamatnih stopa;
5. Konkurentnost deviznih kurseva;
6. Liberalizacija trgovine - liberalizacija uvoza, sa posebnim naglaskom na eliminaciji količinskih ograničenja;
7. Liberalizacija direktnih stranih ulaganja u inostranstvu;
8. Privatizacija državnih preduzeća;

¹² Review of Joseph E. Stiglitz's Globalization and its Discontents. Preuzeto 08.04.2018. sa <http://www.anderson.ucla.edu/faculty/sebastian.edwards/Stiglitz.pdf>

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

9. Deregulacija: ukidanje propisa koji ometaju ulazak na tržište ili ograničavaju konkurenciju, osim onih koji su opravdani na osnovu sigurnosti, zaštite životne sredine i zaštite potrošača i prudencijalnog nadzora nad finansijskim institucijama;
10. Vladavina prava.¹⁵

Koncept Vašingtonskog konsenzusa odnosio se primarno na Jugoistočnu Evropu i zemlje Latinske Amerike. Ispostaviće se da nije donio naročite rezultate kada je u pitanju dostizanje željenih ekonomskih rezultata, kada su u pitanju zemlje pomenutog podneblja.

Neki ekonomisti tvrde da slobodna trgovina zapravo i nije uvijek u najboljem interesu ekonomija u razvoju. Striktna primjena slobodne trgovine može štetiti komparativnim prednostima ekonomija u razvoju na način da im ne dozvoli dodatni razvoj, odnosno da ih limitira na stepenu razvoja na kojem se nalaze. Ovo u praksi znači ostanak u niskoprofitabilnim djelatnostima, jer je sužen prostor za razvoj zahvaljujući pojačanoj konkurenciji. Isto tako, povećana uzdržanost od vladine potrošnje koja podrazumijeva restriktivne mjere štednje može često da dovede do problema umjesto do rješenja. Naime, u periodima ekonomske krize štednja, odnosno smanjena javna potrošnja, ima multiplikativni efekat negativnog karaktera na ekonomiju. Promovisanje privatizacije po svaku cijenu nerijetko ima poguban efekat. Dovoljno nam je da pogledamo primjere u vlastitom dvorištu ili neposrednom okruženju.

Možda ćemo bolje razumjeti pozitivne i negativne tekovine globalizacije ako pogledamo narednu tabelu.

Tabela 1: Pozitivne i negativne tekovine globalizacije po različitim sferama

	Pozitivno	Negativno
Ekonomija	Globalizacija je povezana sa slobodnom trgovinom, a to smanjuje barijere koje su nekada postojale između zemalja koje slobodno trguju jedna s drugom. To znači da kompanije mogu profitirati. Primjeri sporazuma o slobodnoj trgovini su Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA), koji dozvoljava Meksiku, Kanadi i Sjedinjenim Državama da razmjenjuju proizvode i usluge bez značajnih uvoznih i izvoznih ograničenja. U okviru GATT-a i STO-a, svjetska trgovina se brzo proširila.	Globalizacija može dovesti do odliva radne snage. Budući da globalizacija omogućava radnicima da se lako kreću iz jedne zemlje u drugu. Ovo se posebno odnosi na odlive stručnog kadra; mnogi ljudi emigriraju i provode svoju profesionalnu karijeru u razvijenijim ekonomijama, dok su se prethodno obrazovali na račun svoje matične zemlje.

¹⁵ Washington consensus, preuzeto 16.04.2018. sa <https://www.economicshelp.org/blog/7387/economics/washington-consensus-definition-and-criticism/>

	Globalizacija otvara mogućnost priliva kapitala u siromašnije i zadužene zemlje, što postepeno smanjuje nejednakosti.	Neki ekonomisti vjeruju da je slobodna trgovina moguća samo ako se industrijama u siromašnijim zemljama dozvoli da rastu pod određenim nivoom ekonomske zaštite. Ovo je poznato kao <i>paradoks slobodne trgovine</i> .
	Kompanije također mogu angažovati radnike u stranim zemljama da rade za njih koristeći onlajn alate i telekomunikacije. Ovo smanjuje troškove kompanije. TNK-i su od toga profitirali.	Neke zemlje mogu izgubiti poreske prihode. Pošto su mnoge kompanije u mogućnosti da trguju sa jednom zemljom dok se nalaze u drugoj, velike korporacije često iskorištavaju poreska <i>utočišta</i> kao što su Luksemburg, Djevičanska ostrva i Hong Kong kako bi izbjegli plaćanje poreza u zemljama u kojima ostvaruju profit.
	Postoji globalno tržište za kompanije i za klijente. Postoji bolji pristup proizvodima iz različitih zemalja.	Globalizacija je imala kulturni uticaj na mnoge zemlje koje su bile izložene imigraciji velikih razmjera. Mnogi kritičari globalizacije smatraju da je slobodno kretanje radne snage dovelo do slabljenja tradicionalnih kultura.
	U mnogim slučajevima, slobodno kretanje radne snage omogućava ekonomijama da popravljaju „praznine” koje postoje na njihovim tržištima rada. Na primer, Velika Britanija je angažovala medicinske sestre iz Indije da popune radna mjesta u svojim javnim bolnicama koje su prethodno bile prazne zbog nedostatka radne snage na lokalnom nivou.	Specijalizacija zemalja u jednom ili dva pojedinačna proizvoda čini ih posebno osjetljivim na promjene tržišne cijene. Ako cijena padne, zemlja gubi izvor prihoda.
	Slobodna trgovina također omogućava zemljama i ekonomijama da se specijalizuju, proizvodeći kvalitetniju robu po povoljnijim cijenama. Ako neka zemlja, na primjer, ima velike rezerve nafte, ali malo zemlje koja je pogodna za poljoprivredu, može se fokusirati na proizvodnju nafte dok uvozi svježu hranu iz inostranstva.	Globalizacija može oštetiti slabe ekonomije proizvodima, uništavajući lokalna tržišta. U Kampali u Ugandi, odlaganje jeftine odjeće donirane u dobrotvorne svrhe desetkovalo je tekstilnu industriju.
Kultura	Kulturno smo postali otvoreniji i tolerantniji jedni prema drugima, kulturno miješanje je uobičajeno i oni koji žive u drugim dijelovima svijeta izgledaju pristupačnije nego prije.	Jezičke razlike su narušene dominantnim jezikom poslovanja, engleskim. Ovo može dovesti do nestajanja nekih jezika.
	Mnogo je tehnološkog razvoja koji su zemlje doživjele tokom godina. Tako, pomažući u razmjeni informacija i tehnologije. Ovo pomaže većini napretka siromašnije zemlje istom brzinom kao i bogate industrijalizovane zemlje.	Globalizacija može dovesti do gubitka kulturnog identiteta jer su zapadne ideje ponekad nametnute drugim nacijama.

Društvo	U globalizovanom svijetu, radnici se lakše kreću iz jedne zemlje u drugu kako bi svoje vještine plasirali poslodavcima i doprinijeli ekonomiji.	Postoje neki eksperti koji misle da globalizacija takođe dovodi do širenja zaraznih bolesti (npr. ebole) i društvene degeneracije.
	Potrošači uživaju veći izbor robe i usluga iz Slobodne trgovine, jer strane kompanije mogu lako ponuditi svoje proizvode na prodaju. Oni takođe imaju koristi od niže ukupne cijene za robu, jer veća raznolikost robe za prodaju povećava konkurenciju i smanjuje cijene.	Teži se ka tome da korporacije preuzmu <i>vladavinu svijetom</i> umjesto vlada, s obzirom na koncentraciju moći i novca.
		Postoji ogroman pritisak na zaposlene u bogatim industrijski razvijenim zemljama koje su uvijek pod prijetnjom da će se njihovi poslovi prepustiti siromašnijim zemljama.
Politika	Globalizacija primorava politiku da se spaja i odluke koje se donose mogu biti od koristi ljudima širom svijeta.	Mnoge nacionalne države osjećaju da gube kontrolu nad ključnim odlukama i žrtvuju svoj suverenitet. Upravo je to razlog zašto se Velika Britanija ne priključuje jedinstvenoj valuti evra.
	Globalne mreže daju glas ugnjetavanim ljudima, društveni mediji su, na primer, korišćeni u protestima Arapskog proljeća.	Glavni akteri globalizacije, kao što su MMF i Svjetska banka, nalaze se u bogatijim zemljama.
Okruženje	Pošto dijelimo finansijske interese, korporacije i vlade pokušavaju da međusobno rješavaju ekološke probleme. Protokol iz Montreala iz 1987. o oštećenju ozonskog omotača je odličan primjer za to.	Mnogi ekonomisti i ekolozi kritikovali su globalizaciju zbog uticaja na okolinu. Ovo se posebno može odnositi na dijelove svijeta koji imaju pojačanu zagađenost vazduha, a zbog pojačane proizvodnje robe.

Izvor: Globalization, preuzeto sa <http://www.coolgeography.co.uk/A-level/AQA/Year%2013/Development%20&%20Globalisation/Globalisation/Globalisation.htm> 08.02.2019.

Jednostavno, pristupa se pogrešnoj interpretaciji načela Vašingtonskog konsenzusa zbog čega se nedvosmisleno javlja sve veća zavisnost od međunarodnih institucija, a posebno onih koje imaju finansijski karakter.

1.2 Značaj institucija u poimanju globalizacije

Globalizacija je nesporno proces koji traje, a to smo prethodno dijelom i konstatovali. Danas globalizacija svoje postojanje zasniva na djelovanju multinacionalnih korporacija. Bitno je naglasiti da to nije potez dobre volje, nego više izraz nemoći nacija da kontrolišu kapital. Time su kompanije preuzele odgovornost, ali i vodstvo u širenju globalizacije. Naravno, kada su u pitanju nosioci globalizacije, ne treba izostaviti i važnu ulogu organizacija koje su međunarodnog karaktera. Posebno treba izdvojiti međunarodne institucije, prevashodno

Ujedinjene nacije (UN), Međunarodni monetarni fond (MMF), Svjetsku banku (SB), Svjetsku trgovinsku organizaciju (STO) i druge. Takođe, značajna je uloga globalnih institucija koje uz međunarodne kompanije predstavljaju oslonac za dalje širenje globalizacije. Bitno je napomenuti da pod pojmom međunarodne institucije tretiramo entitete formirane na bazi međunarodnog ugovora, a koji uključuje dvije ili više nacija i čije se zajedničko djelovanje zasniva na izvjesnom objedinjenom interesu.¹⁶ U suštini, svjetske organizacije tretiraju međunarodne probleme zavisno od toga ko zapravo ima najveći uticaj u upravljanju resursima kojim data organizacija raspolaže. Izvjesno je da većina tekućih diskusija o međunarodnim organizacijama osporava njihovu legitimnost i efikasnost kada je u pitanju odlučivanje o problemima. Razvijene ekonomije, ili vodeće zemlje današnjice, posjeduju mehanizme na osnovu kojih odražavaju svoju moć, promovišući svoje ciljeve i interese i nerijetko zadirući u suverenitet drugih zemalja članica.

Unutar međunarodnih organizacija se vodi dijalog o različitim pitanjima vezanim za ekonomiju, politiku, sigurnost, ekologiju i slično. Odluke koje se donose unutar različitih tijela međunarodnih organizacija, a kao proizvod pomenutih razgovora, uglavnom odražavaju stavove razvijenih zemalja. Ako eventualno dođe do mimoilaženja između vodećih ekonomija i usvojenih strategija, politika ili odluka, onda uglavnom nastupa stanje ignorisanja ili njihovog neprihvatanja. U takvim okolnostima ponovo ispaštaju *male* zemlje, tj. njihov uticaj na odluke je minimalan, dok su u isto vrijeme one primarni poštovaoci usvojenog. Primjer ovih tvrdnji jeste sam izbor generalnog sekretara UN. Iako je Antonio Gutierrez (*Antonio Guterez*) izabran većinom glasova članica, njegov izbor je kompromis između Rusije i SAD-a. Slično je i sa izborom direktora MMF-a i Međunarodne banke za obnovu i razvoj. Nepisano je pravilo da direktor MMF-a i Međunarodne banke za obnovu i razvoj mora da bude neko iz Evrope ili SAD-a. Jedan od egzaktnijih primjera je onaj oko potpisivanja i ratifikovanja ugovora o klimatskim promjenama. Naime, većina članica UN-a je prihvatila da potpiše ugovor o smanjenju emisije štetnih gasova u atmosferu, dok su SAD to odbile da učine. Nikakve sankcije nisu upotrebljene kako bi se ekonomija sa najvećim primatom u savremenoj današnjici privolila na potpisivanje ovog značajnog dokumenta.

Evidentno je da međunarodne organizacije ili svjetske institucije, kako ih mnogi nazivaju, posjeduju izvjestan značaj.

¹⁶ Sterain, M. G. (2013). *The Role Of International Organizations In The Global Economic Governance – An Assessment*, preuzeto 06.05.2018. sa <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rau/journal/WI13S/REBE-WI13S-A32.pdf>

Otvaranje globalnog juga i povezana korporativna globalizacija bili su presudni u ostvarivanju epohalnih promjena u razvijenom kapitalizmu. Pretpostavlja se da su institucije globalnog ekonomskog upravljanja pod vodstvom SAD-a, kao i same SAD, igrale glavnu ulogu u stvaranju nove institucionalne infrastrukture koja je pratila pojavu integrisanih transnacionalnih proizvodnih mreža i globalnih finansijskih tržišta. Sjedinjene Države su takođe bile glavni nosilac novog globalnog kapitalizma. Globalizacija je dovela do globalne radne i regulatorne arbitraže koja je vodila niske plate i stavila pritisak na regulatorne režime. Mreža poreskih rajeve, usredsređena oko Njujorka i Londona, omogućila je multinacionalnim i elitnim kompanijama da izbjegnu porez i izbjegnu zakon. Metode koje se koriste na jugu da otvore zemlje za kapital kasnije bi se koristile u razvijenom kapitalizmu.¹⁷

Najhitniji ekonomski problem našeg vremena jeste taj što se mnoge od onoga što obično nazivamo *ekonomijama u razvoju*, zapravo ne razvijaju. Šokantno je za većinu građana industrijalizovanih zapadnih demokratija da shvate da u Ugandi, Keniji, Etiopiji, ili Malaviju, ni muškarci ni žene ne mogu očekivati da će živjeti čak i do četrdeset pet godina. Ili da u Sijera Leoneu 28% sve djece umre prije svog petog rođendana. S druge strane, u Indiji je više od polovine djece pothranjeno, dok u Bangladešu samo polovina odraslih muškaraca i manje od jedne četvrtine odraslih žena znaju čitati i pisati.¹⁸

Države ne mogu postojati izolovano, ne mogu živjeti izvan mreže odnosa koji su uspostavljeni na svim nivoima. Stoga se svjetska ekonomija mora posmatrati kao sistem, kao cjelina sastavljena od manjih ili većih dijelova, manje ili više razvijenih. Ekonomska globalizacija kao rezultat djelovanja uglavnom transnacionalnih korporacija i velikog entuzijazma regionalizma, nedvosmisleno ovladava Evropom i drugim dijelovima svijeta. Nova paradigma ekonomskog poretka uključuje oblikovanje dva trenda: globalizaciju preduzeća i revoluciju informacione tehnologije.¹⁹ Izraz *nova ekonomija* danas se često sreće u ekonomskim studijama. Jedna od najpopularnijih definicija je: *nova ekonomija je širok pojam koji opisuje ekonomiju gdje se i krajnji proizvod i njegove intermedijarne faze sastoje u informacijama i gdje digitalne informacije nude pristup svim informacijama dostupnim u jednom trenutku.*²⁰

¹⁷ Von Hans, Z. (2016). *Globalization Finance and Varieties of Capitalism*. New York: Palgrave Macmillan, p. 132.

¹⁸ Friedman, B. Globalization: Stiglitz case, preuzeto

<https://www.nybooks.com/articles/2002/08/15/globalization-stiglitzs-case/#fn-1> 30.01.2019.

¹⁹ Tanescu, D.; Dumitru, F.; Dinca, G. *The role of International Globalisation in the Globalization Process*, preuzeto sa <http://dx.doi.org/10.5772/50188> 31.01.2019.

²⁰ Ibid.

1.2.1 Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka

U posljednje dvije dekade naročito su prisutne debate o tome da li je globalizacija, kao fenomen i proces u isto vrijeme, donijela korist ili je njen efekat zapravo suprotan. Nesporna je njena težnja i definicija, ali i dalje je u svijetu prisutna nepravedna raspodjela. Broj *gubitnika* je mnogo veći od broja *pobjednika*. Ukupni nacionalni suverenitet - zbirno posmatrani suverenitet nacionalnih država cijelog svijeta, u opadanju je. Produbljena je regionalna, ali i globalna nestabilnost, što je zapravo rezultat prenošenja ekonomske krize iz jedne zemlje u drugu.

Glavne veze globalne ekonomije sa međunarodnim monetarno-finansijskim sistemom rezultat su kreditnih poslova, a koje su u stvari operacije diskontovanja i regulacije likvidnosti. MMF i grupacija SB predstavljaju osnovu globalne koncesije, i kao takve su pozvane da upravljaju dinamikom i ravnotežom međunarodnog finansijskog monetarnog sistema. Evidentan je nedostatak kohezije u političkim odlukama širom svijeta, ali i poteškoće u ostvarivanju globalne saradnje koja doprinosi heterogenosti uključenih aktera. Stižući do kraja 20. vijeka, izašle su neposredno izvan dijaloga iz sistema Ujedinjenih nacija, ali i izvan dijaloga sa paralelnim organizacijama, pa čak i sa sopstvenim članicama. Institucija Međunarodnog monetarnog fonda stvorena je 1945. godine odredbama Bretonvudskog sporazuma.

Glavne odgovornosti preuzete njegovim statusom odnose se na:

1. Podsticanje međunarodne monetarne saradnje sa ciljem obezbeđivanja skladnog razvoja međunarodne trgovine;
2. Promovisanje stabilnog sistema deviznog kursa, uz poštovanje angažmana njegovih članova;
3. Stalna pomoć u uspostavljanju i koherentnom funkcionisanju multilateralnog platnog sistema uspostavljenog između njegovih članova;
4. Održavanje povjerenja u politike institucije trajnim korišćenjem privremenih resursa za članove kako bi se uravnotežio tekući bilans plaćanja;
5. Sprečavanje i umanjivanje negativnih efekata određenih neravnotežama koje mogu uticati na međunarodni bilans plaćanja članova fonda.²¹

Centralni stub grupe Svjetske banke, Međunarodna banka za obnovu i razvoj (eng. IBRD), stvoren je 1945. istovremeno sa MMF-om, a postao je funkcionalan 1947. Početni cilj IBRD-a bio je da podrži poslijeratnu obnovu, a kasnije da promoviše razvoj država članica. Svjetska

²¹ Investopedia, Breton Woods agreement, preuzeto sa <https://www.investopedia.com/terms/b/brettonwoodsagreement.asp> 31.01.2019.

banka orijentisana je na programe ekonomske pomoći, razvojne programe i programe strukturnog prilagođavanja namijenjene borbi protiv siromaštva. U odnosu na Svjetsku banku, MMF predstavlja inicijalnu instituciju čija je sfera specijalizacije i odgovornosti u vezi sa međunarodnim finansijskim monetarnim sistemom - svojom konfiguracijom i arbitražom svoje funkcionalne arhitekture. Glavne funkcije MMF-a odnose se na specifične procese saradnje, pomoći, informisanja, nadzora i intervencije koje se tiču institucija međunarodnog monetarno-finansijskog sistema. Postepeno, kako su se obje ove institucije sve više i stabilnije uključivale u pronalasku rješenja za smanjenje dugova zemalja u razvoju, njihove aktivnosti su se djelimično preklapale. Dakle, Svjetska banka je vremenom preusmjerila pažnju sa finansiranja projekata na programe za ekonomsku reformu; MMF je posvetio više pažnje strukturnoj reformi, zajedno sa svojom tradicionalnom aktivnošću u vezi sa prilagođavanjem platnog bilansa. Odatle je proisteklo da se glavni pravci djelovanja dvije institucije odnose na mehanizme makroekonomske stabilizacije i na njihovo direktno uključenje u međunarodne ekonomske probleme. Pitanje uspješnosti MMF-a i Svjetske banke posebno je naglašeno krajem 20 vijeka. MMF nije uspio da stabilizuje krizu u jugoistočnoj Aziji (1997) i krize u Rusiji (1998), zbog čega je stručna javnost počela da diskutuje o lošem upravljanju njihovim odgovornostima, uzimajući u obzir čak i raspuštanje ovih institucija. Nedovoljno ili čak neispravno učešće ova dva međunarodna organizma u globalnim problemima izvuklo je kritike i preporuke za reformu. MMF je pozvan da podrži, sa pozicije analitičara i konsultanta, makroekonomsko stanje u odnosu na kvalitet monetarnog režima i strukturu bilansa nacionalnih plaćanja iz perspektive monetarne i budžetske politike država članica. MMF se kritikuje zbog svog tržišnog fundamentalizma i apsolutizacije svoje monetarne mreže administrativnog recepta. Za sve zemlje sa različitim problemima koji imaju, apelovao je na instrumente finansijske pomoći. MMF je posvetio više pažnje aspektima inflacije, platnog bilansa, politika deviznog kursa, zanemarujući aspekte povezane sa stvarnim političkim, ekonomskim i socijalnim pokazateljima. Niska zainteresovanost za negativne ekonomske i socijalne efekte primjene principa uslovljavanja pogoršala je efekte koje su države članice osjetile u procesu globalizacije kapitalnih tokova. Danas zemlje u razvoju više ne vjeruju politikama i strategijama međunarodnih institucija. Pored posebnih funkcionalnih zakona tržišne ekonomije, u pristupu politike MMF-a ili SB-a postoji više varijabli koje obuhvataju svih pet osnovnih dimenzija nacionalnog regionalnog ili međunarodnog balansa, a to su: ekonomski plan, monetarno-finansijski plan, socijalni plan, politički plan i onaj kulturni. Primjećeno je da su zemlje koje su preuzele eventualne sankcije, djelujući protiv mjera koje zahtijeva MMF, uspjele mnogo brže rehabilitovati svoju ekonomiju. Izuzetni primjeri ovog

navoda su Malezija, Turska i Mađarska, a posebno u poređenju sa drugim zemljama koje su tehnički bile podređene monetarističkim mrežama MMF-a.

Dobar primjer krize koja je izazvana direktno akcijama MMF-a jeste slučaj krize koja je započela u Aziji krajem 20. vijeka. Osnovni uzrok ove krize jeste ekspanzija kredita, koja je dovela do razvoja određenih programa preduzetništva, ali i neminovnog rasta dugovanja. Korejski BDP u 1998. godini se smanjio za 33% u odnosu na onaj iz 1997. godine, a u Indoneziji je BDP *per capita* iz 1998. godine opao za 44% u odnosu na prethodnu godinu.²²

Četiri zemlje koje su bile izuzetno pogođene promjenama do kojih je dovela ekonomska kriza ostvarile su umanjen, odnosno negativan rast BDP-a što se vidi iz tabele 2, u godinama koje su označene kao kulminirajuće.

Tabela 2: Prosječan procentualni rast realnog BDP-a u izdvojenim zemljama Istočne Aziji

	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.
Indonezija	9	8.9	6.5	8	7.5	8.2	7.8	4.7	-13.1	0.8
Južna Koreja	9.8	10.4	6.2	6.8	9.2	9.6	7.6	5.9	-5.5	11.3
Malezija	9	9.5	8.9	9.9	9.2	9.8	10	7.3	-7.4	6.1
Tajland	11.6	8.4	9.2	8.7	8	8.1	5.7	-2.8	-7.6	4.6

Izvor: IMF Data, preuzeto sa

<https://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/IDN/KOR/MYS/THA> 03.03.2019.

Međunarodni monetarni fond je azijsku finansijsku krizu tretirao kao druge situacije u kojima zemlje nisu mogle da ispune svoje platno-bilansne obaveze. Fond je postavio svoje uobičajene aranžmane o zajmu kako bi omogućio zemljama da izvrše plaćanje spoljnog duga, naravno uslovljavajući zemlje primaoce usvajanjem politika strukturnog prilagođavanja.²³ S druge strane, azijska kriza se razlikovala od uobičajenih situacija u zemljama sa poteškoćama u otplati stranih kredita. Na primjer, azijske vlade uglavnom nemaju deficit u budžetu. Ipak, fond ih je uputio da smanje potrošnju - politika koja je produbila ekonomsko usporavanje.²⁴

Prva dekada 21. vijeka je donijela najveću finansijsku krizu u ekonomskoj istoriji, koja je bila ozbiljnija od one krize iz 1929. godine. Sam uzrok krize je i danas predmet debate. Slobodno možemo reći da nije u potpunosti usaglašen razlog, posmatrano iz aspekta nauke, nastanka

²² Tanescu, D.; Dumitru, F.; Dinca, G. *The role of International Globalisation in the Globalization Process*, preuzeto sa <http://dx.doi.org/10.5772/50188> 31.01.2019.

²³ Asian crisis, preuzeo sa <https://www.essentialaction.org/imf/asia.htm> 03.03.2019.

²⁴ Ibid.

ekonomske krize, ali ipak kao onaj koji je dominantan i koji se kao takav navodi jeste zapravo *pucanje* kreditnog balona na tržištu u SAD-u. Banke su jednostavno aktivirale previše hipoteka koje su gubile moć realizacije na tržištu. Domino efekat započet u SAD-u prelio se na cijeli svijet. Ukupna svjetska ekonomija se usporavala i padala, te očekivao se odgovor MMF-a i SB.

Polazeći od ideje prema kojoj će se gubici koje država nije evidentirala, naći na nivou treće zemlje pobjednice, svjetskoj ekonomiji je potreban promoter pravičnih proizvodnih osnova i posebna zakonodavstva koja se tiču rezultata i uporedne prednosti. Trenutno finansijsko tržište nije ustrojeno na taj način, odnosno ono ima sljedeće karakteristike:

- Tržište kapitala dobija najvažniju ulogu u opštoj slici međunarodnog finansijskog tržišta i usko je povezano sa međunarodnim tržištem valute;
- Međunarodna finansijska ekonomija se odvojila od stvarne ekonomije. Novac kao simbol sreće ili bolje reći zadovoljstva primarno se koristi i kao instrument plaćanja, te ima samu vrijednost. Pozitivne posljedice ove evolucije su rađanje novih finansijskih sredstava, otvaranje novih radnih mjesta, dok se negativne posljedice sastoje u tome što se simbolička ekonomija može razvijati aberantno, a njene krize izazivaju nastanak krize i u realnoj ekonomiji;
- Dominacija velikih institucionalnih investitora na tržištu (uzajamni fondovi, penzioneri i osiguravajuća društva);
- Sve nestabilnije kamatne i kursne razlike često dovode do povećanja troškova finansiranja;
- Došlo je do prelaska sa ekonomije dugovanja na špekulativnu ekonomiju, kojom dominira primat u finansiranju špekulativnih operacija;
- Finansijska tržišta različitih finansijskih proizvoda nerazumljivo su međusobno povezana, a stručnjaci su suočeni sa ozbiljnim poteškoćama kada je u pitanju razumijevanje mnoštva veza koje su predstavljene među njima i procjene aktiviranih efekata;
- U međunarodnom finansijskom sistemu postoji visok agregirani rizik;
- MMF i Svjetska banka doprinijeli su produbljivanju zavisnosti nerazvijenih država svjetske ekonomije, a zatim otvaranju njihovih ekonomija za korporativnu kolonizaciju.

Obično postoje dva načina sticanja novca bez proizvodnje vrednosti. Jedan se odnosi na stvaranje dugova, a drugi spekulise sa vrijednošću imovine. Svjetski finansijski sistem koristi

oba ova načina da zarađuje bez stvaranja bilo kakve vrijednosti. Vlastima nerazvijenih zemalja je potreban MMF kako bi popravile imidž na međunarodnim tržištima kapitala, ali i za balansiranje budžetskog deficita. Programi koje provodi MMF ima za cilj: privatizaciju, liberalizaciju tržišta kapitala, liberalizaciju cijena i liberalizaciju trgovine. Uslovi korištenja kredita koje je nametnula Svjetska banka, obično tjeraju vlade da žure sa privatizacijom kompanija na nacionalnu štetu ali sa ličnim prednostima za pojedince. Državni kapital uglavnom se bavi rješavanjem socijalnih zahtjeva koji nastaju između ostalog i radom preduzeća koja su u državnom vlasništvu. Privatni kapital ima mnogo uži cilj. Njegova namjera je da zadovolji vlasnikove ambicije.

Multinacionalne korporacije mogu jeftino da kupuju lokalne industrije, profitirajući od: fiskalnih olakšica, bescarinskih područja, malih plata i na kraju potpune kontrole određenih privrednih grana. Što se stranog kapitala tiče, on je orijentisan na špekulacije o vlasništvu i valuti, a pri najmanjoj naznaci ekonomske krize povlači se, utičući na globalnu ekonomiju. Liberalizacija cijena znači dizanje cijena hrane i komunalnih usluga. U slučaju liberalizacije trgovine, lokalni proizvođači su prisiljeni da se takmiče sa međunarodnim proizvođačima. U nekim zemljama je liberalizacija trgovine pokrenula bankrot i nezaposlenost. Ogromne svjetske korporacije kontrolišu i upravljaju svjetskim novcem, tehnologijom i tržištima, djelujući samo na osnovu profita i ne vode računa o bilo kakvim ljudskim, nacionalnim i lokalnim aspektima. Ni ekonomska kriza koja je zvanično započela slomom banke *Leman brodersa (Lehman brothers)*, a koja je vjerovatno najveća kriza te vrste koja je zadesila čovječanstvo, nije zaustavila proces globalizacije. Naprotiv, ona je poprimila oblike i odlike koje su izazvale današnje svjetske pojave, posebno jer je većina razvijenih zemalja u teškoj situaciji u odnosu na zemlje u razvoju koje i dalje prolazile kroz period ekonomskog rasta. Dakle, u drugoj dekadi 21. vijeka globalizacija se može u određenoj mjeri posmatrati kao *siroče*, jer su vlade dale prioritet nacionalnim interesima nad međunarodnim. Svjedoci smo pokušaja razvijenih zemalja da nadoknade svoje gubitke ekonomske i političke moći. Zemlje u razvoju žele jače pozicije u novom ekonomskom i političkom svjetskom poretku, pozicije koje će im dozvoliti da usklade svoje želje sa stvarnošću, povećani pristup globalnim odlukama sa njihovom ekonomskom i finansijskom snagom akumuliranom u posljednjih nekoliko godina. Svijet navodno traga za poboljšanim multilateralizmom, pošto su MMF i Svjetska banka obnovili statute, dok, s druge strane, velike sile traže svoju poziciju na međunarodnoj sceni hegemonije. MMF ili druge međunarodne finansijske institucije mogu postati efikasnije samo ako ovi organizmi dugoročno iskoriste dovoljno resurse sa kojima raspolažu i koji su im

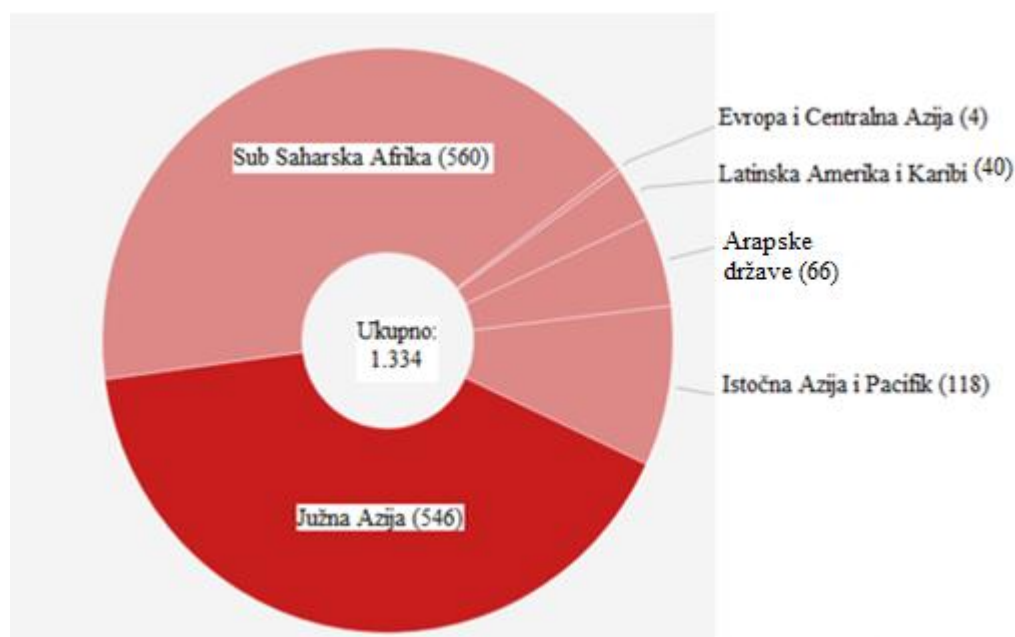
dostupni. U budućnosti ključno pitanje za MMF i SB treba da bude prihvatanje činjenice da oni igraju neizbježnu političku ulogu. Obje moraju da poboljšaju svoju otvorenost i transparentnost i obje moraju da postanu odgovornije prema siromašnim zemljama, koje predstavljaju njihove glavne klijente. Iako su zemlje očigledno nejednake u pogledu moći, globalizacija mora donijeti koristi i siromašnim i bogatim zemljama, a međunarodne finansijske institucije biće prezrene i nevažne ako ne postanu odgovorne pred svim svojim članicama.

1.2.2 Svjetska trgovinska organizacija

Svjetska trgovinska organizacija je otišla predaleko ohrabrujući liberalizaciju trgovine, što je pokrenulo nesposobnost da se poštuju radne i ekološke norme određujući zemljama da uklone svoje protekcionističke barijere. Mehanizam generalizovanog sistema preferencija za zemlje u razvoju i promjene koje je EU predložila u tom pogledu nisu funkcionisale. Kroz svoje poljoprivredne politike, bogate zemlje blokiraju pristup na svoja tržišta za proizvode koji dolaze iz siromašnih zemalja. Za mnoge siromašne zemlje poljoprivreda predstavlja jedno od rijetkih područja u kojima su njihova preduzeća konkurentna. Preko 50 zemalja u razvoju realizuje $\frac{1}{4}$ svog BDP-a iz izvoza poljoprivrednih proizvoda. Pošto nemaju mogućnosti izvoza poljoprivrednih proizvoda na evropsko, američko ili japansko tržište, ove siromašne zemlje imaju malo šansi da se pribjegn timeru uvozu tehnologije koja je neophodna za njihov razvoj. Vještački izazvane niske cijene poljoprivrednih proizvoda proizvedenih u zemljama EU vrše pritisak na međunarodna tržišta, doprinose smanjenju cijena poljoprivrednih proizvoda i posljedično smanjuju zaradu zemalja u razvoju.

U tim zemljama, gdje stotine miliona ljudi imaju prihod ispod tri evra po danu, posljedice smanjenja izvoznih cijena mogu da naprave razliku između života i smrti. Na grafiku 1. vidimo grafički prikaz multidimenzijalnog indeksa siromaštva koji obuhvata 155 zemalja, odnosno 77% svjetske populacije. Ovaj indeks oslikava siromaštvo iz tri perspektive: zdravstvena njega, edukacija i standard života. Ovaj indeks uzima u obzir komparaciju deset različitih sfera smatrajući ljude siromašnim ako im u isto vrijeme nedostaje $\frac{1}{3}$ od rečenog. Pomenute dimenzije podrazumijevaju uhranjenost stanovništva, smrtnost djece, pristupačnost osnovnom obrazovanju, razvijenost obrazovanja, dostupnost pitke vode, električne energije, goriva koja isijavaju toplotu, riješenost stambenog pitanja i posjedovanje aparataza domaćinstvo.

Grafik 1: Globalni multidimenzionalni indeks siromaštva izražen u mil. stanovnika

Izvor: The 2018 Global Multidimensional Poverty Index (MPI), preuzeto <http://hdr.undp.org/en/2018-MPI> 08.10.2019.

Ono što je primjetno sa grafika 1, jeste to da najveći broj siromašnih živi u Južnoj Aziji i Subsaharskoj Africi, 560 miliona, odnosno 546 miliona. S druge strane, najmanji dio siromašnih živi u Evropi i Centralnoj Aziji.

Postoji izražena suprotnost između zvaničnih deklaracija koje stavljaju u prvi plan potrebu da se pomogne siromašnim zemljama i poljoprivrednih politika razvijenih zemalja. Za ekonomije u razvoju STO je pokrenuo samo druge negativne posljedice. Do sada STO nije postigao osnovne ciljeve koji su zacrtani u njegovim inicijalnom osnivačkom aktu, a to je povećanje prosperiteta za sve članice i ostvarivanje pune zaposlenosti. *Suprotno tome, u odnosima sjever-jug, STO je favorizovao neokolonijalističke tendencije svojih bogatih članica, omogućavajući neviđeni transfer bogatstva iz najsiromašnijih zemalja u najbogatije zemlje. SAD su osmislile i promovisale sistem liberalizacije trgovine, a ipak su se uputile na protekcionizam kada su bili u pitanju njihovi interesi.*²⁵ Iako se snažne ekonomije zalažu za protekcionizam za jedan ili drugi proizvod, zavisno od njihovih specifičnih interesa, ekonomije u razvoju su prisiljene da se otvaraju bez uslova i zbog toga snose posljedice. Zemlje u razvoju shvataju da treba da reaguju

²⁵ Tanescu, D.; Dumitru, F.; Dinca, G. *The role of International Globalisation in the Globalization Process*, preuzeto sa <http://dx.doi.org/10.5772/50188> 31.01.2019.

zajedno i sposobne su da se odupru odlukama koje štete njihovim interesima. Neke zemlje koje su reagovale u okviru STO su: Brazil, Meksiko, Indija, Egipat, Južna Afrika. Mnoge odredbe sporazuma STO predstavljene su kao neophodne da se osigura efikasno funkcionisanje konkurentskih tržišta. Međutim, STO nije učinio ništa da ograniči sposobnost transnacionalnih korporacija da iskoriste svoju ekonomsku moć da eliminišu svoje konkurente nepravедnim sredstvima, formirajući strateške saveze sa svojim rivalima da dijele proizvodne pogone, tehnologiju i tržišta. STO je zatražio intervenciju vlade radi zaštite korporativnog monopola na informaciju i tehnologiju.

Izuzetno je opasno proširenje prava STO-a na međunarodnu zaštitu za patente, genetičke materijale, uključujući sjeme i prirodne lijekove. Korporativni kolonijalizam ni u kom slučaju nije posljedica nekih neizbježnih historijskih sila. To je posljedica svjesnih opcija, zasnovanih na težnji elitističkog interesa. Ovaj elitistički interes usko je povezan sa korporativističkim u promociji ekonomske deregulacije i globalizacije. Globalizacija trgovine postala je moguća zahvaljujući liberalizaciji prometa robe širom svijeta, na početku, a kasnije, i brzom razvoju komunikacija i informatike. Razvoj trgovinskih kapaciteta treba da podrže bogate zemlje koristeći politike smanjenja duga i transfer tehnologije. Pravila trgovanja trebalo bi da omoguće zemljama u razvoju i siromašnim da zaštite određene sektore svoje nacionalne ekonomije. Zemlje u razvoju trebaju konkretne nacionalne politike i mogućnost da učestvuju u razvoju spoljne trgovine, pristupu kreditima i povoljnom sistemu oporezivanja. Nakon Drugog svjetskog rata, sukcesivni krugovi određenih ekonomskih pregovora iz Opšteg sporazuma o carini i trgovini (GATT) doveli su do značajnog smanjenja carinskih veza i do razvoja svjetske trgovine. Kasnije je ravnoteža između snaga liberalizacije i snaga ekonomskog nacionalizma počela da se pogoršava. Sredinom 70-ih godina prošlog vijeka, *ekonomski nacionalizam* uspio je da nagne ravnotežu u pravcu suprotnom liberalizaciji trgovine i rast je usporio. Tokom 80-ih godina prošlog vijeka, širenje protekcionizma sve je više uticalo na prirodu trgovinskog sistema i međunarodnu lokaciju proizvodnje u svijetu. STO je od 01.01.1995. godine zamijenio GATT. Njegov glavni cilj je liberalizacija međunarodne trgovine ukidanjem tarifnih i necarinskih prepreka trgovanju. STO je jedina organizacija koja uspostavlja pravila poslovanja u međunarodnoj trgovini i kao takva je usvojila osnovne principe GATT-a. Ovi principi su:

- Nediskriminatorska trgovina:
 - a. Povlaštena nacija; tretirati ostale jednako;
 - b. Nacionalni ugovor; jednak tretman za nacije i strance.

- Slobodnija trgovina putem pregovora i *progresivne liberalizacije*;
- Mogućnost konsolidacije obveznica kada zemlje odluče da otvore svoja tržišta robe i usluga;
- Razvijanje poštene konkurencije zasnovane na sistemu normi čiji je cilj sticanje slobodne, poštene konkurencije bez izobličenja (pogrešnih predstavljanja);
- Ekonomski rast i razvoj podrškom ekonomskim reformama. Moć pregovora svake od 135 država članica STO-a konačno zavisi od njihovog značaja i zato tri najveće ekonomske sile, SAD, EU i Japan, mogu nametnuti svoje ciljeve i volju. Sporazumi STO-a, koje je pregovarala i potpisala većina zemalja koje učestvuju u svjetskoj trgovini, čine jezgro STO. Ovi dokumenti uspostavljaju temeljne pravne norme koje moraju biti transparentne i predvidljive.

Sporazumi STO su intenzivni i složeni, jer se odnose na pravne tekstove koji pristupaju širokom nizu aktivnosti, kao što su: poljoprivreda; tekstil; bankarske usluge; telekomunikacije; javni ugovori; industrijske norme; pravila koja se tiču zdravlja hrane; intelektualno vlasništvo. Neslaganja se rješavaju u STO *nepristrasnim postupkom*, prema sazvanom pravnom osnovu. Kada se spor pred domaćim ili nacionalnim pravom podnese pred STO, strane u sporu iznose slučaj tokom tajnog saslušanja pred komisijom koju čine tri stručnjaka iz domena trgovine, uglavnom pravnici. Optuženi se tereti na osnovu predstavljenih dokaza. On mora da pokaže da odnosni zakon ne predstavlja trgovinsko ograničenje u skladu sa Opštim sporazumom o tarifama i trgovini. Ako komisija odluči da interni zakon predstavlja kršenje pravila STO-a, može preporučiti da optužena zemlja promijeni zakon ili se suoči sa novčanim kaznama, trgovinskim sankcijama ili oboje. Države koje pokušavaju da pruže preferencijalni tretman lokalnim investitorima na štetu stranih, ili ne štite prava intelektualne svojine stranih kompanija, mogu se suočiti sa optužbama. Nacionalni interesi više nisu valjani razlozi za nacionalne zakone pod režimom STO. U prvi plan izlaze interesi međunarodne trgovine, koji su prije svega interesi transnacionalnih korporacija. Svjetske standarde koji se tiču zdravstvene i prehrambene sigurnosti u STO-u razradila je grupa poznata kao *Codek Alimentarius* komisija ili CODEKS. Kritičari CODEKS-a primjetili su da na njega duboko utiče industrija i teže da uravnoteže standarde smanjujući ih.

1.2.3 Ujedinjene nacije

Iskorjenjivanje svjetskog siromaštva i smanjenje velikih razlika između bogatih i siromašnih postali su ključni problemi ovog vijeka, što predstavlja izvor najopasnijih političkih, ekonomskih i socijalnih sukoba koji mogu ugroziti međunarodnu stabilnost. Rješenje ovih problema u mnogome nema veze samo sa izdvajanjem više materijalnih i finansijskih sredstava. Svjetska ekonomija je u posljednjih 50 godina rasla neviđenim tempom, a globalno siromaštvo se nije smanjilo. Prema nekim pokazateljima ono i dalje raste.

Glavni uzrok tome su vjerovatno pravila na osnovu kojih se upravlja funkcionisanjem tržišta, a koja su uvijek generisala društvenu polarizaciju - nagomilavanje bogatstva u rukama manjine i produbljivanje siromaštva za najveći dio masa. Ovo pravilo funkcionise na nacionalnom nivou još od početka faze akumulacije primitivnog kapitala i sada se proširilo na planetarni nivo u kontekstu globalizacije svjetske ekonomije. Stoga su neophodni pravni lijekovi za ograničavanje ovih efekata na tržištu. Na nacionalnom nivou, uloga država je da promovišu takve lijekove. Primjer efikasnih mjera dale su zapadnoevropske države, koje su poslije Drugog svjetskog rata promovisale koncept socijalne tržišne ekonomije i ostvarile socijalno evropski model. S druge strane, međunarodne institucije UN koje bi trebalo da ovaj pristup promovišu u drugim dijelovima svijeta, nisu iskoristile svoju poziciju da bi to i učinile. O ovim temama se takođe raspravljalo tokom više svjetskih samita, jer su one postale preokupacija svjetske zajednice. U proljeće 2002. godine na samitu u Montereu posvećenom finansiranju programa za borbu protiv siromaštva, francuski predsjednik Žak Širak (*Jacques Chirac*) pokrenuo je prijedlog o stvaranju Savjeta UN za ekonomsko i socijalno osiguranje, koji bi se bavio takvim problemima. Podržavajući suštinu ovog prijedloga, ali uzimajući u obzir poteškoće u vezi sa njegovom promocijom, koje bi pretpostavljale izmjenu Povelje UN-a, predložena je upotreba postojećih institucija, naime transformaciju ECOSOC-a tj. samog Ekonomskog i socijalnog saveta, koji je konsultativni organ UN-a, u koordinacioni organizam, a koji bi zajedno sa MMF-om, Svjetskom bankom, Svjetskom trgovinskom organizacijom i Međunarodnom organizacijom rada trebao da formira forum. Njegova funkcija bi bila zapravo misija uperena da razradi strategiju koja će promovisati određene lijekove za funkcionisanje svjetskog tržišta, uvođenje komercijalnih i fiskalnih pravila u korist zemalja u razvoju i praćenje smanjenja vremenskih propusta u ekonomskom i socijalnom razvoju širom svijeta. U aktivnosti organizacije Ujedinjenih nacija ekonomska pitanja su stekla poseban značaj, dostižući proporcije koje nikad nisu predviđene prvobitnom poveljom o nastanku, ali i kasnijim rezolucijama koje su donošene na ovu temu. Ekonomska funkcija UN istovremeno obuhvata

rasprave, studije, konceptualizaciju i određivanje glavnih pravaca u domenu svjetske ekonomije. U isto vrijeme, institucionalni okvir namijenjen međunarodnoj ekonomskoj saradnji je ojačan i poboljšani su načini odlučivanja. Takođe, u Ujedinjenim nacijama postoji tendencija promovisanja koncepta globalizma koji označava potrebu da se pristupi problemima svjetske ekonomije koristeći sveobuhvatnu viziju, u svijetu stalnog povećanja ekonomske nezavisnosti, u kojoj je ostvarenje kolektivne ekonomske sigurnost primarna neophodnost. Nacionalni suverenitet i ne miješanje u unutrašnje stvari država, posvećeni su u međunarodnom pravu i u međunarodnoj organizaciji.

Međunarodno pravo i međunarodna organizacija predstavljaju važan dio političke stvarnosti, jer utiču na način na koji se države ponašaju. Države su zainteresovane za međunarodno pravo iz dva razloga: predviđanje i legitimitet.

1.3 Analiza stepena globalizacije

Modernizacija je sveobuhvatan dinamičan proces koji je postao posebno intenzivan poslije Drugog svjetskog rata, a koji se ogleda u transformaciji iz tradicionalnih društava u ono što nazivamo modernim društvima današnjice.²⁶ Ako prihvatimo da je proces modernizacije zapravo oblik ili eventualno faza u usponu globalizacije, onda je ekonomski rast jedan od pokazatelja njenog razvoja. U svojoj suštini globalizacija je širok, ali nedovoljno određen pojam eventualnim parametrima, a koji u isto vrijeme sublimira različite discipline i perspektive. U namjeri da se objasni sama globalizacija i njen rastući značaj, nerijetko se ovom fenomenu prilazi iz ugla antropologije ili sociologije. Tada se stavlja akcenat na kulturno zbližavanje prilikom traženja objašnjenja za prodor dobara i usluga ili velikih tržišnih brendova, kao što su npr. Najki ili Mekdonalds, na globalnom tržištu. Druge nauke, kao što je ekonomija, bave se praćenjem finansija i njihovog kretanja u namjeri da objasne tokove dobara i usluga. Slično je sa političkim naukama, koje ispituju ulogu međunarodne ekonomije inkorporiranu u djelovanju svjetskih organizacija tipa Ujedinjenih nacija i Svjetske banke, te njihovog uticaja na oblikovanje kretanja dobara i usluga. Možda je najpravičnije reći kako niti jedan od pristupa u definisanju globalizacije zapravo nije pogrešan, ali istovremeno nije izraz konsenzusa između različitih nauka jer on ne postoji.

Ako prihvatimo da konsenzus ne postoji, kao ni precizna definicija globalizacije, nedvosmisleno je da postoji konsenzus kada je u pitanju uticaj globalizacije na sve aspekte

²⁶ Cristoff, P.; Ecersley, R. (2013). *Globalization and the Enviroment*. New York: Rowman and Littlefield publishers inc. p.18

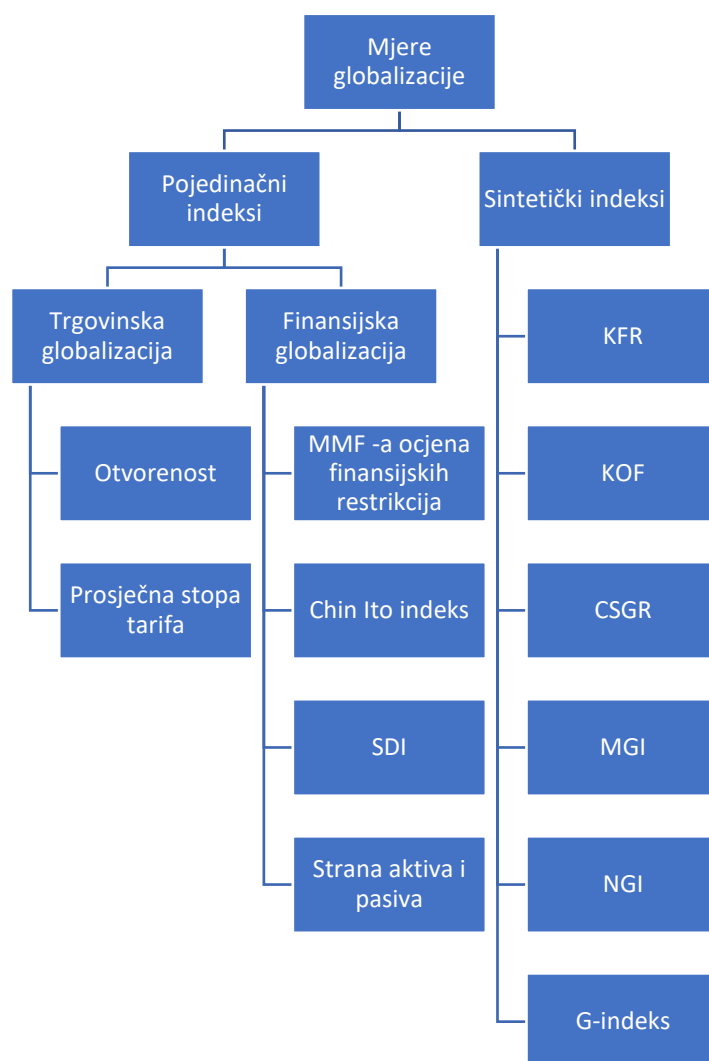
društvenog i ekonomskog života današnjice. Ovakav odnos evidentne empirijske rezultate ostavlja bez zvanične korelacije između globalizacije i njenih efekata, poništavajući bilo kakvu jedinstvenu mjeru globalizacije.

Multidimenzionalni fenomen globalizacije nije nigdje izmjeren i kao takav ne postoji niti u jednoj bazi podataka. Umjesto mjerenja globalizacije, pristupa se prikupljanju velikog broja varijabli koje su izraz globalizacije. Određivanje mjere globalizacije je kompleksan proces. Posmatrajući situaciju iz ugla statistike, evidentno je da dolazi do mimoilaženja koncepata, jer zbog širine samog pojma vrlo je teško izdvojiti varijable koje bi uobzirile sve aspekte globalizacije. Pokušavajući da približi širinu pojma globalizacije, jedan autor je primijetio da internet pretraživač Gugl za ishode pretrage riječi globalizacija, odnosno njenog značenja na engleskom jeziku, daje više od 60 miliona rezultata i taj broj se svakim danom povećava.

Zbog svoga uticaja koji globalizacija neupitno ostvaruje na sfere ekonomskog rasta, siromaštva, nejednakosti, kulturne dominacije i društva uopšte, nedvosmislena je potreba za njenim mjerenjem, zbog čega naučnici teže pronalasku sveobuhvatne odrednice njenog fenomena. Skladno potrebi da se ostvari mjera globalizacije konstruisani su različiti indeksi, koji su u izvjesnoj mjeri i definisali ovu problematiku. Ishod nastalih mjera doveo je do toga da zapravo nemamo opšteprihvaćenog indeksa kao osnovnog ili glavnog parametra, zbog toga što, ponovo se vraćamo prethodno rečenom, nemamo jedinstvene i opšteprihvaćene definicije globalizacije, tj. njenog djelokruga djelovanja.

U namjeri da što više približimo trenutne indekse, krenućemo od bazične podjele na pojedinačne i sintetičke. Trgovina i finansije su oblasti gdje se globalizacija vjerovatno najčešće ispoljava, te zbog toga ovi indeksi su uglavnom bazirani na parametrima koji dolaze iz ovih oblasti. Nivo globalizacije u ovim aspektima obično se ispoljava kroz mjerenje stepena restrikcija u kretanju dobara i usluga, odnosno kapitala. Na grafiku 2. vidimo podjelu indeksa po grupama.

Grafik 2: Prikaz sintetičkih i pojedinačnih indeksa kao mjere globalizacije

Izvor: Samimi, P.; Choo, G.; Abdul, A. *Globalization measurement: Notes on common globalization indexes*, preuzeto sa http://www.scientificpapers.org/wp-content/files/1216_Parisa_Samimi_Globalization_Measurement_Notes_on_Common_Globalization_Indexes.pdf 08.02.2019.

Prosječna stopa restrikcija na trgovinu se uglavnom mjeri kao srednja vrijednost stope tarifa na uvoz i izvoz dobara i usluga. Prema tome, formula koja se koristi u date svrhe izgleda kako slijedi:

$$(1) \quad T = \sum_i \frac{M_i t_i}{M}$$

Gdje je M_i i t_i uvoz i stopa carina na uvoz dobara i usluga i , dok M predstavlja ukupan uvoz dobara i usluga.

Jednostavna srednja primijenjena tarifa je neponderisani prosjek efektivno primijenjenih stopa za sve proizvode koji podliježu tarifama obračunatim za sva trgovana dobra. Podaci se klasifikuju korišćenjem *harmonizovanog sistema trgovine* na nivou od šest ili osam cifara. Podaci o tarifnim linijama se usklađuju sa kodovima *standardne međunarodne trgovinske klasifikacije* (SMTK) kako bi se definisale grupe proizvoda. Efikasno primijenjene tarife na nivou proizvoda od šest i osam cifara su prosječne za proizvode u svakoj grupi proizvoda. Kada je efektivno primijenjena stopa nedostupna, umjesto toga se koristi stopa *najpovlaštenije nacije*. U mjeri u kojoj je to moguće, specifične stope se konvertuju u njihove *ad valorem* ekvivalentne stope i uključuju se u izračunavanje jednostavnih srednjih tarifa.²⁷

Međunarodni monetarni fond objavljuje *Godišnji izvještaj o razmjeni i ograničenjima razmjene* (AREAER) počevši od 1967. godine, a koji obezbjeđuje osnovne podatke o prisustvu uvozno-izvoznih restrikcija u zemljama. U ovom izveštaju, posebno do 1997. godine, kontrole međunarodnih finansijskih transakcija su kategorisane kao:

- postojanje višestrukih deviznih kurseva,
- regulatorni zahtjevi za predaju izvoznih prihoda,
- ograničenja kapitala transakcije na računu i
- prisutnost ograničenja na tekućim računima transakcije.

Uprkos činjenici da se AREAER široko koristi kao merenje kontrola kapitala, ali osnovne varijable su previše agregirane da obuhvati stvarne kontrole kapitala.

U svome radu pod nazivom *Šta je važno za finansijski razvoj? Kontrola kapitala, institucije i interakcije*, naučnici Hiro Ito i Čin Menci predstavljaju indeks koji mjeri stepen otvorenosti kapitalnog računa zemlje. Finansijski sistemi sa višim stepenom pravnog i institucionalnog razvoja u prosjeku imaju više koristi od finansijske liberalizacije u odnosu na one sa nižim.²⁸ Ovaj indeks je prva standardizovana glavna komponenta četiri varijable koje su izmjerene u AREAER-u. Čin-Itov indeks se kreće između nule i jedan. Otvorenija zemlja ima veću vrijednost indeksa. U literaturi ga susrećemo i pod nazivom KAOPEN.

27 Tariff rate, applied, simple mean, all products (%) - Country Ranking, preuzeto sa <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/TM.TAX.MRCH.SM.AR.ZS/rankings>, 09.02.2019.

28 Chinn, M. D. and Hiro, I. (2006). What Matters for Financial Development? Capital Controls, Institutions, and Interactions. *Journal of Development Economics*, Volume 81, Issue 1, Pages 163-192 (October)

Razmjere trgovine i finansijske otvorenosti mjere se nivoom izvoza, uvoza i kapitala koji se zovu *de fakto* mjerenje. Naredna tri indeksa se često susreću kao primjeri rečenoga.

Uobičajeni indeks za mjerenje otvorenosti trgovine jeste omjer trgovine, suma izvoza i uvoza u bruto domaćem proizvodu zemlje. Trgovinska otvorenost zemalja zavisi od trgovinske politike, tj. ograničenja trgovine, ali tu ulaze i geografske i ekonomske karakteristike zemlje. Što je veći količnik, to je zemlja više izložena međunarodnoj trgovini. Po ovoj definiciji, očigledno je da su najveće ekonomije najmanje otvorene. Riječ je o prirodnom fenomenu, gdje zbog svoje veličine one zapravo dobijaju mogućnost približavanja zatvaranju ekonomije, tako da se većina njihove trgovine odvija unutar zemlje. Za male ekonomije koje ne mogu proizvesti sve što im je potrebno, dobar dio trgovine je eksternog karaktera. Ekstremni slučaj je Hong Kong, sa odnosom od 440%. Zaista, udvostručuje se kao trgovinsko čvorište, s tim što se više od svog BDP-a ponovo izvozi.²⁹

Tokovi kapitala odnose se na kretanje novca u svrhu investiranja, trgovine ili poslovne proizvodnje, uključujući protok kapitala unutar korporacija u obliku investicionog kapitala, kapitalnih izdataka za operacije i istraživanja i razvoja. U većem obimu, vlada usmjerava tokove kapitala iz poreskih prihoda u programe i poslovanje i kroz trgovinu sa drugim zemljama i valutama. Individualni investitori usmjeravaju štednju i investicioni kapital u vrijednosne papire, kao što su dionice, obveznice i investicioni fondovi. Suma bruto inputa i bruto autputa kao količnik naspram nacionalnog BDP je poznat kao količnik dobara koji obuhvata dvosmjerne tokove.

Strane direktne investicije (SDI) predstavlja investiranje koje su preduzeće ili pojedinac iz jedne zemlje izvršili u poslovne interese koji se nalaze u drugoj zemlji. Generalno, direktna strana ulaganja se dešavaju kada investitor uspostavi inostrano poslovanje ili stekne inostrana poslovna sredstva, uključujući uspostavljanje vlasništva ili kontrolnog udjela u stranoj kompaniji. Strane direktne investicije se razlikuju od portfolio investicija kada investitor samo kupuje akcije stranih kompanija. Nivo stranih direktnih investicija pokazuje sposobnost zemlje da privuče strane investitore.

Zbir bruto zaliha strane aktive i pasive kao odnos sa BDP-om je korigovan za efekte vrednovanja. Ovaj odnos izostavlja probleme toka podataka.

²⁹ Are you opetm, preuzeto sa <https://fredblog.stlouisfed.org/2017/05/are-you-open/> 02.02.2019.

Pojedinačni indeksi daju izvjesnu sliku, ali ne potpunu o stanju globalizacije. Zbog takvog pristupa različiti naučnici su pokušali da objedine više dimenzija globalizacije u jedan indeks. Izabrani su važeći indikatori i varijable skladno njihovom poimanju globalizacije. Nije se došlo do jedinstvenog indeksa, ali izvedeno je nekoliko njih koji u dobroj mjeri definišu globalizaciju, tj. njen stepen.

Jedan od indeksa ovog tipa je A.T. Kirni ili indeks globalizacije spoljne politike (KFR). Kirni je prvi pokušaj da se uključi višestruka mjera globalizacije. On prati i procjenjuje promjene u četiri ključne komponente globalne integracije, uključujući mjere kao što su trgovinski i finansijski tokovi, kretanje ljudi preko granica, međunarodni telefonski promet, korištenje interneta i učestvovanje u međunarodnim ugovorima i mirovnim operacijama.

Naredni značajan indeks o kojem ćemo diskutovati jeste KOF. Ovaj indeks je uveo naučnik iz Švajcarske Aksel Deher. Indeks globalizacije KOF-a mjeri ekonomske, socijalne i političke dimenzije globalizacije. Globalizacija u ekonomskoj, socijalnoj i političkoj oblasti je u porastu od 70-ih godina prošlog vijeka, nakon završetka hladnog rata. Na osnovu ovog indeksa, globalizacija se definiše kao proces koji narušava nacionalne granice, integriše ekonomije, politike, tehnologije, kulturne i prostorne tokove ljudi, robe, kapitala i ideja. KOF indeks obuhvata ekonomiju, te socijalni i politički aspekt globalizacije. Glavne komponente analize su korištene za proračun težine korištenih varijabli. Ovaj indeks nije prilagođen geografskim karakteristikama zemlje.

CSGR, slično kao i KOF, ima obavezu da predstavi ekonomsku, socijalnu i političku dimenziju globalizacije za mnoge zemlje. Pogodnost ovog indeksa u mjerenju globalizacije jeste mogućnost njegovog poređenja kroz godine, jer prilikom njegovog izračunavanja koriste se iste varijable.³⁰ Takođe, u opisu indeksa se navodi da njegova suština zapravo dozvoljava dublje istraživanje veze između ekonomskog rasta, nejednakosti i javne potrošnje.

Mastricht globalni indeks (MGI) koristi sedam grupa varijabli koje uključuju globalnu politiku, organizovano nasilje, međunarodnu trgovinu, finansije, tehnologiju, okolinu, društvo i kulturu. Njegove vremenske odrednice ograničene su na 2000. godinu i 2008. godinu. Njegova prednost, u odnosu na slične indekse, jeste u tome što posjeduje dimenziju okoline kao odrednicu globalizacije.

³⁰CSGR indeks, preuzeto sa <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/index/intro> 03.02.2019.

Američka naučnica porijeklom sa Balkana Petra Vujaković u 2009. godini predstavila je novi indeks globalizacije (NGI). Njegov proizvod je izraz pet varijabli, a one su prijave robnih marki od strane nerezidenata, zaliha portfolio investicija, prijave patenta od strane nerezidenata i sporazumi o zaštiti životne sredine. Prema ovom indeksu, globalizacija se definiše kao proces koji povećava interakciju i međuzavisnost između ekonomija, društava i nacija na velikoj razdaljini. Prilikom definisanja indeksa koristila je kontrolni parametar kako bi označila geografsku razdaljinu između država. Za konstrukciju dimenzija globalizacije i varijabilnih težina koristi se analiza glavnih komponenti. Dimenzije i težine konstruisane na takav način odražavaju statističke karakteristike skupa podataka.

Indeks globalizacije (G indeks) je prvi put upotrebljen 2001. godine da bi se izmjerila dubina, širina i bogatstvo međuzavisnosti između nacionalnih ekonomija i globalne ekonomije. Glavne varijable pripadaju ekonomskoj dimenziji globalizacije. Osnovni nedostatak ovog indeksa jeste djelimično objavljivanje podataka.

1.3.1 Glavni nedostaci indeksa koji mjere stepen globalizacije

Pojedinačni i sintetički indeksi koje smo do sada spominjali ne predstavljaju potpunu sliku globalizacije. Posebno treba naglasiti ekonomsku stranu mjerenja globalizacije gdje pojedinačni indeksi zanemaruju druga polja njenog ispoljavanja, zanemarujući čak međunarodnu trgovinu i finansije sa kojima je usko povezana, a da ne spominjemo druge oblasti. Jednostavnije rečeno, mjera trgovinskih restrikcija, odnosno barijera nije odraz stepena međunarodne trgovinske razmjene. Stoga jedan indeks ne prikazuje kompletnu sliku, zbog čega je neophodno koristiti više njih kako bi se jasnije razumjelo cjelokupno stanje.

Kod sintetičkih indeksa, koji su opet dizajnirani da bi predstavili potpuniju sliku stanja globalizacije, nedostatak je to što se u upotrebi same metodologije izračuna koristi mnogo varijabli i indikatora. Jednostavno, neophodno je sakupiti dosta podataka iz različitih izvora, tako da se javlja aspekt vremena kao vrijednosti podataka u trenutku njihovog dostavljanja. Hipotetički posmatrano, Japan podatke o visini udjela trgovine u svome BDP-u za prethodnu godinu objavljuje početkom tekuće godine, dok SAD to čini sa kašnjenjem od 12 mjeseci. Pojedini istraživači ističu i sam način prikupljanja podataka, odnosno način njihovog obrađivanja. Obično se podaci preuzimaju iz nacionalnih statističkih agencija, a one kao takve nerijetko koriste različite metodologije u njihovoj obradi. Svakako ne treba zaboraviti ni nacionalnu geografsku odrednicu zemlje, odnosno različitosti koje se eventualno ne mogu komparirati, tj. čijom komparacijom dobijamo suprotnu sliku.

1.3.2. Mjera globalizacije

Svaki od indeksa na različit način rangira zemlje prema stepenu razvoja globalizacije. Pretpostavimo da je KOF indeks najzastupljeniji pokazatelj globalizacije, predstavimo njegove mjere kada je u pitanju 2017 godina. Pored zemalja G8, uvrstili smo u rang i ostatak zemlja EU, kao i Bosnu i Hercegovinu.

U tabeli 3. predstavimo zemlje članice G8 prema stepenu globalizacije, a prema KOF indeksu.

Tabela 3: KOF indeks globalizacije 2017.

R.b.	Zemlja	Indeks globalizacije	Indeks ekonomske globalizacije	Socijalna globalizacija	Politička globalizacija
1	Austrija	90,05	85,50	90,62	95,15
2	Belgija	91,75	90,08	90,34	95,79
3	BiH	66,56	63,57	62,50	75,85
4	Bugarska	76,89	77,18	71,34	83,95
5	Kanada	86,51	79,08	89,22	92,45
6	Hrvatska	81,390	75,37	85,29	83,93
7	Kipar	85,00	86,64	87,17	79,98
8	Češka	84,88	86,90	82,19	85,88
9	Danska	88,37	85,76	87,54	92,84
10	Estonija	79,27	87,54	73,81	75,91
11	Finska	86,30	84,20	83,81	92,34
12	Francuska	87,19	79,41	87,11	97,29
13	Njemačka	84,57	78,06	85,49	91,71
14	Grčka	80,60	72,13	80,74	91,33
15	Mađarska	86,55	88,75	81,16	90,94
16	Irska	92,15	94,65	90,99	90,47
17	Italija	82,19	73,43	79,37	97,25
18	Japan	72,26	63,47	68,89	88,10
19	Litvanija	71,45	82,80	70,43	58,20
20	Letonija	77,47	75,54	80,72	75,60
21	Luksemburg	84,21	94,06	79,39	77,98
22	Malta	75,86	91,74	76,59	54,44
23	Holandija	92,84	93,06	90,71	95,41
24	Poljska	81,32	77,06	79,82	88,82
25	Portugal	85,04	82,71	83,39	90,24
26	Rumunija	76,51	71,94	70,97	89,82
27	Rusija	68,25	52,06	66,58	91,34
28	Slovačka	84,36	87,00	82,76	83,11
29	Austrija	76,91	77,89	71,93	82,33
30	Španija	84,56	77,50	83,38	95,23
31	Švedska	87,96	85,48	84,66	95,56
32	UK	87,26	82,99	85,83	94,67
33	SAD	79,73	71,58	78,82	91,43

Izvor: KOF globalization index preuzeto sa <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> 03.02.2019.

Kao što se može vidjeti iz tabele 3, uočljivo je da najviši ukupni indeks pripada Holandiji, te se ona kao takva svrstava u zemlje sa najvećim stepenom globalizacije. Ubrzo za njom slijede Irska, Austrija i Belgija. Kada su u pitanju tri komponente, tj. tri pojedinačna indeksa od kojeg nastaje ukupni indeks globalizacije, indeks političke globalizacije je najuticajniji i on kao takav u mnogome utiče kod glavnog ishoda kada je u pitanju ukupni rang. Ono što zapada za oko jeste rezultat koji ostvaruju Sjedinjene Američke Države. Naime, iako nerijetko u literaturi susrećemo upravo SAD kao glavnog nosioca globalizacije, ona nedvosmisleno ima jedan od nižih ishoda kada je u pitanju prethodna tabela. Generalno posmatrano, ona se nalazi jedno mjesto ispred Rusije koja ima najniži rezultat.

Bosna i Hercegovina je ostvarila generalno najniži rang kada su u pitanju zemlje koje smo spomenuli u tabeli. Takav ishod je realan kada znamo kakvo je stanje u bosanskohercegovačkoj ekonomiji i društvu.

2. OCJENA RAZVIJENOSTI ZEMLJE

2.1 Pojam ekonomskog rasta i razvoja

Percepcija pojedinca, kada je u pitanju ekonomski rast i razvoj, obično se zasniva na informacijama koje odražavaju fluktuacije u ekonomskoj aktivnosti u kratkom roku. Ekonomski rast je ipak konstantno povećanje agregatne proizvodnje tokom vremena³¹, tj. u dugom roku. Drugim riječima rečeno, ekonomski rast je povećanje proizvodnje robe i usluga u određenom periodu. Ekonomski rast stvara veću dobit za preduzeća. Kao rezultat toga, cijena kapitala raste. Takav ishod dozvoljava preduzećima da ulažu u proizvodnju i zapošljavanje. Odavno je poznato da kada se stvaraju nova radna mjesta, na realnim osnovama, prihodi rastu. Potrošači imaju više novca za kupovinu dodatnih proizvoda i usluga. Kupovina, odnosno povećana potrošnja jeste ta koja pokreće veći ekonomski rast. Iz tog razloga, sve zemlje žele pozitivan ekonomski rast. Postoji opšta saglasnost da je globalizacija znatno uticala na privredni razvoj i međunarodne odnose, kao i na izmjenu položaja pojedinih zemalja i regiona u svijetu.³²

Konvencionalni pristup mjerenju ekonomskog rasta podrazumijeva procentualni porast realnog bruto domaćeg proizvoda. Realni pristup računanja rasta se koristi sa namjerom da bi se izbjegao iskrivljeni efekat inflacije na cijenu proizvedenih dobara i usluga. Komparacija rasta između zemalja obično se obavlja na principu *per capita*. Sama stopa ekonomskog rasta podrazumijeva geometrijsku godišnju stopu rasta BDP-a između prve i prethodne godine u određenom vremenskom periodu. U naučnoj literaturi, povećanje ekonomskog rasta uzrokovano efikasnijim korišćenjem inputa, kao što su produktivnost rada, energija ili sirovine, naziva se intenzivan rast. Rast BDP-a izazvan samo povećanjem količine inputa dostupnih za upotrebu, kao što je povećanje broja stanovnika, zove se ekstenzivan rast. Kao bitna pretpostavka ekonomskog rasta uzima se radno sposobno stanovništvo, ili možda bolje je reći dostupna radna snaga.

Naredni grafik nam pokazuje ekonomski rast u dugom roku. Naime, linija agregatne tražnje (AD) je sačinjena od investicija (I), potrošnje (C), vladine potrošnje (G) i izvoza (X) umanjenog za uvoz (M), iz čega proističe naredna jednačina:

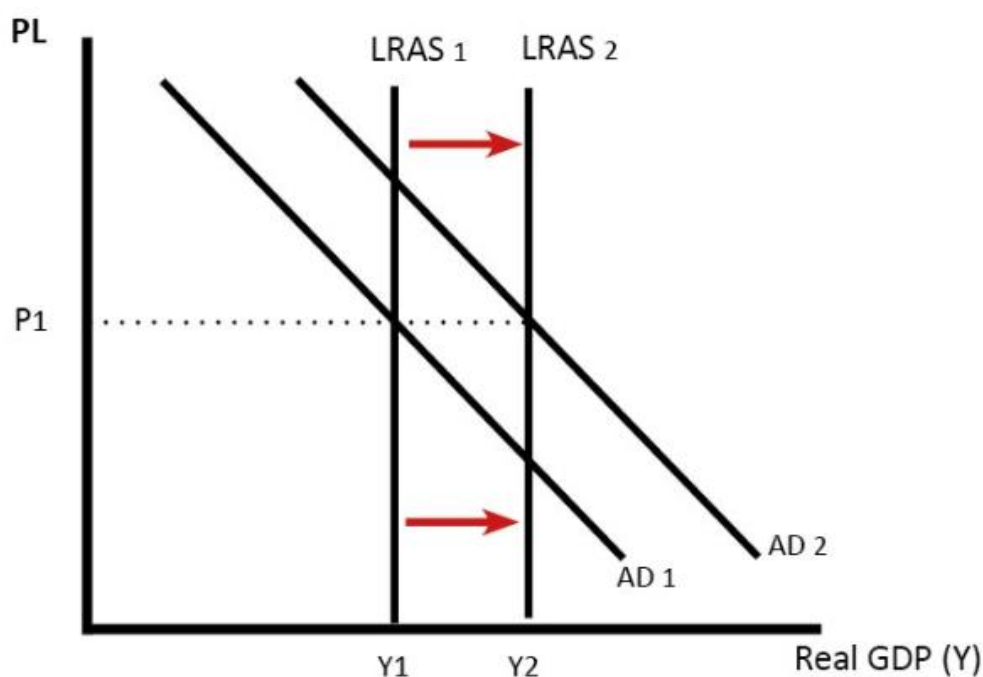
³¹ Olivier, B. (2017). *Macroeconomics*. 7th ed. Boston: Pearson, p. 54.

³² Kovačević, S. (2017). *Globalizacija i razvoj svjetske trgovine*. Opus citatum, str 65.

$$(2) \quad AD = C + I + G + (X - M)$$

Kao što je već rečeno, porast u jednom od četiri faktora učiniće da se linija dugoročne ponude pomjeri na desno, zajedno sa linijom dugoročne ponude, zbog čega dobijamo porast u realnom BDP-u koji eliminiše inflaciju.

Grafik 3: Ekonomski rast u dugom roku

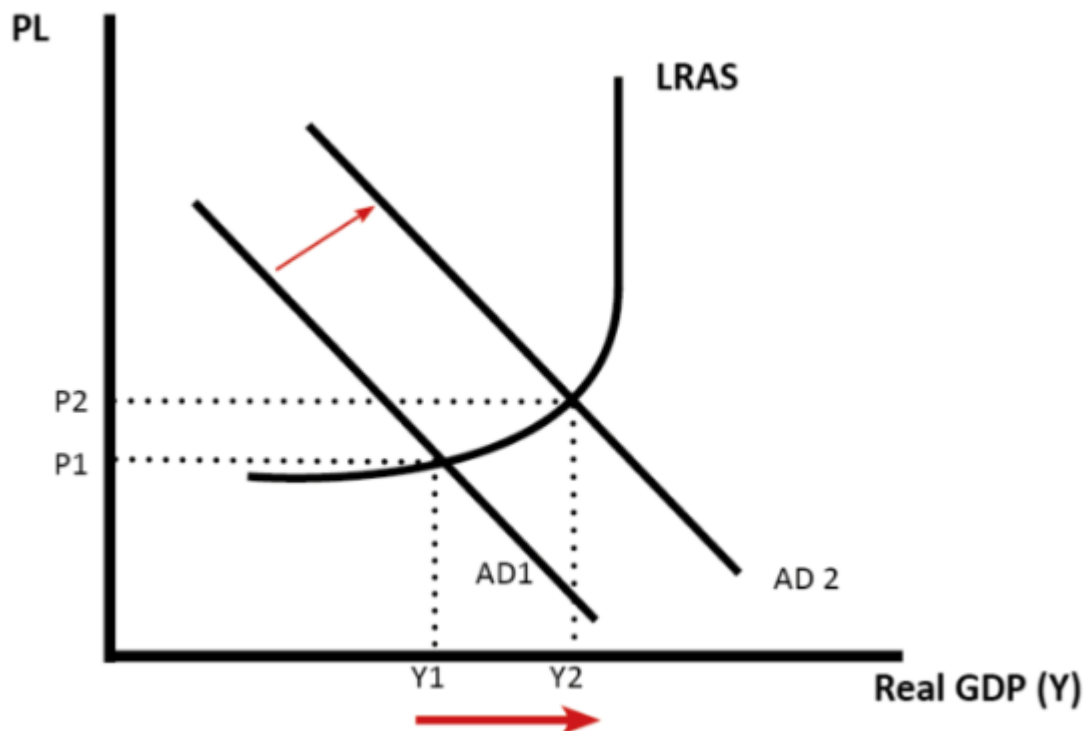
Izvor: Economic growth, preuzeto sa

<https://www.economicshelp.org/macroeconomics/economic-growth/> 03.02.2019.

Obično vlade različitih ekonomija pokušavaju da podstaknu produktivnost tako što se koriste mjerama ekonomskih politika vezanim za uticanje na ponudu, a sa ciljem da se dugoročno pomjeri kriva ukupne ponude u desno (LRAS). Takve mjere, koje dolaze iz reda fiskalnih i monetarnih politika, uglavnom podrazumijevaju smanjenje poreza, kamatnih stopa, privatizaciju, smanjenje birokratije, te ulaganja u školstvo i obrazovanje. Naravno, kao i sve u ekonomiji, tako ne mora nužno da bude egzaktno poboljšanje u performansama ekonomije ako se uvedu prethodno pomenute mjere. Kada je u pitanju inflacija, niže kamatne stope ne moraju uvijek uzrokovati veći rast. Ako je umanjen stepen povjerenja, investitori se ne odlučuju da investiraju. Prisutno je ograničenje do koje mjere i u kojem obimu monetarna politika može povećati rast. Ako je ekonomija blizu punog kapaciteta, onda će povećanje AD uzrokovati inflaciju i rast će biti neodrživ.

Na grafiku 4. je prikaz pozitivnog uticaja smanjenja kamatnih stopa. Redukovanje kamatne stope stimuliše ekonomsku aktivnost povećavajući AD.

Grafik 4: Pozitivan uticaj smanjenja kamatnih stopa

Izvor: Economic growth, preuzeto sa

<https://www.economicshelp.org/macroeconomics/economic-growth/> 03.02.2019.

U praksi, niže kamatne stope smanjuju troškove zaduživanja, što ohrabruje domaćinstva da troše. Takođe, jeftinije je za pravne entitete da finansiraju projekte zbog čega se same investicije povećavaju u svome obimu. Uspješnost politike nižih kamatnih stopa ogleda se kroz povećanje agregatne tražnje u kratkom roku, a dugoročno dolazi do povećanja agregatne ponude.

Kako bi bolje razumjeli ekonomski rast možda je najbolje posmatrati ga kroz cikluse u kojima se manifestuje, zavisno od obilježja kroz koje se manifestuje:

- Ekonomski bum u ciklusima – odlikuje se rastom koji je u pravilu brz, ali praćen inflacijom, te se obično pokaže kao neodrživ.
- Izvozno orijentisan rast – odvija se kroz umjeren rast tekućeg računa zemlje.

- Potrošački orijentisan rast – zasniva se direktnom ponašanju potrošača, on je taj koji odlučuje o ekonomskom rastu.
- Izvoz sirovina – zemlje koje su veoma bogate resursima, imaju ekonomski rast zasnovan na proizvodnji i izvozu sirovina. Na primjer, Saudijska Arabija (nafta), Venecuela (nafta), Kuba (šećer) Kongo (nafta i prirodni resursi).

Ekonomski rast, u bilo kojem obliku da se pojavljuje, nosi i pozitivne, ali nerijetko i negativne posljedice. U narednoj tabeli ćemo možda na najbolji način uvidjeti komparaciju između te dvije strane.

Tabela 4: Prikaz troškova i koristi ekonomskog rasta

Troškovi	Koristi
Inflacija	Povećanje prihoda za radnike i preduzeća
Deficit tekućeg računa države	Uvećanje prihoda od poreza koji se distribuira prema zdravstvu, školstvu, penzionim fondovima i sl.
Neracionalna potrošnja prirodnih resursa i povećanje zagađenosti	Redukovanje javnog duga
Smanjenje životnog standarda	Povećanje zaposlenosti
	Povećanje nivoa investicija
	Smanjenje siromaštva

Izvor: Economic growth, preuzeto sa

<https://www.economicshelp.org/macroeconomics/economic-growth/> 03.02.2019.

Ubrzan rast može da dovede do naglog povećanja inflacije. Cijene se jednostavno prilagode. Isto tako, umjesto da se ostvari suficit tekućeg računa države, može doći do njegovog deficita, jer stanovništvo usljed povećanja prihoda poseže za uvozom. Domaća privreda ne može zadovoljiti potrebe domicilnog potrošača. Ubrzan ekonomski rast u stvari i nije rast u ekonomskim pokazateljima, jer on nerijetko bude praćen neracionalnom potrošnjom prirodnih resursa, odnosno ne ispunjavanjem ekoloških standarda.

Pozitivna strana ekonomskog rasta ogleda se u povećanju prihoda radnika, odnosno preduzeća. Multiplikativan efekat koji nosi dato povećanje ogleda se i kroz povećanje prihoda prikupljenih od taksi i poreza gdje se otvara prostor za ulaganja u javnom sektoru, odnosno za pokrivanje dugovanja koja država ima prema povjeriocima.

Sam termin *razvoj u ekonomiji*, u stranoj ekonomskoj literaturi podrazumijeva sposobnost ekonomije jedne zemlje, čija je početna ekonomska situacija dugo bila manje ili više statična, da generiše i održi godišnji rast svog bruto nacionalnog dohotka (BND) po stopi od 5% do 7%, odnosno više.³³

Ekonomski razvoj je proces u kojem se jednostavne, čak i primitivne nacionalne ekonomije sa niskim prihodima, transformišu u moderne industrijske ekonomije. Iako se taj termin ponekad koristi kao sinonim za ekonomski rast, ipak, generalno posmatrano, on se koristi za opisivanje promjene u ekonomiji zemlje koja uključuje kvalitativna i kvantitativna poboljšanja. Teorija ekonomskog razvoja je dio ekonomske nauke koji razmatra kako primitivne i siromašne ekonomije mogu evoluirati u sofisticirane i relativno prosperitetne, i od ključne je važnosti za nerazvijene zemlje jer se obično u ovom kontekstu razmatraju pitanja ekonomskog razvoja.³⁴

Proces globalne konvergencije u kojem zemlje u razvoju sustižu razvijene zemlje danas izgleda dobro, iako i dalje postoje značajne nejednakosti između bogatih i siromašnih zemalja.³⁵

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija pojma *zemlje u razvoju*. Zemlje u razvoju se obično kategorišu prema kriteriju dohotka po glavi stanovnika, a uporedno sa tim pod ekonomskim razvojem se smatra povećanje prihoda po glavi stanovnika. Prihod zemlje po glavi stanovnika, koji slobodno može biti sinonim za proizvodnju po glavi stanovnika, jeste najbolja raspoloživa mjera vrijednosti robe i usluga dostupnih, po osobi, u jednom društvu godišnje. Iako postoje brojni problemi mjerenja i nivoa *per capita* dohotka, kao i njegove stope rasta, ova dva indikatora su možda najdostupniji za procjenu nivoa ekonomskog blagostanja unutar zemlje kao i njenog ekonomskog rasta.

Dobro je razmotriti neke od statističkih i konceptualnih teškoća prilikom korištenja konvencionalnog kriterija nerazvijenosti prije nego što se analiziraju sami uzroci nerazvijenosti. Možda je najbolje da krenemo od nezgodnih graničnih slučajeva. Čak i ako su analize ograničene na nerazvijene i zemlje u razvoju u Aziji, Africi i Latinskoj Americi, postoje bogate naftne zemlje koje imaju dohodak po glavi stanovnika znatno iznad ostalih, ali koje su inače nedovoljno razvijene u svojim opštim ekonomskim karakteristikama. Drugo, postoje brojne tehničke poteškoće koje utiču na dohodak po glavi stanovnika mnogih nerazvijenih zemalja. Dohodak po glavni stanovnika se izražava u nekoj od međunarodnih valuta kao što je

³³ Todaro, M.; Smith, S. (2006). *Ekonomski razvoj*. 9. izd. Sarajevo: Šahinpašić

³⁴ Economic development, preuzeto sa <https://www.britannica.com/topic/economic-development> dana 03.02.2019.

³⁵ Piketty, T. (2013). *Capital in Twenty First Century*. Paris: Editions de Seuli, p. 8.

dolar ili evro, a to je vrlo gruba mjera. Ovdje prvenstveno govorimo zbog nedostataka dohodovnih i populacionih statistika, odnosno neprikladnosti u poređenju zvaničnih deviznih kurseva po kojima se nacionalni prihodi u smislu odnosnih domaćih valuta konvertuju u zajednički imenilac američkog dolara. Stoga i isplivava nedostatak procjene realne vrijednosti komponenata na osnovu kojih se definiše razvijenost, odnosno sama potrošnja. Konačno, postoje konceptualni problemi u tumačenju značenja međunarodnih razlika u nivoima dohotka po glavi stanovnika. Možda dobar primjer za ove tvrdnje možemo pronaći u zemlji kao što je Libija sa početka posljednje dekade 20. vijeka. Naime, zbog nacionalnih zakona i usvojenih politika dobara, nafta i voda naplaćivani su po minimalnoj cijeni, koja je bila mnogo ispod tržišne, a slično je bilo i sa cijenom stambene jedinice. Kako su ovo neki od parametara koji utiču na rezultate pokazatelja razvijenosti izraženim u dolarskoj vrijednosti potrošnje nacije, dolazi se do rezultata da je Libija iz toga vremena zemlja sa niskom potrošnjom. Situacija je zapravo bila suprotna.

Iako su teškoće sa mjerama dohotka dobro utvrđene, mjere dohotka po glavi stanovnika relativno dobro prate kretanje drugih mjeram ekonomskog blagostanja, kao što su očekivano trajanje života, stope smrtnosti novorođenčadi i stopa pismenosti. Ostali pokazatelji, gdje možda u prvi plan dolazi pristupačnost osnovnih životnih namirnica i dostupnost bolničkih kreveta po glavi stanovnika, ljekari i nastavnici, takođe su usko povezani sa nivoom dohotka po glavi stanovnika.

Tumačenje niskog nivoa dohotka po glavi stanovnika kao indeksa siromaštva u materijalnom smislu može se prihvatiti sa dvije kvalifikacije. Prvo, nivo materijalnog života ne zavisi od dohotka po glavi stanovnika kao takvog, već od potrošnje po glavi stanovnika. Ova dva pitanja mogu se značajno razlikovati kada se veliki dio nacionalnog dohotka preusmjerava iz potrošnje u druge svrhe; kao npr. kroz politiku prinudne štednje, što je bio slučaj u dobrom dijelu zemalja koje su na putu pristupanja EU. Drugo, siromaštvo jedne zemlje se vjernije odražava na reprezentativan životni standard velikog broja njenih stanovnika. Ovo može biti daleko ispod jednostavnog aritmetičkog prosjeka dohotka po glavi stanovnika ili potrošnje kada je nacionalni dohodak veoma neravnomjerno raspoređen i postoji veliki jaz u životnom standardu između bogatih i siromašnih.

Svjetska banka je izvršila klasifikaciju zemalja u razvoju podijelivši ih u četiri grupe. Pomenute grupe su dakle kvalifikovane sa primanjima kako slijedi: niska, niža-srednja, gornja-srednja i visoka. Prihod se mjeri korištenjem bruto nacionalnog dohotka (BND) po glavi stanovnika, u

američkim dolarima, preračunatog iz lokalne valute pomoću *atlas metoda Svjetske banke*. Procjene BND-a se dobijaju od ekonomista u jedinicama zemlje Svjetske banke, a demografi Svjetske banke procjenjuju veličinu populacije iz različitih izvora, uključujući dvogodišnje prognoze svjetske populacije.³⁶

Naravno, zemlje sa istim dohotkom po glavi stanovnika možda ne liče jedna drugoj kada je u pitanju izvor ostvarivanja prihoda. Neke zemlje mogu izvući mnogo svojih prihoda iz kapitalno intenzivnih preduzeća, kao što su naftne kompanije, dok druge sa sličnim prihodima po glavi stanovnika mogu imati radno intenzivni pristup kako bi se nadoknadilo odsustvo bogatstva resursima. Japan je zemlja koja ima malo prirodnih resursa, ali je maksimalno razvila tehnologije što je nadomjestilo odsustvo prirodnih resursa. Stoga je kao primarna prednost postavljeno znanje, zbog čega BND po glavi stanovnika Japana parira Kuvajtu ili Bahreinu, koji su obdareni naftom. U takvim okolnostima, Japan razvija sve aspekte koji utiču na prosperitet društva. Kuvajt i Bahrein iako zemlje sa visokim kretanjima kapitala, uvoze tehnologije i tehnike iz zemlje kao što je Japan zbog čega njihov nominalni stepen razvijenosti nije jednak onom realnom.

Osjećaj nezadovoljstva nerazvijenih zemalja proizlazi ne samo iz mjerljivih razlika u nacionalnim prihodima, već i od teže mjerljivih faktora, kao što je njihova reakcija na kolonijalnu prošlost i njihovih složenih potreba da podignu svoj nacionalni ugled i postignu jednakost u najširem smislu sa razvijenim zemljama. Stoga, nije neuobičajeno da njihove vlade koriste značajan dio svojih resursa u prestižnim projektima, od čeličana, hidroelektrana, univerziteta i izdataka za odbranu, do međunarodnog sporta. Ovi simboli modernizacije mogu doprinijeti zadovoljstvu i ponosu na nacionalnom nivou, ne nužno i povećanju mjerljivog nacionalnog dohotka. Drugo, moguće je tvrditi da u mnogim slučajevima unutrašnji jaz u prihodima unutar pojedinih nerazvijenih zemalja može biti snažniji izvor subjektivnog nivoa nezadovoljstva od međunarodnog jaza u prihodima. Brži ekonomski rast može pomoći da se smanje unutrašnji ekonomski dispariteti na manje bolan način, ali se mora imati na umu da brži ekonomski rast teži da uvede veći poremećaj i potrebu za većim prilagođavanjem u načinu života, te tako može povećati subjektivni osećaj frustracije i nezadovoljstva. Konačno, teško je utvrditi da će subjektivni problem nezadovoljstva nositi jednostavan i direktan odnos prema veličini međunarodnog jaza u prihodima. Neke od naizgled nezadovoljnih zemalja nalaze se u

³⁶How does the World bank classify countries, preuzeto sa <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378834-how-does-the-world-bank-classify-countries> 08.02.2019.

Latinskoj Americi, gdje su prihodi po glavi stanovnika uopšteno viši nego u Aziji i Africi. Skeptik može da preokrene čitav pristup *reductio ad absurdum*, naglašavajući da čak i razvijene zemlje sa svojim visokim i rastućim nivoom dohotka po glavi stanovnika nisu bile u stanju da riješe subjektivni problem nezadovoljstva i frustracije među različitim dijelovima njihovog stanovništva.

Iz gore navedenih činjenica mogu se izvući dva zaključka. Prvo, subjektivni problem nezadovoljstva u nerazvijenim zemljama je istinski i važan problem u međunarodnim odnosima. Međutim, ekonomska politika koja djeluje na mjerljive ekonomske veličine nedovoljno doprinosi u rješavanju onoga što je u suštini problem u međunarodnoj politici. Drugo, za užu svrhu ekonomske politike nema izbora, nego se osloniti na tumačenje niskih prihoda po glavi stanovnika nerazvijenih zemalja kao indeksa njihovog siromaštva u materijalnom smislu. Ova teza se opravdava tvrdnjom da prioritet treba dati poboljšanju životnog standarda stanovništva. Ali, čak i ako se ova vrijednosna procjena ne prihvati, konvencionalna mjera ekonomskog razvoja u smislu povećanja dohotka po glavi stanovnika i dalje zadržava svoju korisnost. Vlade nerazvijenih zemalja možda žele da se bave drugim, nematerijalnim ciljevima, ali mogu da donesu jasnije odluke ako znaju ekonomsku cijenu svojih odluka. Najznačajnija mjera ove ekonomske cijene može se izraziti u vidu unaprijed iskorištene prilike za podizanje nivoa dohotka po glavi stanovnika.

Ekonomija razvoja može biti u suprotnosti sa drugom oblašću, nazvanom ekonomija rasta, koja se bavi proučavanjem dugoročnih, ili stabilnih, ravnotežnih puteva rasta ekonomski razvijenih zemalja, koje su prevazišle problem pokretanja razvoja. Teorija rasta pretpostavlja postojanje potpuno razvijene moderne kapitalističke ekonomije sa dovoljnom ponudom preduzetnika, koji reaguju na dobro artikulisani sistem ekonomskih podsticaja za pokretanje mehanizma rasta. Tipično, on se koncentriše na makroekonomske odnose, posebno odnosu štednje prema ukupnom autputu i agregatnom kapitalu - odnos proizvodnje (to jest broj jedinica dodatnog kapitala potrebnog za proizvodnju dodatne jedinice proizvodnje). Matematički, ovo se može izraziti (Harod-Domarova jednačina rasta) kako slijedi: rast ukupnog autputa (g) će biti jednak omjeru (s) štednje podijeljen s omjerom kapital-autput (k);

$$(3) \quad g = \frac{s}{k}$$

Pretpostavimo da se 12% ukupne proizvodnje štedi na godišnjem nivou i da su tri jedinice kapitala potrebne za proizvodnju dodatne jedinice proizvodnje, tako da je rast u proizvodnji 4% u tom periodu.

Ovaj rezultat se dobija na osnovu pretpostavke da će sve što je sačuvano biti automatski uloženo i pretvoreno u povećanje proizvodnje na osnovu datog odnosa kapital-autput. Pošto će određeni dio ovog povećanja proizvodnje biti sačuvan i investiran na istoj osnovi, održava se kontinuirani proces rasta. Teorija rasta, posebno Harod-Domarova jednačina rasta, često se primjenjuje ili pogrešno primjenjuje u ekonomskom planiranju zemlje u razvoju. Planer počinje sa željenom stopom rasta od možda 4%. Pod pretpostavkom fiksnog ukupnog odnosa kapital-autput od, recimo, 3, tvrdi se da će zemlja u razvoju biti u stanju da postigne ciljnu stopu rasta ako može da poveća svoju uštedu na 3×4 procenta = 12 procenata ukupne proizvodnje. Slabost ovog tipa projekcije proizilazi iz pretpostavke fiksnog ukupnog odnosa kapital-autput, koji preuzima sve vitalne probleme a koji utiču na sposobnost zemlje u razvoju da apsorbira kapital i investira svoju štednju na produktivan način. Ovi problemi obuhvataju centralni problem efikasne alokacije raspoloživih štednji između investicionih mogućnosti i pratećih organizacionih i institucionalnih problema u podsticanju rasta dovoljne ponude preduzetnika; obezbeđivanju odgovarajućih ekonomskih podsticaja kroz tržišni sistem koji ispravno odražava relativnu oskudicu proizvoda i faktora proizvodnje te izgradnju organizacionog okvira koji može efikasno implementirati investicione odluke u privatnom i javnom sektoru. Takvi problemi, koji generalno utiču na sposobnost zemlje u razvoju da apsorbira kapital, kao i druge inpute, čine srž ekonomije razvoja.

Ekonomija razvoja je potrebna upravo zato što se pretpostavke ekonomije rasta, zasnovane na postojanju potpuno razvijene i funkcionalne moderne kapitalističke ekonomije, ne primjenjuju. Zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje se veoma razlikuju npr. po gustini naseljenosti i prirodnim resursima. Oni su takođe u različitim fazama tržišnog razvoja, finansijskih institucija i efikasno-administrativnog okvira. Ove razlike su dovoljne da upozore na nemogućnost generalizacije o uzrocima nerazvijenosti i nepotpunost sveobuhvatnih teorijskih modela ekonomskog razvoja. Kada je ekonomija razvoja prvi put došla do izražaja 50-ih godina prošlog vijeka, postojale su moćne intelektualne i političke snage koje su pokretale subjekte prema takvim opštim teorijskim modelima. Prvo, mnogi autori koji su popularizovali temu, bili su iskreno motivisani željom da ubijede razvijene zemlje da pruže više ekonomske pomoći nerazvijenim zemljama u različitim aspektima, poput rješavanja humanitarnih problema i razmatranja strategije hladnog rata. Drugo, došlo je do reakcije novonastalih, nerazvijenih

zemalja na prošle *kolonijalne ekonomske strukture*, koje su identifikovale sa slobodnom trgovinom i primarnom proizvodnjom za izvozno tržište. Ove zemlje su bile spremne da prihvate opšte teorije ekonomskog razvoja, koje bi omogućile ostvarivanje njihove želje za brzom industrijalizacijom. Treće, postojala je paralelna reakcija na akademskom nivou sa starijom ekonomskom teorijom, sa naglaskom na efikasnu alokaciju oskudnih resursa i težnju za novim i *dinamičnim* pristupima ekonomskom razvoju. Ove nove teorije su nastavile da imaju značajan uticaj na ekonomiju razvoja, iako se većina njih pokazala kao parcijalna. Širi pregled ovih teorija, dat je u nastavku. Ovo je naročito relevantno za raspravu o tome da li nerazvijene zemlje treba da traže ekonomski razvoj kroz domaću industrijalizaciju, ili kroz međunarodnu trgovinu. Ograničenja novih teorija, njihov uticaj na postepeno oživljavanje pragmatičnijih problema razvoja, koji se sve više vraćaju starijoj ekonomskoj teoriji efikasne alokacije resursa, naknadno se prate.

2.2 Teorije ekonomskog rasta i razvoja

Proučavanje ekonomskog rasta i razvoja nije jedna grana ekonomije, već se dijeli na dva sasvim različita polja. Dva polja - rast i razvoj - koriste različite metode analize i adresiraju dva različita tipa istraživanja. Ekonomiju razvoja lako je okarakterisati kao jednu od tri glavne grane ekonomije, zajedno sa mikroekonomijom i makroekonomijom. Konkretnije, ekonomija razvoja podsjeća na ekonomsku istoriju, po tome što nastoji da objasni promjene koje se dešavaju u ekonomskim sistemima tokom vremena. Predmet ekonomskog rasta nije lako opisati. Stoga, to je tehnički najzahtjevnija oblast u cijeloj modernoj ekonomiji koju je nemoguće razumjeti bez poznavanja diferencijalnog računa. Fokus je na osobinama ravnotežnih puteva, a ne na ravnotežnim stanjima. U primjeni teorije ekonomskog rasta, čovjek pravi model ekonomije i stavlja ga u pokret, zahtijevajući da vremenske putanje, opisane varijablama, budu samoodržive u smislu da se i dalje međusobno povezuju na određene karakteristične načine. Tada se može istražiti način na koji se ekonomija može približiti i doći do tih statičkih staza rasta iz datih polaznih tačaka. Za teoreme proizašle iz ovog iskustva još uvijek ne postoje implikacije koje bi se zaista mogle testirati, niti postoji definitivni uvid u to kako ekonomije rastu. Teorija rasta počela je sa istraživanjima Roja Haroda (*Roy Harrod*) u Engleskoj i Evisija Domara (*Evesey Domar*) u Sjedinjenim Državama. Njihov nezavisan rad, iz kojeg se izrodio Harod-Domarov model, zasniva se na prirodnim i garantovanim stopama rasta. Kejns je pokazao da nove investicije imaju multiplikatorski efekat na prihod i da povećani prihod generiše dodatnu uštedu koja odgovara dodatnoj investiciji bez koje se viši nivo prihoda ne može održati. Ovaj postupak se ponavlja iz perioda u period, imajući u vidu da investicije,

osim što dohodak neproporcionalno povećavaju, takođe stvaraju kapacitet za proširenje obima proizvodnje. Ovo rezultuje proizvodima koji se ne mogu prodati ako ne raste tražnja - to jest, bez dodatne potrošnje nema ni dodatnih investicija. Međutim, pored toga, spominjani model sadrži jedan uslov ponašanja: ljudi imaju tendenciju da štede određeni dio dodatnog prihoda. Tendencija štednje se ne može mjeriti. On takođe sadrži jedan tehnički uslov, a to je da investicija generiše dodatni proizvod, što je činjenica koja se može utvrditi. Takođe, sadrži i jedan uslov ravnoteže: da planirana ušteda mora biti jednaka planiranoj investiciji u svakom periodu, ako se održava nivo prihoda perioda. Imajući u vidu ova tri uslova, model generiše vremenski put dohotka i čak ukazuje šta će se desiti ako dohodak padne sa zacrtanog puta. Naučna javnost je odavno predstavila složenije modele, koji uključuju različite omjere štednje za različite grupe stanovništva, tehničke uslove za svaku industriju, određene pretpostavke o karakteru tehničkog napretka u ekonomiji, monetarnim i finansijskim projekcijama i još mnogo toga. Nova teorija rasta iz 90-ih godina prošlog vijeka nazvana je *endogenom teorijom rasta*, jer je pokušala da objasni tehničke promjene kao rezultat rashoda za istraživanje i razvoj privatnih kompanija. Ovo je pokrenuto konkurencijom, u skladu sa onim što je Jozef Šumpeter (*Joseph Schumpeter*) nazvao inovacijama proizvoda, za razliku od procesnih inovacija. Nasuprot Harod-Domarovom modelu, koji je gledao na rast kao egzogen, tvrdeći da on dolazi iz spoljašnjih varijabli, endogena teorija naglašava rast iz sistema, tj. iznutra. Ovaj pristup je uživao, i još uvijek uživa veliku naklonost ekonomske javnosti, dijelom zato što se činilo da vladama nudi nova sredstva za podsticanje ekonomskog rasta. Naime, nacionalne inovacione politike su osmišljene da stimulišu izdatke za istraživanje i razvoj.

Imajući u vidu široku vezu između akumulacije kapitala i ekonomskog rasta uspostavljenog u teoriji rasta, teoretičari rasta i ekonomisti razvoja su utvrdili da se zemlje u razvoju nalaze na pomenutom stepenu razvijenosti uglavnom zbog nedostatka kapitala. Ove zemlje su tada štedjele samo oko 5% svog ukupnog proizvoda. Zadovoljavajući rast ne može biti ostvaren tako niskim nivoom ulaganja. Stoga se smatralo da je povećanje stope štednje na 10, odnosno 12% željeni cilj za zemlje u razvoju. Politika ranog razvoja fokusirala se na prikupljanje sredstava za investicije. Koraci ka ovom cilju bili su veoma uspješni u većini zemalja u razvoju, a omjeri štednje su porasli na 15, odnosno 25%. Međutim, stope rasta se nisu uspjele ni približiti stopama štednje, te su teoretičari su bili primorani da traže druga objašnjenja za razlike u stopama rasta. Postaje sve jasnije da u zemljama u razvoju može doći do rasipanja kapitalnih resursa iz različitih razloga, kao što je pogrešan izbor investicionih projekata, neefikasna implementacija i upravljanje ovim projektima, neprikladno određivanje cijena i

troškova proizvodnje, ali i korupcija. Ove greške su naročito uočljive u investicionim projektima javnog sektora i jedan su od razloga zašto je u Pirsonovom (*Leaster Pearson*) izvještaju Međunarodne banke za obnovu i razvoj iz 1969. godine utvrđeno da korelacija između iznosa pomoći primljenih u proteklim decenijama i brzine razvoja nije srazmjerna. Praksa pokazuje da u privatnom sektoru može doći do značajnog poremećaja u pravcima investiranja izazvanih politikama osmišljenim da podstaknu razvoj. Tako, u većini nerazvijenih zemalja, značajan dio investicija namijenjenih privatnoj ekspanziji, kako stranih tako i domaćih, preusmjeren je u proširenje proizvodnog sektora. Kao posljedica toga, javlja se višak kapaciteta u proizvodnom sektoru nerazvijenih zemalja.

U 50-im godinama prošlog vijeka većina zemalja u razvoju bila je primarni izvoznik robe, oslanjajući se na poljoprivredu i minerale, usmjeravajući najveći dio svoje devizne zarade na uvoz velikog broja industrijskih proizvoda. Iskustvo kolonijalizma i nepovjerenje u međunarodnu ekonomiju, naveli su političare u većini zemalja u razvoju da usvoje politiku supstitucije uvoza. Ova politika je imala za cilj promovisanje industrijalizacije, štiteći tako domaće proizvođače od konkurencije uvoza. Zaštita u vidu visokih carina ili ograničenja uvoza kvotama, primijenjena je bez razlike, često na industrije za koje se nije očekivalo da će ikada postati međunarodno konkurentne. Takođe, nakon ranih faza supstitucije uvoza, zaštićene nove industrije su uglavnom bile veoma intenzivne u korišćenju kapitala, a posebno uvoznih kapitalnih dobara. Pristup supstitucije uvoza usko je definisao industrijalizaciju, kao širenje modernog proizvodnog sektora zasnovanog na kapitalno intenzivnoj tehnologiji. Kapital je stoga identifikovan kao trajna kapitalna oprema u obliku složenih mašina i drugih inputa, koje nerazvijene zemlje nisu bile u stanju da proizvedu na domaćem tržištu. Tako su potrebe za deviznom klauzulom izračunate na osnovu fiksnih tehničkih ulazno-izlaznih koeficijenata proizvodnog sektora. Sa visokim nivoom zaštite za domaću industriju i sa deviznim kursovima, koji su često održavani na nerealnim nivoima, pokušale su da uvozna kapitalna dobra učine *jeftinima*. U većini zemalja u razvoju prihodi od izvoza su rasli relativno sporo. Istovremeno nagli porast potražnje za uvoznim kapitalnim dobrima (i za sirovine i zamjenske dijelove) rezultirao je neočekivano velikim povećanjem uvoza. Većina zemalja u razvoju suočila se nestašicama deviza i bile su primorane da smanje uvoz kako bi smanjile svoje deficite tekućeg računa na prihvatljive razmjere. Smanjenje uvoza obično je rezultovalo smanjenjem stope rasta, vrlo često i recesijom. Stoga je ekonomska stagnacija ovih zemalj uzrokovana prije svega nedostatkom deviza za kupovinu osnovnih industrijskih inputa. Dugoročno gledano, stope rasta zemalja koje su nastavile da štite svoje domaće industrije ne samo da su stagnirale, već su naglo

pale. Suprotno iskustvu zemalja koje su ustrajale u politikama supstitucije uvoza sa onima koje su slijedile alternativnu politiku, nedostatak devizne razmjene bio je prepreka rastu samo u kontekstu usvojenih protekcionističkih politika i nije bilo sam po sebi prepreka za sam razvojni proces.³⁷

Kako je postalo očigledno da fizička akumulacija kapitala sama po sebi nije bila ključ za razvoj, mnogi analitičari su se počeli ispitivati nedostatke obrazovanja i vještina stanovništva, što je zapravo ključni faktor u nerazvijenosti. Ako se obrazovanje i vještine definišu kao sve što je potrebno za podizanje produktivnosti u zemljama u razvoju, poboljšanjem dakle tih vještina: preduzetništva, inicijative i prilagodljivosti, dovodi i do napretka u ekonomskom razvoju. Uobičajena metoda planiranja radne snage počela je od ciljne stope ekspanzije proizvodnje i pokušala je procijeniti broj različitih kvalifikacija kadra koji su potrebni za održavanje ove ciljne stope ekonomskog rasta na osnovu pretpostavljenog fiksnog odnosa između inputa vještina i nacionalnog učinka. Ovakva situacija je bila prisutna u mnogim zemljama u razvoju odmah nakon njihove političke nezavisnosti, kada je bilo očiglednih nedostataka u različitim granama administrativnih i tehničkih službi. Ali većina zemalja je prošla kroz ovu fazu prilično brzo. U međuvremenu, kao rezultat ekspanzije obrazovanja, njihove škole i fakulteti počeli su proizvoditi veliki broj osposobljenog kadra i to mnogo brže nego što bi njihova opšta stopa ekonomskog rasta mogla ponuditi odgovarajuće poslove. Takva situacija je dovela do novog problema: velike stope nezaposlenosti obrazovanog i stručnog kadra. Važan faktor ubrzanje ekspanzije obrazovanja bio je i očekivanje da će studenti nakon diplomiranja moći da dobiju dobro plaćene poslove na platnim nivoima mnogo većim od prevladavajućeg dohotka po glavi stanovnika. Tako, nesposobnost nerazvijenih zemalja da stvore nova radna mjesta za armiju visokoobrazovanog kadra stvorila je eksplozivni element u onome što se nazvalo *revolucijom očekivanja*. Moguće je uočiti bliski paralelizam između uskog koncepta industrijalizacije, kao ekspanzije proizvodnog sektora i uskog pojma obrazovanja kao akademske i tehničke kvalifikacije koja se može pružiti širenjem formalnog obrazovnog sistema. Ako je potreban širi koncept obrazovanja, relevantan za ekonomski razvoj, potrebno ga je tražiti u sveprisutnom obrazovnom uticaju ekonomskog okruženja u cjelini na procese obrazovanja u nerazvijenim zemljama. Ovo je složen proces koji zavisi od sistema ekonomskih podsticaja i signala koji mogu oblikovati ekonomsko ponašanje ljudi nerazvijenih zemalja i uticati na njihovu sposobnost da donose racionalne ekonomske odluke. Slično je i sa njihovom spremnošću da se prilagode ekonomskim promjenama. Nažalost, ekonomskim okruženjem u mnogim

³⁷ Ibid.

nerazvijenim zemljama dominira mreža vladinih kontrola koje obično nisu pogodne za takve ciljeve.

Dvije teorije naglašavaju postojanje viška resursa u zemljama u razvoju, što predstavlja centralni izazov njihove ekonomske politike. Prva se koncentrisala na zemlje sa relativno bogatim prirodnim resursima i niskom gustinom stanovništva i tvrdila da u tim zemljama još uvijek postoji značajna količina prirodnih resursa i višak radne snage zbog neadekvatnih marketinških kapaciteta i nedostatka transporta i komunikacija. Ekonomski razvoj je predstavljen kao proces u kojem bi ovi nedovoljno iskorišćeni resursi opstali u gotovinskoj proizvodnji za izvozno tržište. Međunarodna trgovina se smatrala glavnim izlazom na tržište, ili oduškom za višak resursa. Druga teorija se bavila gusto naseljenim zemljama i mogućnošću da se njihov višak radne snage koristi kao glavno sredstvo za promovisanje ekonomskog razvoja. Prema ovoj teoriji, zbog velikog pritiska stanovništva na zemlju, granični ili marginalni proizvod rada smanjen je na nulu ili na veoma nizak nivo. Ljudi u *sektoru za opstanak* su mogli da uživaju određeni uobičajeni minimalni nivo realnih prihoda, jer je sistem proširene porodice u ruralnom društvu podijelio ukupan proizvod porodične farme među svojim članovima. Stoga se smatralo da dio radne snage u poljoprivrednom sektoru značajno ne doprinosi povećanju ukupnog proizvoda, i da se nalazi u stanju prikrivene nezaposlenosti. Prema ovoj teoriji, rad se može privući u druge svrhe bez ikakvih troškova za društvo. Neophodno je razjasniti niz preliminarnih tačaka o konceptu prikrivene nezaposlenosti prije razmatranja njenih odrednica. Prvo, veoma je upitno da li je granični proizvod rada zapravo nula čak i u gusto naseljenim zemljama kao što su Indija ili Pakistan. Čak i u ovim zemljama, uz postojeće poljoprivredne metode, sva raspoloživa radna snaga je potrebna na vrhuncu sezone, kao što je žetva, na nprimjer. Najvažniji dio prikrivene nezaposlenosti je, dakle, ono što se može bolje opisati kao sezonska nezaposlenost. Međutim, veličina ove sezonske nezaposlenosti ne zavisi toliko od gustoće naseljenost, koliko od broja usjeva koji se uzgajaju na istom zemljištu tokom godine. Tako postoji mala sezonska nezaposlenost u zemljama kao što su Tajvan ili Južna Koreja, koje imaju mnogo veću gustinu naseljenosti od Indije, jer im objekti za navodnjavanje omogućavaju da uzgajaju niz kultura na istoj zemlji tokom cijele godine. Međutim, može postojati značajna sezonska nezaposlenost čak i u rijetko naseljenim zemljama koje uzgajaju samo jednu kulturu godišnje. Glavna slabost prijedloga za upotrebu prikrivene nezaposlenosti za izgradnju velikih socijalno-kapitalnih projekata proizlazi iz neadekvatnog razmatranja problema obezbjeđivanja neophodnog fonda za održavanje rada radnika, s obzirom na potencijalno dug period čekanja na zaposlenje

U ranijim razmišljanjima o razvoju pretpostavljalo se da su tržišni mehanizmi razvijenih ekonomija toliko nepouzdati u zemljama u razvoju, tako da vlade nerazvijenih zemalja moraju preuzeti centralnu odgovornost za ekonomsku aktivnost. To je trebalo uraditi kroz ekonomsko planiranje za cijelu ekonomiju, koje bi dovelo do aktivnog učešća vlade i sveobuhvatne kontrole nad svim privrednim aktivnostima privatnog sektora. Vladino učešće imalo je različite oblike: javna preduzeća su osnovana da bi proizvodila različite proizvode, uključujući čelik, alatne mašine, đubriva, teške hemikalije, pa čak i tekstil i odjeću; vladini marketinški odbori preuzeli su monopol nad kupovinom i prodajom mnogih poljoprivrednih proizvoda, dok su vladine agencije su postale jedini uvoznici razne robe, a često su postale i izvoznici. Kontrole nad aktivnostima privatnog sektora bile su još opsežnije: za mnogu robu uspostavljena je kontrola cijena; procedure izdavanja dozvola za uvoz otežavale su uvoz robe koja nije imala prioritet u zvaničnim planovima; investicione licence bile su potrebne prije proširenja fabrika; a sveobuhvatni propisi su regulisali uslove zapošljavanja radnika.

Posljedice takve aktivnosti su dovele do mišljenja domaćih preduzetnika da je finansijski isplativije posvetiti energiju i domišljatost pribavljanju potrebnih dozvola za uvoz i iskorištavanju rupa u državnim propisima, nego problemu povećanja efikasnosti i produktivnosti resursa. Politički pritisci su često rezultovali zapošljavanjem većeg broja ljudi u javnom sektoru. Dosljedno fiskalno opterećenje je preusmjerilo sredstva koja bi inače bila korištena za investicije, dok je neefikasno korištenje resursa smanjilo stope rasta. Vjerovanje u tržišni neuspjeh i neophodnost vladine intervencije bilo je povezano sa stavom da je efikasnost mehanizma cijena u zemljama u razvoju veoma mala. To se odrazilo na već spomenute nedostatke deviznog tržišta, i na stavove da postoje čvrste veze između uvezenog kapitala i domaće ekspanzije. Takođe, to je uticalo i na stav da su poljoprivrednici neosjetljivi na relativne cijene i na uvjerenje da postoji malo preduzetnika u zemljama u razvoju.

3. NASTANAK I RAZVOJ G8

3.1 Formiranje Grupe 8

Počevši od 1975. godine, vodeće industrijske ekonomije se sastaju godišnje kako bi diskutovale o glavnim ekonomskim i političkim izazovima sa kojima se susreću njihova društva, kao i cijela svjetska zajednica. Prvobitni susreti ovog tipa su započeli na nivou šefova šest država: Francuske, Njemačke, Japana, Italije, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije. Ubrzo se razvijenoj šestorci pridružila i Kanada, ozvaničivši naziv Grupa 7 ili G7. Krajem 80-ih godina XX vijeka uslijedio je sastanak 15 zemalja u razvoju sa članicama G8, ali broj članica formirane grupe ostao je nepromijenjen, te nove zemlje nisu primane u klub. Počevši od 1994. godine, sastancima Grupe 7 prisustvuje Ruska Federacija. Narastajući značaj Rusije u tokovima svjetske ekonomije i diplomatije doveo je do njenog potpunog uključivanja u rad grupe. Formalno je Rusija primljena na Birmingemskom samitu 1998. godine, nakon čega se naziv mijenja u Grupa 8. Ipak, godinom ulaska Rusije u punopravno članstvo industrijski razvijenih zemalja uzima se 2006. godina, kada je u najvećoj zemlji svijeta održan godišnji samit grupe.

Teme o kojima se inicijalno diskutuje unutar G8 se odnose na makroekonomiju, međunarodnu razmjenu, kao i na odnose sa zemljama u razvoju. Posljednjih godina obrađuju se i teme koje se tiču odnosa Zapada i Istoka u dijelu ekonomije, naravno, sa akcentom na energiju i hranu. Neizbježno je postalo i pitanje terorizma. Razgovori se vode na visokom formalnom nivou, ali i pored ustanovljene agende, lideri zemalja često imaju i priliku da razgovaraju o pitanjima mikroekonomije, stanju kriminala i drugim pitanjima koja se odnose na sigurnost građana.

Ono što se nerijetko navodi kao nedostatak G8 jeste manjak administrativne strukture. Naizgled se čini kao da se komunikacija između članica odvija samo na nivou vodećih ličnosti, odnosno predsjednika država. Ipak, G8 je izvjestan vid foruma, te kao takva nije klasična organizacija, zbog čega nema funkcije kao što je na primjer sekretar i nema definisanog sjedišta.

Grupu 8 je teško klasifikovati prema nivoima ekonomske globalizacije kako je to prihvaćeno u ekonomskoj literaturi. Naime, ovdje nema klasičnog ugovora koji definiše zajedničke politike vezane za upravljanje državom, tj. načine kretanja robe i usluga. Istina je da se uglavnom svih osam zemalja pronalazi u savezništvu ali prema drugim osnovama - ovdje prevashodno mislimo na EU i NATO.

3.2 Suspenzija Ruske Federacije

Članstvo u G8 smatra se elitnom prilikom da se usaglasе mišljenja između nacija koja se odnose na spoljopolitička i ekonomska pitanja. Ovo je posebno značajno, jer unutar G8 sadržano je vjerovatno preko 50% svjetskog trgovinskog prometa, kao i nivo kupovne moći u sličnom obimu. Nerijetko se G8 naziva i klubom bogatih zemalja. Nakon što je Rusija izvršila aneksiju poluostrva Krim, ostatak članica G8 usaglasio se da izvrši privremenu suspenziju učešća pomenute države u članstvu ove grupe.

Vlade i multinacionalna tijela uvode sankcije kako bi postigle strateške ciljeve koji prijete njihovim interesima ili krše međunarodne norme ponašanja. Sankcije se zbog toga definišu kao mjere kojima se uređuju trgovinska razmjena i finansijski odnosi, a sve to u sigurnosne svrhe. One mogu da budu sveobuhvatne prohibitivne prirode, te da kao takve obuhvataju cijelu zemlju, kao što su dugoročne sankcije SAD-a usmjerene prema Kubi. Pored toga, sankcije mogu da budu uperene protiv izvjesnih vrsta poslovanja, grupa ili pojedinaca.³⁸ Nacionalne vlade ili međunarodna tijela, kao što su UN i EU, uvode sankcije kako bi kaznili, osramotili ili spriječili različite entitete u sprovođenju politika koji su suprotni njihovim interesima i ciljevima. One i jesu sredstvo dostupno velikim međunarodnim igračima ili združenim pojedinačnim zemljama. Bilo bi apsurdno npr. da Bosna i Hercegovina uvede sankcije EU. Time EU ne bi izgubila ništa. Ako bi se hipotetički desilo suprotno, BiH bi pretrpjela velike štete u ekonomskom smislu.

Danas se kao razlozi uvođenja sankcija najčešće spominju prijetnje od terorizma, nedostatak demokratije, ugroženost ljudskih prava, razni oružani konflikti i onedavno sajber prijetnje. Sankcije kao forma intervencije, generalno predstavljaju alternativu vojnoj akciji, odnosno one imaju manji rizik, a samim tim i manje troškove. U naučnim krugovima, obično ih svrstavaju u aktivnosti između diplomatije i rata.

Ponekad su sankcije samo izvjesno kupovanje vremena, prije pokretanja dalekosežnije aktivnosti kao što je vojna intervencija. Kako bi ostvarili svoje ciljeve sankcijama se najčešće koriste SAD, Evropska unija i Ujedinjene nacije. Pravo da nametne sankcije u SAD ima predsjednik kroz donošenje ukaza, a pozivajući se na ugroženost nacije, odnosno prijetnju koja nastaje od strane na koju se sankcije odnose. Sankcije koje nameću Sjedinjene Američke Države mogu se okončati ponovnim ukazom predsjednika ili jedinstvenom rezolucijom

³⁸ Masters, Jonathan: What are economic sanctions? preuzeto 20.06.2016. sa <http://www.cfr.org/sanctions/economicsanctions/p36259>

Kongresa. Inače, SAD se mogu izdvojiti kao zemlja koja najčešće koristi sredstvo sankcija u ostvarivanju svojih ciljeva. Proces uvođenja sankcija unutar UN odvija se kroz Vijeće sigurnosti glasanjem 15 članica, s tim da se ne upotrijebi pravo veta od strane jedne od članica koje na to imaju pravo. Na sličan način se i okončavaju sankcije koje nametnu UN.

Sankcije predstavljaju najmoćnije zajedničko oružje EU, s obzirom na nepostojanje zajedničke oružane organizacije. One se nameću na način da se o njima glasa u Evropskom parlamentu. Identičan način se koristi za prestanak sankcija. Efikasnost sankcija zavisi od razloga zbog kojeg se uvode i snage onog ko ih uvodi da ih i sprovede. Ono što je nedvosmisleno jeste da razlog nametanja sankcija često nije onaj koji je dostupan javnosti. Naime, teško je povjerovati da u vremenu visokih tehnoloških dostignuća i razvijenih informativno-obavještajnih kanala postoji potreba određenih država da štite građane drugih država na teritoriji gdje živi ugnjetavano stanovništvo. Postavlja se pitanje kakav je interes npr. SAD da štiti narod Libije, Sirije, Iraka itd. U ovom primjeru uvođenje sankcija je u konačnici za ishod imalo rat. Narodi koji su trebali da dobiju zaštitu, dobili su dugoročnu krizu. Postoje i zemlje koje nisu ušle u ratne sukobe, a kojima su nametnute sankcije, ovdje je možda najbolji primjer Iran. Zajedničko i jednima i drugima jeste to da su preživjeli velike trgovinsko-ekonomske štete, odnosno nastupile su blokade koje su isključile mogućnost trgovine, u manjoj ili većoj mjeri. Iz ovoga proizilazi da sankcije zapravo imaju za zadatak ekonomsko ugnjetavanje, odnosno ekonomske blokade. Stoga one nisu sredstvo kojima se želi ostvariti izvjesni cilj, nego su one zapravo cilj sam po sebi.

U ekonomskoj teoriji, pod pojmom tržišnih barijera podrazumijeva se trošak koji mora da plati novi tržišni učesnik kako bi prometovao svojim proizvodima i uslugama.³⁹ Kada su u pitanju ekonomske barijere, prepoznavamo one nametnute od strane državnih institucija i samih preduzeća koja već učestvuju na tržištu. Barijere koje nameće država uglavnom se odnose na carine namijenjene preduzećima koje dolaze iz inostranstva, te kao takve zapravo štite domaću proizvodnju i domaće nacionalne interese. S druge strane, nerijetko preduzeća sama konstruišu tržišne barijere kako bi preduhitrla potencijalne tržišne učesnike, koji bi eventualno izrazili namjeru za preuzimanjem dijela ili cijelog tržišnog udjela.

³⁹ Culbertson, John; Weinstein, Roy: Antitrust Aspects of Barriers to Entry, preuzeto 22.06.2016. sa [Http://www.micronomics.com/articles/UCLA_Law_Institute_Barriers_to_Entry_Final.pdf](http://www.micronomics.com/articles/UCLA_Law_Institute_Barriers_to_Entry_Final.pdf)

Obično se pod ekonomskim barijerama koje nameću preduzeća, navode: ekonomija obima, patent, lojalnost brendu, vertikalna integracija, znanje, efekat umrežavanja, itd.⁴⁰ Ono što se nedvosmisleno nameće jeste veza između barijera i regulisanja obima trgovine. Naime, ekonomske barijere ograničavaju trgovinsku razmjenu sa izvjesnim ciljem da je regulišu. Ekonomske sankcije imaju za primarni cilj da natjeraju zemlju, kojoj su sankcije nametnute, da odstupi od svojih političkih i drugih sličnih ciljeva. Ipak, ono što je vidljivo jeste da sankcije zapravo ometaju, odnosno sputavaju obim trgovinske razmjene zemlje kojoj su sankcije nametnute, siromašeći naciju u dugom roku. Dakle, riječ je o klasičnoj trgovinskoj barijeri, sa mnogo bolnijim ishodom u konačnici za onoga na koga se mjere primjenjuju, pod uslovom da su iste efektivne.

Društveno- politička kriza u Ukrajini koja je kulminirala unutrašnjim vojnim sukobom 2014. godine navela je SAD, EU i druge zemlje bliske njima da uvedu sankcije Ruskoj Federaciji. Zemlje koje su uvele sankcije su ih pravdale ruskom invazijom na Ukrajinu, iako u vremenu uvođenja sankcija za to nisu prezentovani dokazi javnosti. Uvedene sankcije možemo podijeliti na sankcije koje ograničavaju kretanje pojedinaca, uglavnom ruskih političara i poslovnih ljudi, te one ekonomske prirode, koje ograničavaju kretanja robe i usluga. Suštinski rečeno oba vida sankcija imaju ekonomsku ograničavajuću komponentu, jer zapravo kretanja poslovnih ljudi i političara ograničavaju kretanja robe i usluga. Ruski odgovor je bio sličan. Naime, ukazom predsjednika Rusije uvedene su kontra sankcije EU, SAD-u, Norveškoj, Kanadi i Australiji. Kontra mjere su primarno zabranile uvoz poljoprivrednih proizvoda u Rusiju iz pomenutih zemalja. Sve sankcije koje su dvije strane uvodile jedna drugoj mogu se hronološki poredati u tri runde. Trajanje sankcija unutar Evropske unije se ograničava na vremenski period, nakon kojeg se uspjeh istih analizira i odlučuje o njihovom prolongiranju. Za sada se unutar EU tri puta glasalo o sankcijama Rusiji. Sankcije su svaki put produžavane. Trenutno su na snazi šestomjesečne sankcije o kojima će se uskoro raspravljati. Primjetan je inače različit ton unutar zemalja koje su uvele sankcije Rusiji, te se stiče utisak da su sankcije zapravo proizvod manje grupe zemalja. Naime, kao da nekoliko zemalja definiše sankcije, te taj stav nameće zemljama partnerima. I iz ovog se stiče utisak da Evropskom unijom rukovode Njemačka i Francuska zaobilazeći interese članica kao što su Češka, Slovačka, Italija, a koje za sada više gube nego što dobijaju sankcijama.

⁴⁰ Economics help: Barriers to entry, preuzeto 23.06. 2016. sa <http://www.economicshelp.org/microessays/markets/barriers-entry/>

Isključivanje Rusije iz rada G8 zapravo predstavlja pridruženu aktivnost zemalja koje su prethodno uvele sankcije. Sama aktivnost suspenzije nije naročito jasna, jer ako se i to protumači kao izvjesna sankcija, postavlja se pitanje kakav je njen efekat. Naime, učešće u radu G8 je prilika da se razgovara između čelnika koji su ovim isključivanjem definitivno odredile strane djelovanja. Udaljavanje Rusije iz G8 je zapravo isključenje ove zemlje iz jedinog sjevernoatlantskog saveza. Jaz između zemalja Zapada i Istoka se ovim jednostavno produbljuje u vremenu kada globalizacija nedvosmisleno ima za težnju da ga umanjuje. Kao ishod toga vjerovatno će biti dalje slabljenje nacionalnih država i jačanje korporacija. Potrebe prosječnog čovjeka se sve više marginalizuju, jer država kao njegov prirodni zaštitnik gubi moć, a krupni kapital se sve više osnažuje.

3.3 Perspektive i budućnost G8

Kao uslov za povratak Rusije u članstvo grupe bogatih zemalja postavlja se primarno rješenje oko zahtjeva koje postoji a u vezi je sa aneksijom Krima. Rusija je jasno odgovorila na ovaj uslov produbljujući integraciju Krima u rusko društvo. Ovu tvrdnju možda najbolje oslikavaju i infrastrukturni projekti, kao što je izgradnja mosta preko Kerečkog moreuza, ali i dviju termoelektrana koje su u potpunosti napravile Krim nezavisnim od ukrajinske električne energije. Dakle, stavovi su jasno precizirani i teško se može očekivati da uslijedi njihovo približavanje.

Kada je u pitanju članstvo, Rusija je izvjesno otišla i korak dalje kada je u svojim diplomatskim krugovima aktuelizovala ideju o permanentnom isključenju iz rada G8. Naime, radi se na propagiranju članstva u formatu G20, odnosno BRICS. U prvom navedenom umanjeno je uticaj sjevernoatlantskih zemalja, dok je drugi, ako posmatramo strukturu članstva, u potpunosti lišen.

Platforma G8, dok je u njenom radu učestvovala i Rusija, bila je izvjesno mjesto za razgovor između zapada i predstavnika istoka. Bez učešća Rusije u datoj platformi, takav razgovor je obustavljen.

Kroz širi panel, kao što je G20, izvjesna vrsta razgovora će biti i dalje prisutna, te će kao takva vjerovatno u budućnosti preuzeti nastojanja koja je imala G8. Riječ je ipak o novijem formatu grupe država s obzirom na datum njenog formiranja, te kao takva još uvijek nema značajnijih ishoda njenog rada.

Ono što je nedvosmisleno ako G8 posmatramo kao poveznicu između Istoga i Zapada, činjenica je da bez Rusije i zemalja razvijenog zapada nema efikasnih dostignuća. U svijetu su trenutno prisutna sigurnosna pitanja, kao što je rat u Siriji koji je prouzrokovao ili koji je poslužio kao okidač za seobu naroda, koja će vjerovatno dugoročno uticati na izmjene demografskih struktura. Pored toga, primjetno je da neka pitanja više ne mogu da se sklanjanju pod tepih. Ovdje prevashodno mislimo na energente. Izvjesno je da postoji zamjena za naftu, ali ona je i dalje primarna. Ne treba zaboraviti ni pitanje pitke vode. Kriza na ovome polju se sve više produbljuje.

4. KLASIFIKACIJA ZEMALJA PREMA NIVOU RAZVIJENOSTI

4.1 Indikatori ekonomske razvijenosti

Prilikom odabira podataka koji će se koristiti za svrhe kreiranja rang-liste kao primarni izvor, korišteni su izvještaji Svjetske banke, odnosno lista indikatora koje ona objavljuje. Vrijednosti koje ostvaruju ovi indikatori su zapravo primarno pokazatelji ekonomskih performansi, s tim što oni pojedinačno ne daju potpunu i adekvatnu sliku o stanju ekonomije i društva.

Iako Svjetska banka prikuplja podatke o svim svojim članicama, kao i o onima koje to nisu, njihovo objavljivanje nije sinhronizovano, odnosno da se tokom godine u različitim periodima objavljuju dobijene mjere. Pored toga, u dobijenoj bazi primjetno je da postoje rupe u nekim periodima, tj. podaci za date godine nisu publikovani u javnoj bazi.

Posmatrana grupa zemalja odnosi se na članice G8, koja je primarno i ciljana grupa u radu, te zemlje članice Evropske unije, uz Bosnu i Hercegovinu. G8 je neformalna tvorevina, dok je EU čvrsto povezana unija, a BiH ima permanentnu težnju da se priključi savezu evropskih zemalja. Koristeći se matematičkom analizom, saznaćemo više o njihovim trenutnim pozicijama kada je u pitanju ekonomija, sagledavajući stanje iz više uglova.

Mjere, ili možda je bolje reći indikatori koji su se izdvojili kao neophodni za analizu ekonomije, a koji se koriste u samom rangiranju su:

- Bruto domaći proizvod *per capita*,
- Godišnja stopa rasta BDP-a,
- Izvoz robe i usluga,
- Saldo tekućeg računa,
- Uvoz robe i usluga,
- Strane direktne investicije,
- Nezaposlenost,
- Inflacija.

4.1.1 Bruto domaći proizvod per capita i godišnja stopa rasta

Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika je bruto domaći proizvod podijeljen na populaciju sredinom godine. Riječ je o zbiru bruto dodane vrijednosti svih rezidentnih proizvođača u ekonomiji, plus bilo koji porez na proizvod i minus bilo koje subvencije koje nisu uključene u

vrijednost proizvoda. Izračunava se bez odbitaka za amortizaciju proizvedene imovine ili za iscrpljivanje i degradaciju prirodnih resursa. Podaci koji su predstavljeni u ovome radu odnose se na vrijednost u američkim dolarima prema važećem kursu.

Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika je mjerilo ekonomskog učinka države u odnosu na veličinu populacije. On dijeli bruto domaći proizvod zemlje po ukupnom broju stanovnika. To ga za sada čini vodećom mjerom životnog standarda zemlje. Formula za izračun ove mjere je jednostavna: BDP podijeljen sa stanovništvom. Ako posmatramo samo izvjesni period u jednoj zemlji, tada možemo koristiti redovni tzv. *nominalni* BDP podijeljen sa trenutnim stanovništvom. Ako bi željeli da uporedimo BDP po glavi stanovnika između zemalja, neophodno je da koristimo BDP pariteta kupovne moći. Ovo je iz razloga da bi se stvorio paritet, ili jednakost između zemalja upoređivanjem korpe slične robe.⁴¹ To je komplikovana formula koja vrednuje valutu zemlje po tome što može da kupi u toj zemlji, a ne samo po vrijednosti koja se meri njenim deviznim kursom. BDP po glavi stanovnika omogućava da se egzaktnije uporedi prosperitet zemalja sa različitim veličinama populacije.

⁴¹ GDP per capita, preuzeto sa <https://www.thebalance.com/gdp-per-capita-formula-u-s-compared-to-highest-and-lowest-3305848> 28.06.2019.

Tabela 5: Nominalni bruto domaći proizvod za 2019. godinu

Rang	Zemlja	Nominalni BDP u mil. USD					Rast u %	Nominalni BDP u mil. USD		Kontinent
		2019.	%	Razlika	2023.	Novi rang		2019.	Rang	
1	SAD	21,482.41	24.4	-	24,671	1	2.54	65,062	8	Sjeverna Amerika
2	Kina	14,172.20	16.1	7310	19,581	2	6.18	10,099	72	Azija
3	Japan	5,220.57	5.93	8952	5,908	3	0.94	41,418	26	Azija
4	Njemačka	4,117.07	4.67	1104	4,937	4	1.86	49,692	18	Evropa
5	Indija	2,957.72	3.36	1159	4,330	5	7.44	2,188	145	Azija
6	Francuska	2,844.70	3.23	113	3,364	6	1.62	43,500	21	Evropa
7	VB	2,809.91	3.19	34.8	3,257	7	1.49	42,036	23	Evropa
8	Italija	2,112.80	2.4	697	2,396	8	1.03	34,784	28	Evropa
9	Brazil	1,929.71	2.19	183	2,351	9	2.37	9,160	75	Južna Amerika
10	Kanada	1,820.36	2.07	109	2,322	10	2.05	48,601	19	Sjeverna Amerika
11	Južna Koreja	1,699.68	1.93	121	2,055	11	2.58	32,766	30	Azija
12	Rusija	1,649.21	1.87	50.5	1,818	12	1.8	11,461	68	Evropa
13	Španija	1,474.12	1.67	175	1,758	14	2.2	31,906	33	Evropa
14	Australija	1,464.41	1.66	9.71	1,794	13	2.77	57,204	11	Australija
15	Meksiko	1,242.39	1.41	222	1,527	15	2.52	9,866	73	Sjeverna Amerika
16	Indonezija	1,066.84	1.21	176	1,446	16	5.12	3,971	121	Azija
17	Holandija	933.18	1.06	134	1,107	17	2.6	54,129	13	Evropa
18	Saudijska Arabija	795.58	0.903	138	889.5	19	2.43	23,491	43	Azija
19	Švajcarska	731.14	0.83	64.4	873.6	20	1.82	85,157	3	Evropa
20	Turska	631.16	0.717	100	958.3	18	0.37	7,615	86	Evropa
21	Tajvan	626.72	0.712	4.44	774	22	2.36	26,518	38	Azija
22	Poljska	581.29	0.66	45.4	787.7	21	3.51	15,314	59	Evropa
23	Švedska	563.24	0.639	18.1	669.1	24	2.23	54,135	12	Evropa
24	Belgija	545.19	0.619	18.1	637.9	26	1.54	47,532	20	Evropa
25	Tajland	524.25	0.595	20.9	652.2	25	3.86	7,570	87	Azija
26	Austrija	469.66	0.533	54.6	559.3	27	2.15	52,474	14	Evropa
27	UAE	455.59	0.517	14.1	533.6	29	3.66	42,384	22	Azija
28	Norveška	448.46	0.509	7.12	503.5	31	2.06	82,773	4	Evropa
29	Nigerija	447.01	0.508	1.45	736.5	23	2.26	2,244	142	Afrika
30	Argentina	408.03	0.463	39	540.7	28	-1.62	9,055	76	Južna Amerika
31	JAR	385.53	0.438	22.5	456.4	36	1.4	6,609	92	Afrika
32	Hong Kong	380.86	0.432	4.67	479.2	33	2.93	50,567	17	Azija
33	Irska	379.8	0.431	1.06	469.9	34	4.01	77,160	6	Evropa
34	Izrael	376.13	0.427	3.67	468.7	35	3.45	41,559	25	Azija
35	Malezija	372.63	0.423	3.5	498.5	32	4.6	11,339	69	Azija
36	Danska	362.15	0.411	10.5	438.1	38	1.94	62,041	10	Evropa
37	Singapur	359.62	0.408	2.53	434.9	39	2.55	62,984	9	Azija

Rang	Zemlja	Nominalni BDP u mil. USD					Rast u %	Nominalni BDP u mil. USD		Kontinent
		2019.	%	Razlika	2023.	Novi rang		2019.	Rang	
38	Kolumbija	355.16	0.403	4.46	422.6	40	3.59	7,049	90	Južna Amerika
39	Filipini	354.31	0.402	0.85	510.9	30	6.63	3,246	131	Azija
40	Iran	333.6	0.379	20.7	382.4	43	- 3.61	4,006	120	Azija
41	Bangladeš	313.51	0.356	20.1	445.6	37	7.1	1,882	149	Azija
42	Čile	305.56	0.347	7.95	377.7	44	3.41	16,277	58	Južna Amerika
43	Pakistan	298.31	0.339	7.25	407.3	42	5.28	1,456	156	Azija
44	Egipat	298.15	0.338	0.15	414.8	41	5.46	3,005	134	Afrika
45	Finska	282.01	0.32	16.1	331.1	48	1.76	50,879	16	Evropa
46	Vijetnam	266.24	0.302	15.8	376.2	45	6.5	2,788	137	Azija
47	Češka	264.5	0.3	1.74	342.9	46	3.05	24,938	40	Evropa
48	Irak	250.07	0.284	14.4	299	49	6.52	6,117	99	Azija
49	Rumunija	248.84	0.283	1.23	334.4	47	3.43	12,669	64	Evropa
50	Portugal	242.83	0.276	6.01	283.8	51	1.8	23,731	41	Evropa

Izvor: GDP Ranking, preuzeto sa <http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php> 30.08.2019.

Tabela 6: Bruto domaći proizvod, usklađen sa paritetom kupovne moći (ppp)

Rang	Ekonomija	Nominalni BDP u mil. USD					Rast u %	Nominalni BDP u mil. USD		Kontinent
		2019.	%	Razlika	2023.	Novi rang		2019.	Rang	
1	Kina	27,449.05	19.2	-	37,198	1	6.18	19,559	75	Azija
2	SAD	21,482.41	15	5967	24,671	2	2.54	65,062	12	Sjeverna Amerika
3	Indija	11,412.97	7.98	10069	16,575	3	7.44	8,443	126	Azija
4	Japan	5,806.72	4.06	5606	6,380	4	0.94	46,069	31	Azija
5	Njemačka	4,555.47	3.18	1251	5,184	5	1.86	54,984	18	Evropa
6	Rusija	4,345.36	3.04	210	4,966	7	1.8	30,198	56	Evropa
7	Indonezija	3,753.20	2.62	592	4,969	6	5.12	13,969	101	Azija
8	Brazil	3,524.06	2.46	229	4,149	8	2.37	16,727	86	Južna Amerika
9	Velika Britanija	3,144.55	2.2	380	3,609	9	1.49	47,042	30	Evropa
10	Francuska	3,081.00	2.15	63.6	3,541	10	1.62	47,113	28	Evropa
11	Meksiko	2,696.45	1.88	385	3,256	11	2.52	21,412	67	Sjeverna Amerika
12	Italija	2,474.39	1.73	222	2,748	13	1.03	40,737	37	Evropa
13	Turska	2,372.53	1.66	102	2,808	12	0.37	28,625	59	Evropa
14	Južna Koreja	2,241.56	1.57	131	2,690	14	2.58	43,212	32	Azija
15	Španija	1,949.68	1.36	292	2,249	16	2.2	42,199	33	Evropa

Rang	Ekonomija	Nominalni BDP u mil. USD					Rast u %	Nominalni BDP u mil. USD		Kontinent
		2019.	%	Razlika	2023.	Novi rang		2019.	Rang	
16	Saudijska Arabija	1,942.56	1.36	7.12	2,277	15	2.43	57,358	15	Azija
17	Kanada	1,930.68	1.35	11.9	2,227	17	2.05	51,546	24	Sjeverna Amerika
18	Iran	1,627.14	1.14	304	1,885	19	-3.61	19,541	76	Azija
19	Tajland	1,403.55	0.981	224	1,741	20	3.86	20,268	73	Azija
20	Egipat	1,396.98	0.976	6.57	1,897	18	5.46	14,081	99	Afrika
21	Australija	1,383.93	0.967	13.1	1,654	21	2.77	54,060	21	Oceanija
22	Tajvan	1,306.75	0.913	77.2	1,525	23	2.36	55,290	17	Azija
23	Poljska	1,270.56	0.888	36.2	1,532	22	3.51	33,472	46	Evropa
24	Nigerija	1,221.05	0.853	49.5	1,452	26	2.26	6,130	137	Afrika
25	Pakistan	1,219.72	0.852	1.33	1,493	24	4.01	5,958	140	Azija
26	Malezija	1,068.11	0.746	152	1,390	27	4.6	32,502	51	Azija
27	Filipini	1,041.13	0.728	27	1,458	25	6.63	9,538	119	Azija
28	Holandija	1,018.97	0.712	22.2	1,191	28	2.6	59,105	14	Evropa
29	Argentina	922.95	0.645	96	1,109	30	-1.62	20,482	72	Južna Amerika
30	Bangladeš	829.27	0.58	93.7	1,172	29	7.1	4,978	143	Azija
31	JAR	819.09	0.572	10.2	948.1	33	1.4	14,042	100	Afrika
32	Kolumbija	792	0.553	27.1	983.8	32	3.59	15,720	91	Južna Amerika
33	UAE	775.88	0.542	16.1	947.2	34	3.66	72,182	8	Azija
34	Vijetnam	769.67	0.538	6.21	1,067	31	6.5	8,060	128	Azija
35	Irak	733.93	0.513	35.7	878.6	35	6.52	17,952	83	Azija
36	Alžir	693.11	0.484	40.8	778.9	36	2.71	16,086	88	Afrika
37	Singapur	582.55	0.407	111	698.4	37	2.55	102,027	4	Azija
38	Švajcarska	573.36	0.401	9.19	660.1	41	1.82	66,780	11	Evropa
39	Belgija	570.1	0.398	3.26	651.9	42	1.54	49,705	25	Evropa
40	Švedska	566.77	0.396	3.33	660.5	40	2.23	54,474	19	Evropa
41	Rumunija	543.17	0.38	23.6	663.5	39	3.43	27,653	62	Evropa
42	Kazahstan	534.67	0.374	8.5	663.8	38	3.13	28,536	60	Azija
43	Hong Kong	508.83	0.356	25.8	618.6	43	2.93	67,558	10	Azija
44	Čile	507.94	0.355	0.89	617.2	44	3.41	27,059	63	Južna Amerika
45	Peru	487.42	0.341	20.5	615.6	45	4.12	15,000	93	Južna Amerika
46	Austrija	484.07	0.338	3.35	553.2	47	2.15	54,084	20	Evropa
47	Češka	417.21	0.292	66.9	496.9	49	3.05	39,337	38	Evropa
48	Norveška	415.13	0.29	2.07	481.3	51	2.06	76,621	7	Evropa
49	Ukrajina	410.81	0.287	4.32	502.9	48	2.74	9,683	118	Evropa
50	Irska	402.08	0.281	8.73	487.7	50	4.01	81,686	6	Evropa

Izvor: GDP Ranking, preuzeto sa <http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php> 30.08.2019.

U prethodnoj tabeli vidimo rangiranje vodećih zemalja po veličini nominalnog BDP-a, a koje se zasniva na prognozi Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) iz oktobra 2018. za 2019. i 2023. godinu. U 2019. godini, 10 najboljih zemalja nominalno bi bile: Sjedinjene Države, Kina, Japan, Njemačka, Indija, Francuska, Velika Britanija, Italija, Brazil i Kanada. U projekciji BDP, usklađenog sa paritetom kupovne moći po glavi stanovnika, deset najboljih zemalja bile bi: Kina, Sjedinjene Države, Indija, Japan, Njemačka, Rusija, Indonezija, Brazil, Velika Britanija i Francuska. U prvih 10, osam zemalja je uobičajeno u obje metode. Ostale dvije, Italija i Kanada, u prvih 10 su po nominalnom nivou, dok su Rusija i Indonezija u prvih 10 po pkm osnovi. U obje metode, Sjedinjene Države i Kina bi zauzele prva dva mjesta. SAD bi bile nominalno najveća svjetska ekonomija, a Kina bi bila najveća na pkm osnovi. SAD su ispred Kine za 7310 milijardi dolara u 2019. Kina je prestigla SAD u 2014. na ppp osnovi. Kina će i dalje ostati najveća svjetska ekonomija na osnovu ppp-a tokom narednih nekoliko decenija. U nominalnom rang, Indija koja se nalazi na sedmom mjestu u 2018. godini, predviđa se da će 2019. godine nadmašiti Ujedinjeno Kraljevstvo i Francusku i tako postati peta najveća ekonomija svijeta. Francuska će takođe nadmašiti Veliku Britaniju. Švajcarska bi se preselila na 19. mjesto raseljavanjem Turske. Među prvih 50, rang Irana opao bi za 10, a slijede Argentina, koja opada za 4 pozicije. Bangladeš bi mogao preći Pakistan. U prvih 50 zemlja prema rangiranju po paritetu kupovne moći, Egipat, Holandija, Bangladeš, Peru i Češka pomjerili bi se za jednu poziciju izmještajući Australiju, Holandiju, Južnu Afriku, Austriju i Norvešku, tj. u 2019. godini Sjedinjene Države (1,8) nalaze se na obje liste najboljih deset BDP-a i BDP-a po glavi stanovnika i nominalno. Njemačka (4,18), Kanada (10,19), Australija (14,11), Holandija (17,13) i Švajcarska (19,3) nalaze se na obje rang liste među prvih 20. Četiri ekonomije pozicionirane su na obje liste među najboljih 20: Sjedinjene Države (2,12), Njemačka (5,18) i Saudijska Arabija (16,15).⁴²

Godišnja stopa rasta BDP po glavi stanovnika zasnovana je na konstantnoj lokalnoj valuti.

Agregati se zasnivaju na konstantnim američkim dolarima za 2010. godinu.

4.1.2 Izvoz robe i usluga

Izvoz robe i usluga predstavlja vrijednost svih dobara i ostalih tržišnih usluga koje se pružaju ostatku svijeta. Uključuje vrijednost robe, teret, osiguranje, transport, putovanja, autorske naknade, naknade za licence i druge usluge, kao što su komunikacijske, građevinske,

⁴²Projected World GDP – ranking, preuzeto sa <http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php> 06.07.2019.

finansijske, informativne, poslovne, lične i vladine usluge, a isključuje naknade za zaposlene i dohodak od investicija (ranije zvanične usluge faktora) i transferne isplate. Podaci su u trenutnim američkim dolarima.

Saldo tekućeg računa je zbir neto izvoza robe i usluga, neto primarni prihod i neto sekundarni prihod u određenom vremenskom periodu.⁴³

Tekući račun je polovina platnog bilansa, a druga polovina kapitalni ili finansijski račun. Dok kapitalni račun mjeri prekogranične investicije u finansijske instrumente i promjene rezervi centralne banke, tekući račun mjeri uvoz i izvoz robe i usluga; isplate stranih imalaca investicija u neku zemlju i isplate primljene od ulaganja u inostranstvo; i transfere kao što su strana pomoć i doznake. Stanje na tekućem računu države može biti pozitivno (suficit) ili negativno (deficit); u oba slučaja na stanju, na kapitalnom računu biće jednak i suprotan iznos. Izvoz se evidentira kao kreditni bilans plaćanja, dok se uvoz evidentira kao zaduženje. Svaki kredit na tekućem računu (kao što je izvoz), biće evidentiran kao odgovarajući teret na računu kapitala: zemlja "uvozi" novac koji strani kupac plaća za izvoz. Pozitivno stanje na tekućem računu ukazuje da je država neto zajmodavac za ostatak svijeta, dok negativno stanje na tekućem računu znači da je neto dužnik. Suficit tekućeg računa povećava neto inostranu imovinu države za iznos suficita, dok je deficit tekućeg računa smanjuje.

Budući da je trgovinski bilans (izvoz umanjen za uvoz) generalno najveća odrednica viška ili deficita tekućeg računa, saldo tekućeg računa često pokazuje ciklični trend. Tokom snažne ekonomske ekspanzije, količina uvoza tipično raste; ako izvoz ne bude u stanju da raste istom brzinom, deficit tekućeg računa će se proširiti. Suprotno tome, tokom recesije, deficit tekućeg računa se smanjuje ako se smanjuje uvoz, a u isto vrijeme raste izvoz prema razvijenim ekonomijama. Kurs ima značajan uticaj na trgovinski bilans, odnosno na tekući račun. Precijenjena valuta uvozi jeftinije, a izvozi manje konkurentnim zemljama, tako da proširuje deficit tekućeg računa ili sužava višak. S druge strane, potcijenjena valuta povećava izvoz i skuplja uvoz, povećavajući suficit po tekućem računu (ili smanjujući deficit).

Nacije sa hroničnim deficitom tekućeg računa često su pod pojačanim nadzorom investitora u periodima povećane nesigurnosti. Valute takvih nacija često su pod takvim špekulativnim napadima. To stvara začarani krug u kojem su devizne rezerve iscrpljene za podršku domaćoj valuti, a ovo iscrpljivanje deviznih rezervi - u kombinaciji sa pogoršanjem trgovinskog bilansa

⁴³ Current account, preuzeto sa <https://www.investopedia.com/terms/c/currentaccount.asp> 03.05.2019.

- vrši dalji pritisak na valutu. Najcjenjenije države često su prisiljene na preduzimanje strogih mjera za podršku valuti, poput povećanja kamatnih stopa i suzbijanja odliva valute.

Uvoz roba i usluga predstavlja vrijednost svih dobara i drugih tržišnih usluga dobijenih od ostatka svijeta. Uključuje vrijednost robe, teret, osiguranje, transport, putovanja, autorske naknade, naknade za licence i druge usluge, kao što su komunikacijske, građevinske, finansijske, informativne, poslovne, lične i vladine usluge, a isključuje naknade za zaposlene i dohodak od investicija (ranije zvanične usluge faktora) i transferne isplate.

4.1.3 Strane direktne investicije

Strane direktne investicije su oblik ulaganja kod koga strani ulagač obezbjeđuje pravo svojine, kontrole i upravljanja nad preduzećem u koju su uložena sredstva radi ostvarivanja nekog dugoročnog ekonomskog interesa⁴⁴, uglavnom profita.

Direktno strano ulaganje je ulaganje preduzeća ili pojedinca u jednoj zemlji u poslovne interese koji se nalaze u drugoj zemlji. Uopšteno, direktna strana ulaganja se događaju kada investitor osniva poslovanje u inostranstvu ili pribavlja inostranu poslovnu imovinu, uključujući osnivanje vlasništva ili kontrolu udjela u stranoj kompaniji. Strane direktne investicije se razlikuju od portfeljnih ulaganja u kojima investitor samo kupuje udio kompanija sa sjedištem u inostranstvu. Strane direktne investicije se obično ostvaruju u otvorenim ekonomijama koje nude kvalifikovanu radnu snagu i iznad prosječne izglede za rast investitora, za razliku od usko regulisanih ekonomija. Direktno strano ulaganje često uključuje više od kapitalne investicije. Takođe, može da sadrži odredbe o menadžmentu ili tehnologiji. Biro za ekonomsku analizu (BEA), koji prati troškove direktnih stranih investitora u američke kompanije, izvijestio je o ukupnim direktnim investicijama u američke kompanije u iznosu od 259,7 milijardi dolara u 2017. godini, što je za 32% smanjenje u odnosu na prethodnu godinu. Kao i obično, akvizicije su činile ogromnu većinu novih direktnih stranih investicija u SAD, ukupne vrijednosti 253,2 milijarde dolara.⁴⁵ U međuvremenu, grinfild ulaganja, vrsta SDI koja je BEA definisala kao ulaganja u osnivanje novog posla ili u proširivanje postojećeg preduzeća u stranom vlasništvu, sastojala su se od znatno lakših 6,5 milijardi dolara. Strane direktne investicije mogu se izvršiti na različite načine, uključujući otvaranje podružnice ili pridružene kompanije u stranoj državi, sticanje kontrolnog udjela u postojećoj stranoj kompaniji, spajanjem ili zajedničkim ulaganjem

⁴⁴ Žarković, V.; Gligorić, D.; Žarković, N. *Foreign Direct Investment and Economic Growth of the Central and Southeast European Countries*, preuzeto sa <http://ae.ef.unibl.org/index.php/AE/article/view/5/2>, 09.09.2019.

⁴⁵ FDI, preuzeto sa <https://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp> 06.07.2019.

sa stranom kompanijom. Prag za direktna strana ulaganja koji uspostavlja kontrolni interes, prema smjernicama koje je uspostavila Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), predstavlja minimalni 10% vlasničkog udjela u kompaniji sa sjedištem u inostranstvu. Međutim, ta je definicija fleksibilna, jer postoje slučajevi kada se efektivni kontrolni udio u preduzeću može uspostaviti sa manje od 10% glasačkih udjela kompanije. Strane direktne investicije se obično kategorišu kao horizontalne, vertikalne ili konglomeratne. Horizontalna direktna investicija odnosi se na investitora koji uspostavlja istu vrstu poslovanja u stranoj državi kao što posluje u svojoj matičnoj zemlji, na primjer, proizvođač mobilnih telefona sa sjedištem u Sjedinjenim Državama koji otvara prodavnice u Kini. Vertikalna investicija je ona u kojoj se u stranoj državi osnivaju ili kupuju različite, ali povezane poslovne aktivnosti od glavnog ulagača, kao na primjer kada proizvodna kompanija stekne vlasništvo nad stranom kompanijom koja joj je prethodno bila dobavljač određenih sirovila ili materijala. Konglomeratna vrsta stranih direktnih investicija je ona u kojoj kompanija ili pojedinac ulaže strano ulaganje u posao koji nije povezan sa postojećim poslovanjem u njegovoj matičnoj zemlji. Budući da ova vrsta ulaganja uključuje ulazak u industriju u kojoj investitor nema prethodno iskustvo, često ima oblik zajedničkog ulaganja sa stranom kompanijom koja već posluje u toj industriji. Direktna strana ulaganja i zakoni koji ih regulišu mogu biti od presudne važnosti za strategiju rasta kompanije. Na primjer, 2017. godine američka kompanija Epl sa američkim kompanijama najavila je 507,1 miliona dolara ulaganja kako bi podstakla svoj istraživački i razvojni rad u Kini, Eplovom trećem najvećem tržištu iza Amerike i Evrope. Kinesku ekonomiju podstakao je priliv SDI usmjerenih na nacionalnu visokotehnološku proizvodnju i usluge, koje su, prema kineskom Ministarstvu trgovine, u prvoj polovini 2017. godine porasle za 11,1%, odnosno za 20,4%. Regulativa za direktna strana ulaganja u Indiji sada omogućava 100% direktna strana ulaganja u maloprodaju bez odobrenja vlade. Regulatorna odluka, dakle, olakšava Eplovu želju da otvori prodavnicu na indijskom tržištu jer su do sada telefoni kompanije bili dostupni samo preko trećih fizičkih i onlajn prodavača.

4.1.4 Nezaposlenost

Nezaposlenost se odnosi na udio radne snage koji je bez posla, ali je u potrazi za njim. Ona je ključni ekonomski pokazatelj, jer signalizira sposobnost radnika da lako dobiju unosan posao kako bi doprinijeli ekonomiji. Više nezaposlenih radnika znači manje ukupne ekonomske proizvodnje nego što bi to moglo biti slučajno. A za razliku od neispravnog kapitala, nezaposleni radnici će i dalje morati da održavaju najmanje izdržavanje tokom svog vremena nezaposlenosti. To znači da privreda sa visokom nezaposlenošću ima niži prinos bez

proporcionalnog pada potrebe za osnovnom potrošnjom. Visoka, uporna nezaposlenost može signalizirati ozbiljne nevolje u ekonomiji, pa čak i dovesti do socijalnih i političkih preokreta.

S druge strane, niska stopa nezaposlenosti znači da je veća vjerojatnoća da će privreda proizvoditi blizu svog punog kapaciteta - maksimizirajući proizvodnju i povećavajući rast plata i životni standard tokom vremena. Međutim, izuzetno niska nezaposlenost može takođe biti znak upozorenja za dolazak inflatornih pritisaka i nepovoljnih uslova za preduzeća kojima su potrebni dodatni radnici. Iako je definicija nezaposlenosti jasna, ekonomisti dijele nezaposlenost u mnogo različitih kategorija. Dvije najšire kategorije nezaposlenosti su dobrovoljna i nehotična nezaposlenost. Kada je nezaposlenost dobrovoljna, to znači da je osoba svojevrijedno napustila posao u potrazi za drugim poslom. Kada je to nesvojevrijedno, to znači da je osoba otpuštena i mora da traži drugi posao. Dubljim posmatranjem, nezaposlenost - i dobrovoljnu i nevoljnu - možemo se podijeliti na četiri vrste, tj. na: frikcionu, cikličnu, strukturnu i institucionalnu.

4.1.5 Inflacija

Inflacija je prema klasičnom shvatanju stanje u kojem usljed povećanja novčanog opticaja dolazi do smanjenja vrijednosti novca, a što se manifestuje u opštem porastu cijena. Kako cijene rastu, jedna jedinica valute gubi vrijednost jer kupuje manje robe i usluga. Ovaj gubitak kupovne moći utiče na opšte životne troškove za širu javnost, što u konačnici dovodi do usporavanja ekonomskog rasta. Stav većine ekonomista jeste da održiva inflacija nastaje kada rast ponude novca u zemlji prevaziđe ekonomski rast. Prema savremenom shvatanju, inflacija se nužno ne manifestuje porastom cijena. Ona može biti izazvana poremećajem između ponude i tražnje, odnosno pomjeranjem od ravnoteže. Država može izvršiti kontrolu cijena, ali na tržištu se mogu pojaviti nestašice robe.

Kako bi se izborili sa inflacijom, odgovarajući monetarni autoritet zemlje, poput centralne banke, tada preduzima potrebne mjere kako bi održao inflaciju u dozvoljenim granicama i omogućio nesmetano poslovanje ekonomije. Inflacija se mjeri na različite načine u zavisnosti od vrsta robe i usluga koje se razmatraju i suprotna je deflaciji koja ukazuje na opšti pad cijena robe i usluga kada stopa inflacije padne ispod 0 procenata.

Inflacija može da se klasifikuje po raznim osnovama, a najčešće se ona razlikuje prema sljedećim karakteristikama:

- Prema intenzitetu ili jačini,

- Prema dužini trajanja,
- Prema osnovnim uzrocima koji je generišu.⁴⁶

Prema intenzitetu inflacije, razlikujemo: blagu ili puzajuću (do 5% godišnje), ubranu (od 5% do 15% godišnje), galopirajuću (15% do 50% godišnje) i hiperinflaciju (preko 50% godišnje).⁴⁷

Podjela prema dužini trajanja poznaje jednokratnu, sekundarnu i hroničnu inflaciju, dok prema osnovnim uzrocima, razlikujemo inflaciju tražnje i troškova.

4.2 Rang-lista zemalja na osnovu izračunate vrijednosti linearnog I-odstojanja

4.2.1 Kvantitativni modeli za mjerenja nivoa razvijenosti

Za svrhe naredne analize rukovodićemo se pretpostavkom koja podrazumijeva da je odabir kriterijuma, tj. indikatora obavljen na način koji zadovoljava potrebe korektnosti na način da oslikavaju realno stanje nivoa razvijenosti, umjesto da navode na pogrešnu sliku.

Kao pokazatelje razvoja susrećemo veličine koje se obično izražavaju u različitim mjerama, a najčešće u novčanim jedinicama – američki dolar, procentima, kg ili t, stanovniku i slično. Naravno, pojava više mjernih jedinica dovodi do razvoja problema objedinjavanja, odnosno svođenja pomenutih mjera na zajedničku mjeru, ili dovođenja do mogućnosti njihovog upoređivanja.

Prema tome, inicijalni problem u konstrukciji odgovarajućih operacionih modela klasifikacije jeste da se definiše odgovarajući postupak rješavanja problema prisustva različitih jedinica mjere u kojima su iskazani indikatori.

Međutim, razlike su znatno veće kada se pristupa konstrukciji sintetičkog pokazatelja. Do nesaglasnosti dolazi otuda što su različita polazna stanovništva o pitanjima odnosa izabranih pokazatelja, kao što su:

- Da li uvažavati zavisnost između pokazatelja ili ne?
- Da li eliminisati duplicitete informacija o nivou razvijenosti ili ne?
- Da li proglasiti sve pokazatelje jednako značajnim ili ne?

⁴⁶ Dušanić, J.; Špirić, N. (2009). *Monetarne i javne finansije*. Banja Luka: Ekonomski fakultet, str.54.

⁴⁷ Ibid.

- Na koji način izvršiti izbor regije u odnosu na koju će se mjeriti nivo razvijenosti posmatranih regija?
- Da li i kako uključiti dinamičku komponentu u sintetički pokazatelj?⁴⁸

Različita pitanja koja su proistekla, zajednički su oblikovala modele za izračunavanje sintetičkog pokazatelja.

Sve te modele moguće je grupisati na sljedeći način:

- model klasifikacija koji se temelji na količniku vrijednosti pokazatelja,
- model klasifikacija koji se temelji na odstojanju vrijednosti pokazatelja,
- model regresivne analize,
- model faktorske analize.⁴⁹

Model koji se izdvaja od navedenih jeste onaj koji podrazumijeva klasifikacije na temelju odstojanja pokazatelja.

U ovu grupu ubrajamo one metode koje se temelje na odstojanjima $d_i(r,s)$, ($i = 1, 2, \dots, n$), a koje smo definisali ističući osnovne statističke elemente modela klasifikacije.

Modeli klasifikacije na temelju odstojanja pokazatelja su:

- Model odstojanja Steslicke-Mydlazske-a,
- Model F-odstojanja,
- Model generalisanog odstojanja,
- Model I-odstojanja⁵⁰

Kao što je dijelom već i rečeno, u analizi koja slijedi korišćićemo se modelom I-odstojanja.

4.2.2 Model I-odstojanja

Model I- odstojanja temelji se vjerovatno na realnijim pretpostavkama nego što je to slučaj sa svim do sada navedenim modelima uzimajući u obzir obim njegove primjene. Autor modela je prof. Branislav Ivanović i vjerovatno najviše o samom modelu možemo pronaći u radu istoimenog autora pod nazivom *Teorija klasifikacije*. Bitno je spomenuti da je F-odstojanje zapravo specijalni slučaj I-odstojanja. Iz toga proizilazi da ova dva odstojanja imaju najviše

⁴⁸ Stanić, S. (1986). *Kvantitativna analiza regionalnog razvoja*. Banja Luka: Glas, str 26.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

sličnosti. Zapravo, I -odstojanje je nastalo iz potrebe da se uklone nedostaci koji su kao takvi označeni kod F-odstojanja.

U nastavku možemo bliže vidjeti osnovni oblik modela I-odstojanja.

Za izabrani skup od n pokazatelja $X_1, X_2, \dots, X_i, \dots, X_n$ koji su prethodno rangirani po značaju, model I-odstojanja između regija R_r i R_s će bit:

$$(4) \quad I(r, s) = \sum_{i=1}^n \frac{d_i(r, s)}{s_{xi}} * \prod_{j=1}^{i-1} (1 - r_{ji.12 \dots j-1}),$$

gdje je:

$$(5) \quad d_i(r, s) = x_{ir} - x_{is}, (i=1, 2, \dots, n),$$

$r_{ji.12 \dots j-1}$ – koeficijent parcijalne korelacije između j -tog i i -tog pokazatelja

I-odstojanje predstavlja homogenu i jednobraznu funkciju odstojanja $d_i(r, s)$, ($i= 1, 2, \dots, n$). Naravno, tokom upotrebe ovog modela radilo se na njegovim korekcijama koje su ga znatno poboljšale odstupajući djelimično od prvobitne konstrukcije.

Postoji nekoliko pretpostavki na kojima se temelji I-odstojanje.

Kao prvo, na osnovu koeficijenta parcijalne korelacije vrši se eliminacija dupliciteta informacija i dalje određuju ponderi značaja svih izabranih pokazatelja.

Kao drugo, riječ je o modelu koji uzima realnu pretpostavku o međusobnoj zavisnosti pokazatelja X_i ($i=1, 2, \dots, n$). Slično nije slučaj sa drugim modelima. Zbog toga se računaju koeficijenti parcijalne nekorelacije koji se involviraju u model. Kada bi koeficijenti parcijalne integracije bili jednaki nuli, što izuzetno označava mogući ekstremi slučaj, tada bi se model koji je izveden u dijelu (4) sveo na model F-odstojanja. Ovo je zapravo potvrda prethodno rečenog: F-odstojanje je specijalni slučaj I-odstojanja.

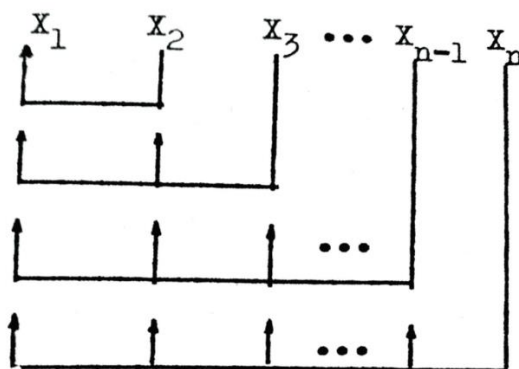
Uslov za upotrebu ovog modela jeste prethodno rangiranje svih pokazatelja po značaju. Kao kriterijum značaja uzima se količina pojedinačne informacije o pojavi razvijenosti. Nju treba da sadrži odnosni pokazatelj.

Pokazatelj koji je prvi na rang-listi ulazi u vrijednost I-odstojanja sa ponderom jedan. Naime, pojedinačna informacija takvog pokazatelja daje najpotpunije saznanje o nivou razvijenosti. Drugi po redu ponder ima za pokazatelja $(1 - r_{12})$. Dio informacije o razvijenosti koju pruža

ovaj pokazatelj već je sadržan u pojedinačnoj informaciji prvog pokazatelja. Pokazatelj koji se nalazi kao treći u redu ima ponder $(1 - r_{13})(1 - r_{23.1})$. Ovdje se pretpostavlja da je dio njegove informacije o nivou razvijenosti sadržan u pojedinačnoj informaciji prvog i drugog pokazatelja.

Analogno se vodi postupak određivanja pondera za svaki pokazatelj koji se nameće kao naredni. Ovdje se uzima kao pretpostavka da svaki naredni pokazatelj zavisi od svih prethodno navedenih pokazatelja. Ilustraciju zadnjeg rečenog možemo vidjeti na grafiku 3. Strelica usmjerena prema gore označava zavisnost odnosnog pokazatelja od pokazatelja na koji je ona usmjerena.

Grafik 5: Grafički prikaz zavisnosti pokazatelja koji učestvuju u formiranju I-odstojanja

Izvor: Stanić, S. (1986). *Kvantitativna analiza regionalnog razvoja*. Banja Luka: Glas, str 50.

Postupak konstrukcije modela vidi se iz njegovog razvijenog, odnosno izvedenog oblika:

$$(6) \quad I(r,s) = \frac{|x_{1r} - x_{1s}|}{s_{x_1}} + \frac{|x_{2r} - x_{2s}|}{s_{x_2}} (1 - r_{12}) + \frac{|x_{3r} - x_{3s}|}{s_{x_3}} (1 - r_{13}) * (1 - r_{23.1}) + \\ \frac{|x_{4r} - x_{4s}|}{s_{x_4}} (1 - r_{14}) * (1 - r_{24.1}) + \frac{|x_{nr} - x_{ns}|}{s_{x_n}} (1 - r_{in}) * (1 - r_{2n.1}) * \dots * (1 - \\ r_{n-1,n.12 \dots n-2}).$$

Ako mijenjamo redoslijed pokazatelja, prema konstrukciji modela I-odstojanja, jasno se uočava da će se u opštem slučaju njegova vrijednost mijenjati.

Moguće je sastaviti $n!$ rang-lista pokazatelja po njihovom značaju, ako je u analizu uključeno n pokazatelja razvoja. Ukoliko pretpostavimo da je n veliki broj, broj rang-lista regija po

kriteriju razvijenosti će biti toliko veliki da praktično ne dolazi u obzir da utvrđujemo sve, odnosno da izračunavamo I-odstojanje na bazi svake rang-liste pokazatelja. Jednostavno je neophodno da se utvrdi jedna rang-lista pokazatelja. Ona dolazi kao rezultat primjene objektivne metode rangiranja pokazatelja razvoja.

Uzimajući u obzir da odstojanje $d_i(r,s)$ ($i = 1, 2, \dots, n$) može biti pozitivno, negativno, a ponekad čak nula, tj. $d_i(r,s) < 0$, $d_i(r,s) > 0$ ili $d_i(r,s) = 0$, ($i = 1, 2, \dots, n$), te se iz praktičnih razloga kod izračunavanja I-odstojanja uzima kako slijedi:

$$(7) \quad \frac{|d_i(r,s)|}{s_{x_i}} \text{ ili } \frac{d_i^2(r,s)}{s_{x_i}^2}, (i = 1, 2, \dots, n).$$

U slučaju da izraz $d_i^2(r,s)/s_{x_i}^2$ uključimo u model (5), proizilazi da je umjesto koeficijenta parcijalne korelacije uzet koeficijent determinacije $r_{ji.12\dots j-1}^2$. Tako konstruisan model I-odstojanje zove se model kvadratog I-odstojanja, označen sa $I^2(r,s)$ i glasi:⁵¹

$$(8) \quad I^2(r,s) = \sum_{i=1}^n \frac{d_i^2(r,s)}{s_{x_i}^2} * \prod_{j=1}^{i-1} (1 - r_{ji.12\dots j-1}^2)$$

Kada je u pitanju veliki broj pokazatelja, koristi se kvadratno I-odstojanje. Slijedi dalje: što je učešće jednog pokazatelja u sintetičkoj informaciji $I(r,s)$ manje, podrazumijeva se da je i manji rang toga pokazatelja u rang-listi značaja pokazatelja. Ukoliko je broj pokazatelja vrlo veliki, moguće je da se značaj pokazatelja koji su pri dnu rang-liste svede na minimum, odnosno da se takvi pokazatelji učine zanemarljivim u konstrukciji sintetičkog pokazatelja $I(r,s)$.

Veće učešće u sintetičkoj informaciji manje značajnih pokazatelja obezbjeđuje kvadratno I-odstojanje, nego što ga imaju u sintetičkoj informaciji modela (5), iz razloga što je

$$(9) \quad r_{ji.12\dots j-1}^2 \leq |r_{ji.12\dots j-1}|$$

Veoma važna veličina u izračunavanju I-odstojanja je koeficijent korelacije. Njihova uloga je u postupku otklanjanja dupliranja informacija.

⁵¹ Ivanović, B. (1977). *Teorija klasifikacije*. Beograd: Institut za ekonomiku industrije, str. 190.

Međutim, postoji mogućnost da se desi da se otklanja duplicitet koji stvarno ne postoji. Razlog tome je činjenica da međuzavisnost pojedinih pokazatelja može biti privid, što nije isključeno posebno kada se radi o pokazateljima koji pripadaju heterogenim skupinama.

Kako bi bili praktični, uzima se da je preklapanje pojedinačnih informacija koje pružaju pokazatelji x_i i x_j utoliko veće što je veći koeficijent korelacije između tih pokazatelja. Ako je zavisnost pokazatelja x_i i x_j prividna, onda je nivo sintetičkog pokazatelja iz modela (5) potcijenjen.

Rješenje problema potcjenjivanja je u zamjeni koeficijenata korelacije između pokazatelja heterogenih grupa sa tzv. kolektivnim koeficijentima korelacije.⁵² Na bazi kolektivnih koeficijenata korelacije izvodi se model I-odstojanja sa grupisanim pokazateljima.

Primjena ovog modela zahtijeva podjelu pokazatelja po homogenim grupama, zatim rangiranje grupa po značaju, te rangiranje pokazatelja unutar svake grupe.

Neka je skup od n pokazatelja x_i ($i=1,2,\dots,n$) podijeljen u k podskupova, tako je

$$(10) \quad x=\{x(1), x(2),\dots, x(k) \}, k \leq n,$$

$$(11) \quad x(g)=\{ x_{g_1}, x_{g_2}, \dots, x_{g_n} \}, (g=1,2, \dots, k).$$

Dalje, neka je:

x_{gir} - vrijednost pokazatelja x_{gi} za r -tu regiju,

s_i^g - standardna devijacija pokazatelja x_{gi} ,

$r_{ji.12\dots j-1}^g$ - koeficijent parcijalne korelacije između pokazatelja x_{gi} i x_{gj} ,

R_{gp} - kolektivni koeficijent korelacije između grupa pokazatelja $x(g)$ i $x(p)$

$$x_{gi}^- = \min[x_{gi}^r] \text{ i } d_{ir}^g = x_{gir} - x_{gi}^-$$

Model I-odstojanja sa grupisanim pokazateljima ima sljedeći oblik:⁵³

⁵² Ivanović, B. (1977). *Teorija klasifikacije*. Opus citatum, str. 212.

⁵³ Ibid, str.212.

$$(12) \quad Ir = \sum_{g=1}^k \prod_{p=1}^{g-1} (1 - R_{gp}) \sum_{i=1}^n \frac{d_{ir}^g}{s_i^g} \prod_{j=1}^{i-1} (1 - r_{ji.12....j-1}^g),$$

gdje Ir predstavlja sintetičku mjeru nivoa razvijenosti regije R_r u odnosu na fiktivnu, imaginarnu najnerazvijeniju regiju R^- .

Model I-odstojanja dat izrazom ne može se koristiti za uspoređivanje u nekom drugom skupu regija sa istim skupom pokazatelja x_i ($i=1, 2, \dots, n$), kao ni za uspoređivanja u istom skupu regija R_r ($r=1, 2, \dots, n$), ali sa drugim skupom pokazatelja.

U svrhu uporedivosti I-odstojanja, konstruisan je model normiranog I-odstojanja:⁵⁴

$$(13) \quad I_n(r, s) = \frac{I(r, s)}{I_r^- + I_s^-}$$

gdje je:

$I_n(r, s)$ – oznaka za normirano I-odstojanje između regija R_r i R_s ,

I_r^- – odstojanje regije R_r od fiktivne najslabije regije R^- ,

I_s^- – odstojanje regije R_s od fiktivne najslabije regije R^- ,

Iz uslova nenegativnosti i triangualnosti slijedi da je:

$$(14) \quad 0 \leq I_n(r, s) \leq 1.$$

Uporedna vrijednost modela (13) potiče otuda što se odstojanje $I_n(r, s)$ neće promijeniti ako se poveća I-odstojanje između dvije regije R_r i R_s , pod pretpostavkom da su se odstojanja istih tih regija od fiktivne regije R^- srazmjerno povećala.⁵⁵

Pretpostavimo da su regije R_r i R_s na različitom nivou privredne razvijenosti. Konkretno, neka je $I_r > I_s$, tj. regija R_r je razvijenija od regije R_s . Za kvantitativnu analizu odnosa nivoa razvijenosti ovih regija može biti interesantan podatak koji kazuje koliko je godina potrebno nerazvijenosti regije R_s da dostigne nivo razvijenosti regije R_r u nekoj baznoj godini.

⁵⁴ Ibid, str.199.

⁵⁵ Ibid, str.199.

U svrhu traženja odgovora na to pitanje moguće je koristiti rješenja modela I-odstojanja. Naravno, odstojanje I_r i I_s moraju bit računata u odnosu na istu fiktivnu regiju i na bazi istog skupa pokazatelja. Odgovor na prethodno pitanje dobit će se prema relaciji:⁵⁶

$$(15) \quad T = (t_2 - t_1) \frac{\log I_r^2 - \log I_s^2}{\log I_s^2 - \log I_s^1},$$

gdje je:

T- vremenski razmak u nivou razvijenosti između regija R_r i R_s , ili broj vremenskih jedinica (npr. godina) potrebnih da regija R_s dostigne nivo razvijenosti regije R_r u trenutku t_2 ,

I_r^2 – sintetički pokazatelj nivoa razvijenosti regije R_r u trenutku t_2 , računat u odnosu na fiktivnu regiju R^- ,

I_s^1, I_s^2 – sintetički pokazatelj nivoa razvijenosti regije R_s u trenutku t_1 , odnosno t_2 , računati u odnosu na fiktivnu regiju R^- .

Relacija (14) vrijedi uz pretpostavku da se privredni razvoj ostvaruje po zakonu eksponencijalnog rasta.

4.3 Analiza modelom I-odstojanja

Ekonomskoj teoriji i praksi nije poznat neki jedinstveni skup pokazatelja. Sama složenost ove pojave relativizira svaki pokušaj uspostavljanja nepromijenjene liste pokazatelja. Stoga je prisutan subjektivizam autora na polju izbora ovih pokazatelja. Koliki je stvarni broj pokazatelja, ostaje da se vidi u konkretnoj analizi, pri čemu treba voditi računa o njihovoj međuzavisnosti i pojavi dupliciteta, jer ove dvije činjenice direktno utiču na izbor optimalnog broja pokazatelja.⁵⁷ Veličine su izražene u američkim dolarima, odnosno u procentualnom računu gdje je to potrebno.

Prvo ćemo rangirati zemlje Grupe 8, uzimajući u obzir izabrane indikatore, a u nastavku rada predmet rangiranja biće i zemlje EU sa BiH. Namjera nam je da bliže predstavimo Grup 8 kao i izvršimo uporednu analizu sa preostalim zemljama EU i BiH.

U tabeli 7. se nalaze makroekonomski pokazatelji, kao i postupak izračunavanja I- odstojanja, dok je u tabeli 8. predstavljena rang-lista zemalja G8.

⁵⁶ Ibid, str.248.

⁵⁷ Račić, Ž. (2018). Process of ranking countries by level of development. *Croatian Review of Economic, Business and Social Statistics (CREBSS)*, p. 56

Tabela 7: Postupak izračunavanja I-odstojanja

R.br.	Zemlja / Indikator	Realni BDP per capita	Ukupne rezerve CB (uključujući i zlato)	Izvor dobara i usluga	Saldo platnog bilansa	Uvoz dobara i usluga (% BDP-a)	Neto SDI	Stopa nezaposlenosti	Godišnja stopa rasta BDP-a	Godišnja stopa inflacije (potrošačke cijene)
		X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9
1	Njemačka	44469.91	199983070123.87	1737069506125.87	297117538112.77	39.66	47056415022.98	3.75	1.79	1.74
2	SAD	59531.66	451285263406.24	1545609158491.00	-466248000000.00	13.72	75747000000.00	4.36	1.55	2.13
4	Francuska	38476.66	156322431109.25	797524292020.36	-18513505691.80	31.98	-539351605.23	9.40	1.43	1.03
6	Japan	38428.10	1264140980383.63	698130000000.00	195800717651.47	14.25	149731944325.42	2.83	1.88	0.47
7	Italija	31952.98	151120440050.07	605524635553.43	54333336582.66	28.22	-13095695856.21	11.21	1.63	1.23
8	Kanada	45032.12	86677706696.71	510691493368.83	-48799617904.23	33.17	53673702585.58	6.34	1.80	1.60
10	Velika Britanija	39720.44	150857673778.94	442065707223.00	-106504800783.75	31.93	84709607857.35	4.33	1.13	2.69
23	Ruska Federacija	10743.10	432730507964.11	92228932668.01	35173200000.00	20.69	10747820000.00	5.20	1.43	3.68

Izvor: Kalkulacija autora

$X_1 - X_{art}$	$X_2 - X_{art}$	$X_3 - X_{art}$	$X_4 - X_{art}$	$X_5 - X_{art}$	$X_6 - X_{art}$	$X_7 - X_{art}$	$X_8 - X_{art}$	$X_9 - X_{art}$	$(X_1 * X_{art})^2$	$(X_2 * X_{art})^2$	$(X_3 * X_{art})^2$	$(X_4 * X_{art})^2$
$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$
11892	89717196099	1387937639704	292359229722	-19	34952722760	-4	-1	0	141418598	80491752758691900000000	1926370891708370000000000	85473919203579200000000
26954	341019389381	1196477292070	-471006308391	-45	63643307737	-3	-1	0	726502380	116294223934054000000000	1431557910438160000000000	221846942544002000000000
5899	46056557084	448392425599	-23271814083	-27	-12643043868	2	-2	-1	34794718	21212064504679900000000	2010557673344970000000000	5415773306987870000000
5850	1153875106359	348998133579	191042409261	-44	137628252062	-5	-1	-1	34224178	13314277610744800000000000	1217996972413330000000000	364972021360934000000000
-625	40854566025	256392769132	49575028192	-30	-25199388119	3	-1	-1	390597	1669095565109010000000	657372520631809000000000	24576834202158600000000
12454	-23588167328	161559626947	-53557926295	-25	41570010322	-1	-1	0	155106252	5564016379006690000000	261015130593853000000000	28684514690316400000000
7142	40591799754	92933840802	-111263109175	-27	72605915594	-3	-2	1	51015157	16476942072760900000000	86366987661334800000000	123794794632043000000000
-21835	322464633939	-256902933753	30414891609	-38	-1355872263	-3	-2	2	476760993	1039834401415790000000000	659991173711069000000000	9250656315946990000000

$(X_5 * X_{art})^2$	$(X_6 * X_{art})^2$	$(X_7 * X_{art})^2$	$(X_8 * X_{art})^2$	$(X_9 * X_{art})^2$	X_1^2	X_2^2	X_3^2	X_4^2	X_5^2	X_6^2
$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	X_1^2	X_2^2	X_3^2	X_4^2	X_5^2	X_6^2
356	1221692828325850000000	16	2	0	1977572812	39993228336168300000000	3017410469112390000000000	882788314541939000000000	1573	2214306194814540000000
2009	4050470619688490000000	12	2	0	3544018776	203658388967639000000000	2388907670811260000000000	217387197504000000000000	188	5737608009000000000000
705	159846558257677000000	3	3	1	1480453260	24436702467905300000000	636044996362569000000000	342749893000392000000	1023	290900154069100000
1962	18941535765718100000000	24	1	2	1476718663	1598052418285290000000000	487385496900000000000000	38337921032832200000000	203	22419655151470700000000
919	635009161589927000000	12	2	0	1020992670	22837387400927700000000	366660084262116000000000	2952111464204380000000	796	171497249958471000000
644	1728065758207320000000	2	2	0	2027891823	7513024838200260000000	260805801399282000000000	2381402707598420000000	1100	2880866349244870000000
708	5271618979272640000000	12	4	1	1577713626	22758037737994000000000	195422089502571000000000	11343272589985600000000	1020	7175717663345180000000
1433	1838389593956000000	7	3	4	115414124	18725569252287700000000	8506176021081010000000	1237153998240000000000	428	115515634752400000000

X_7^2	X_8^2	X_9^2	$X_1 * X_2$	$X_1 * X_3$	$X_1 * X_4$	$X_1 * X_5$	$X_1 * X_6$	$X_1 * X_7$	$X_1 * X_8$	$X_1 * X_9$	$X_2 * X_3$
X_7^2	X_8^2	X_9^2	$X_1 * X_2$	$X_1 * X_3$	$X_1 * X_4$	$X_1 * X_5$	$X_1 * X_6$	$X_1 * X_7$	$X_1 * X_8$	$X_1 * X_9$	$X_2 * X_3$
14	3	3	8893228942092920	77247322969575000	13212789900221200	1763760	2092594496795440	166762	79811	77285	347384492853605000000000
19	2	5	26865761750590200	92012681952280400	-27756518327551500	816774	4509344798813170	259558	92095	126809	697510636212708000000000
88	2	1	6014764818964740	30686069938110400	-712337838662032	1230644	-20752447599474	361681	54894	39719	124670936197303000000000
8	4	0	48578532616372400	26827807579797100	7524249032615590	547600	5753913727975100	108752	72246	17954	882534742635224000000000
126	3	2	4828747782043170	19348314099219800	1736111795516090	901651	-418446454358221	358193	52078	39191	915071493859946000000000
40	3	3	3903280881331240	22997520565467200	-2197550244935950	1493654	2417040610749090	285504	81166	71911	442655674747261000000000
19	1	7	5992133696832680	17559045914672200	-4230417914211680	1268401	3364703186602700	171990	44856	106881	666890042491051000000000
27	2	14	4648865645167330	990824332187691	377869085033776	222258	115464868408553	55864	15370	39570	399102728824173000000000

$X_2 * X_4$	$X_2 * X_5$	$X_2 * X_6$	$X_2 * X_7$	$X_2 * X_8$	$X_2 * X_9$	$X_3 * X_4$	$X_3 * X_5$	$X_3 * X_6$
$X2 * X4$	$X2 * X5$	$X2 * X6$	$X2 * X7$	$X2 * X8$	$X2 * X9$	$X3 * X4$	$X3 * X5$	$X3 * X6$
59418477459437600000000	7931704768405	9410486345317650000000	749936512965	358911655864	347553787786	51611381519088700000000	68895444380644	81740263604014700000000
-210410851492633000000000	6191633813934	34183504847232500000000	1967603808704	698137347072	961287254086	-720637178928112000000000	21205757654497	117075256928218000000000
-2894076218097400000000	4999844418097	-84312754152941800000	1469430792795	223021716314	161368949173	-14764970519669400000000	25508158691365	-4301460071147370000000
247519711171753000000000	18014008970467	189282286894284000000000	3577518878039	2376610018987	590621515948	136694355014024000000000	9948352500000	104532362291905000000000
82108777337599800000000	4264326843299	-1979027320553040000000	1694060138726	246300259460	185354231851	32900173832615800000000	17086735300755	-7929766460652800000000
-4229838967613810000000	2874980401375	4652313450038810000000	549536673683	156228882935	138414254121	-24921549743337100000000	16938934941161	27410703328062000000000
-16067066492525800000000	4817368136416	12779094388085600000000	653213715953	170362258738	405934293576	-47082120081111800000000	14116572255375	37447212706040300000000
15220516702723200000000	8952539893439	4650909608106820000000	2250198558877	619109518078	1593889574913	3243986694518580000000	1908077160828	991259967107931000000

$X_3 * X_7$	$X_3 * X_8$	$X_3 * X_9$	$X_4 * X_5$	$X_4 * X_6$	$X_4 * X_7$	$X_4 * X_8$	$X_4 * X_9$	$X_5 * X_6$	$X_5 * X_7$	$X_5 * X_8$	$X_5 * X_9$	$X_6 * X_7$
$X3 * X7$	$X3 * X8$	$X3 * X9$	$X4 * X5$	$X4 * X6$	$X4 * X7$	$X4 * X8$	$X4 * X9$	$X5 * X6$	$X5 * X7$	$X5 * X8$	$X5 * X9$	$X6 * X7$
6514010647972	3117536361493	3018880978914	11784240497789	13981286184039400000000	1114190767923	533239876377	516365338950	1866345942137	149	71	69	176461556336
6738856137382	2391054095972	3292317530250	-6396922560000	-35316887256000000000000	-2032841342251	-721284668905	-993159528986	1039248840000	60	21	29	330256930113
7496728040760	1137810070802	823270569874	-592139256252	9985289013392740000	-174026946441	-26412804516	-19111172580	-17250717595	301	46	33	-5069904883
1975707846737	1312498193083	326174536960	2790160226534	29317622154267800000000	554116016015	368109217656	91480395365	2133680206637	40	27	7	423741391017
6787931187653	986900744843	742696048614	1533181782680	-711532850739814000000	609076705164	88553969888	66641639363	-369535235292	316	46	35	-146802751048
3237784145884	920476147488	815515140336	-1618616255737	-26192561776811500000000	-309389584959	-87956985520	-77927335310	1780282945680	210	60	53	340291282583
1914144478549	499220957784	1189529349623	-3401039011266	-90219799093158700000000	-461165779268	-120274945075	-286587682188	2705048775565	138	36	86	366792595559
479590432282	131952356042	339709661277	727680323861	3780352224240000000000	182900633291	50322458206	129554528198	222356144405	108	30	76	55888661950

$X_6 * X_8$	$X_6 * X_9$	$X_7 * X_8$	$X_7 * X_9$	$X_8 * X_9$	D_1	D_2	D_3	D_4	D_5	D_6	D_7	D_8	D_9
X6*X8	X6*X9	X7*X8	X7*X9	X8*X9	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X
84452628037	81780099039	7	7	3	11892	89717196099	1387937639704	292359229722	-19	34952722760	-4	-1	0
117180448636	161349442447	7	9	3	26954	341019389381	1196477292070	-471006308391	-45	63643307737	-3	-1	0
-769480873	-556763359	13	10	1	5899	46056557084	448392425599	-23271814083	-27	-12643043868	2	-2	-1
281499013613	69956523296	5	1	1	5850	1153875106359	348998133579	191042409261	-44	137628252062	-5	-1	-1
-21343726144	-16062305305	18	14	2	-625	40854566025	256392769132	49575028192	-30	-25199388119	3	-1	-1
96742091104	85710683778	11	10	3	12454	-23588167328	161559626947	-53557926295	-25	41570010322	-1	-1	0
95661823293	227940243034	5	12	3	7142	40591799754	92933840802	-111263109175	-27	72605915594	-3	-2	1
15376955260	39587775615	7	19	5	-21835	322464633939	-256902933753	30414891609	-38	-1355872263	-3	-2	2

U narednoj tabeli vidimo rezultate I-odstojanja.

Tabela 8: Rang lista zemalja grupe G8 po I-odstojanju

Rang	Zemlja	d
1	Njemačka	1122076139504.51
2	SAD	958320779175.91
3	Francuska	361041400183.65
4	Japan	283606858854.96
5	Italija	207224933517.84
6	Kanada	129526525065.81
7	Velika Britanija	73510005094.24
8	Ruska Federacija	-206644052201.38

Izvor: Kalkulacija autora

Primjetna je pozicija Njemačke, što se u principu poklapa sa dostignućima njene ekonomije na globalnom nivou. Naizgled je iznenađujuća pozicija Velike Britanije, ali treba uzeti u obzir strukturu njene ekonomije koja je u izvjesnoj mjeri ograničena pravilima i propisima EU. Naime, možda je ova pozicija zapravo svojevrsan vjetar u leđa svima onima koji zapravo podržavaju njen izlazak iz zajednice u kojoj se trenutno nalazi. Ipak, ovo je moguće objašnjenje, ali neophodno je izvršiti dublju analizu da bi se zapravo i otkrio istinski razlog. U tome kontekstu zanimljiva je pozicija Rusije. Iako govorimo o svjetskoj sili koja raspolaže sa izuzetnim količinama rudnih bogatstava, njena pozicija je ispod njenog potencijala. U cijelom kontekstu značajni su i rezultati koji govore o višestrukim razlikama, a koje treba nadomjestiti kako bi se dostigli stepeni najbolje pozicioniranih.

Sa ciljem uporedne analize Grupe 8 i preostalih zemalja EU, primijenićemo I-odstojanje i izračunati rang-listu tih zemalja.

Tabela 7 pokazuje postupak izračunavanja I-odstojanja za preostale zemlje EU i Grupe 8.

Tabela 9: Postupak izračunavanja I-odstojanja

	Realni BDP per capita	Ukupne rezerve CB (uključujući i zlato)	Izvor dobara i usluga	Saldo platnog bilansa	Uvoz dobara i usluga (% BDP-a)	Neto SDI	Stopa nezaposlenosti	Godišnja stopa rasta BDP-a	Godišnja stopa inflacije (potrošačke cijene)
Austrija	47290.91	21565331649.26	224696630010.27	7708903732.02	50.77	1721048409.82	5.50	2.19	2.08
Belgija	43323.81	26151437584.47	419041673054.31	-790377071.93	84.35	20128833648.18	7.09	1.37	2.13
BiH	5180.64	6473729518.61	6535313991.01	-875446344.73	50.96	-379171597.52	25.56	3.32	1.17
Bugarska	8031.60	28375830876.29	37694093921.06	2628000000.00	64.80	-776160000.00	6.16	4.32	2.06
Kanada	45032.12	86677706696.71	510691493368.83	-48799617904.23	33.17	53673702585.58	6.34	1.80	1.60
Hrvatska	13294.51	18818215998.87	28115823756.76	2363474029.88	49.10	-1489644214.46	11.21	3.99	1.13
Kipar	25233.57	887692448.70	13817556907.82	-1452277898.85	67.79	-5168624063.79	11.04	3.46	0.53
Češka	20368.14	147976372277.25	171403399449.59	1918121659.24	72.24	-5676199829.17	2.89	4.04	2.45
Danska	56307.51	75244445865.80	179362124524.28	25798450510.00	48.15	15575600639.69	5.74	1.50	1.15
Estonija	19704.66	345036507.94	20227323939.97	824700897.70	73.55	-923319514.67	5.76	4.88	3.42
Finska	45703.33	10506846391.93	97196586275.30	1917196684.65	38.13	304115729.10	8.64	2.34	0.75
Francuska	38476.66	156322431109.25	797524292020.36	-18513505691.80	31.98	-539351605.23	9.40	1.43	1.03
Njemačka	44469.91	199983070123.87	1737069506125.87	297117538112.77	39.66	47056415022.98	3.75	1.79	1.74
Grčka	18613.42	7803722132.38	66535646370.37	-1331471846.07	34.30	-3352856083.72	21.49	1.50	1.12
Mađarska	14224.85	28002680652.45	125346817684.93	3742700754.61	82.27	-2527281443.44	4.16	4.34	2.35
Irska	69330.69	4412516406.92	400518732138.27	42719331026.14	87.88	-10102753024.79	6.40	6.50	0.34
Italija	31952.98	151120440050.07	605524635553.43	54333336582.66	28.22	-13095695856.21	11.21	1.63	1.23
Japan	38428.10	1264140980383.63	698130000000.00	195800717651.47	14.25	149731944325.42	2.83	1.88	0.47
Litvanija	15594.29	4613455660.77	18299914574.86	-245686593.32	61.80	-637446859.52	8.71	5.56	2.93
Letonija	16680.68	4449678813.33	38351581028.91	417710866.78	79.29	-621818690.53	7.07	5.32	3.72
Luksemburg	104103.04	878080634.30	13959035854.00	3324836524.34	193.97	4752792076.33	5.52	-0.68	1.73
Malta	26945.98	832991850.76	714364257693.36	1720705153.52	131.07	-10351663538.15	4.01	4.15	1.36
Holandija	48223.16	38421990800.08	280048950863.92	84830177824.65	74.78	-21384361846.94	4.84	2.54	1.38
Poljska	13811.66	113267368075.15	93801824324.92	1584000000.00	49.40	-1874000000.00	4.89	4.53	2.08
Portugal	21136.30	26096701287.24	87780431832.20	1166662325.22	42.08	-9299629421.09	8.87	3.00	1.37
Rumunija	10813.72	44429296937.02	410780764721.61	-7110625279.64	43.57	-5208539751.46	4.93	7.58	1.34
Rusija	10743.10	432730507964.11	92228932668.01	35173200000.00	20.69	10747820000.00	5.20	1.43	3.68
Slovačka	17604.95	3620878540.51	447065757200.61	-2044350353.57	92.88	-1902448965.89	8.13	3.23	1.31
Austrija	23597.29	889788337.68	243864655261.57	3132352657.07	72.55	-608270885.36	6.56	4.91	1.43
Španija	28156.82	69400198866.03	800593204589.45	25621508715.11	31.43	22400423580.57	17.22	2.86	1.96
Švedska	53442.01	62191481193.59	153105766487.00	17096710959.00	41.12	8791778000.61	6.72	0.82	1.79
UK	39720.44	150857673778.94	442065707223.00	-106504800783.75	31.93	84709607857.35	4.33	1.13	2.69
SAD	59531.66	451285263406.24	1545609158491.00	-466248000000.00	13.72	75747000000.00	4.36	1.55	2.13

Izvor: Kalkulacija autora

$X_1 - X_{art}$	$X_2 - X_{art}$	$X_3 - X_{art}$	$X_4 - X_{art}$	$X_5 - X_{art}$	$X_6 - X_{art}$	$X_7 - X_{art}$	$X_8 - X_{art}$	$X_9 - X_{art}$	$(X_1 * X_{art})^2$	$(X_2 * X_{art})^2$
$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$X - X_{art}$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$
11892	89717196099	1387937639704	292359229722	-19	34952722760	-4	-1	0	141418598	8049175275869190000000
26954	341019389381	1196477292070	-471006308391	-45	63643307737	-3	-1	0	726502380	11629422393405400000000
-4421	-40865675159	451461338168	20863200324	-27	10296731317	9	0	0	19546462	1670003406186240000000
5899	46056557084	448392425599	-23271814083	-27	-12643043868	2	-2	-1	34794718	2121206450467990000000
-5632	-109432882174	365232391272	-3037603237	73	-22455355801	-4	1	0	31719086	11975555700928600000000
5850	1153875106359	348998133579	191042409261	-44	137628252062	-5	-1	-1	34224178	1331427761074480000000000
-625	40854566025	256392769132	49575028192	-30	-25199388119	3	-1	-1	390597	1669095565109010000000
12454	-23588167328	161559626947	-53557926295	-25	41570010322	-1	-1	0	155106252	5564016379006690000000
-14973	-106644995484	97933890779	-6802658744	34	-14006141229	0	0	0	224190816	11373155061856200000000
7142	40591799754	92933840802	-111263109175	-27	72605915594	-3	-2	1	51015157	16476942072760900000000
10746	-84114436440	69909806633	-5548685463	26	8025141385	-1	-2	0	115473367	7075238417683140000000
-21764	-65836577088	61648898300	-11868933671	-15	-17312232015	-3	5	0	473682024	4334454882642830000000
36753	-105853357618	51386865717	37961022635	29	-22206445288	-1	3	-1	1350763624	11204933318989500000000
15645	-71843883225	-69082915558	80071869434	16	-33488054110	-3	0	0	244772334	5161543556814870000000
-8981	-109376085687	-105267211160	-1625955734	14	-12711963148	-1	2	0	80652293	11963128120247200000000
14713	-88700542376	-124435236411	2950595341	-8	-10382643853	-2	-1	0	216471127	7867786217724100000000
23730	-35021428159	-169769741897	21040142119	-10	3471908377	-2	-2	-1	563091753	1226500430299480000000
-12210	37710498252	-177728466972	-2840186732	14	-17779892092	-5	1	1	149079590	1422081678444150000000
20864	-48074392831	-196026099934	12338402568	-17	-3311914263	-1	-2	0	435308766	2311147246095090000000
-18353	-82263193372	-223785048736	-1015607636	24	-14630973707	-4	1	1	336836552	6767232983825730000000
13125	-99759027633	-251935280146	-2841111706	-20	-11799576534	1	-1	-1	172275442	9951863594266130000000
-18766	3001494050	-255330042097	-3174308391	-9	-13977692263	-3	1	0	352173626	9008966533964880000
-21835	322464633939	-256902933753	30414891609	-38	-1355872263	-3	-2	2	476760993	103983440141579000000000
-11442	-84169172738	-261351434589	-3591646066	-16	-21403321684	1	0	0	130911507	7084449639334530000000
-13965	-102462151892	-282596220051	-6089780237	-24	-15456548347	14	-2	-1	195008098	10498492570435900000000
-15897	-105816195212	-310780285393	-4340597524	21	-12725510954	-1	2	2	252723377	11197067169042900000000
-24546	-81890043149	-311437772500	-2130308391	6	-12879852263	-2	1	0	602523565	6705979166873180000000
-19283	-91447658026	-321016042665	-2394834361	-9	-13593336478	3	1	-1	371851018	8362674158436980000000
-12873	-109920837517	-328904542481	-3933607493	15	-13027011778	-2	2	2	165721823	12082590520419400000000
-16984	-105652418364	-330831951847	-5003994984	3	-12741139123	1	3	1	288444974	11162433506179300000000
71525	-109387793391	-335172830567	-1433471867	135	-7350900187	-2	-4	0	5115837480	11965689342855100000000
-7344	-109378181576	-335314309514	-6210586290	9	-17272316327	3	0	-1	53939960	11963586604905100000000
-27397	-103792144506	-342596552430	-5633754736	-8	-12482863861	18	0	-1	750613010	10772809261205000000000

$(x_3 * X_{art})^2$	$(x_4 * X_{art})^2$	$(x_5 * X_{art})^2$	$(x_6 * X_{art})^2$	$(x_7 * X_{art})^2$	$(x_8 * X_{art})^2$	$(x_9 * X_{art})^2$	X_1^2	X_2^2	X_3^2	X_4^2
$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	$(X - X_{art})^2$	X_1^2	X_2^2	X_3^2	X_4^2
1926370891708370000000000	85473919203579200000000	356	12216928283258500000000	16	2	0	1977572812	39993228336168300000000	3017410469112390000000000	882788314541939000000000
1431557910438160000000000	2218469425440020000000000	2009	40504706196884900000000	12	2	0	3544018776	2036583889676390000000000	2388907670811260000000000	2173871975040000000000000
2038173398604710000000000	43527312776908300000000	735	10602267582334900000000	89	0	0	792806278	48163876026449400000000	6409494792348100000000000	65646170883846800000000
2010557673344970000000000	54157733069878700000000	705	15984655825767700000000	3	3	1	1480453260	2443670246790530000000000	6360449963625690000000000	34274989300039200000000
1333946996342210000000000	92270334276309500000000	5261	50424300416277700000000	14	1	0	726086047	69387542343620000000000	5103162926697880000000000	296082622533380000000
1217996972413330000000000	3649720213609340000000000	1962	1894153576571810000000000	24	1	2	1476718663	159805241828529000000000000	487385496900000000000000000	3833792103283220000000000
6573725206318090000000000	2457683420215860000000000	919	6350091615899270000000000	12	2	0	1020992670	22837387400927700000000000	366660084262116000000000000	2952111464204380000000000
2610151305938530000000000	2868451469031640000000000	644	1728065758207320000000000	2	2	0	2027891823	75130248382002600000000000	260805801399282000000000000	2381402707598420000000000
9591046963151120000000000	4627616599333480000000000	1179	1961719921276050000000000	0	0	0	309934299	131107614051084000000000000	199867791261358000000000000	41793683681217500000000
8636698766133480000000000	12379479463204300000000000	708	5271618979272640000000000	12	4	1	1577713626	227580377379940000000000000	195422089502571000000000000	113432725899856000000000000
4887381063447720000000000	3078791036518740000000000	666	6440289424979930000000000	0	3	0	1876952282	683897687734488000000000000	1755959237561530000000000000	62469591583569400000000
3800586661627320000000000	1408715864751240000000000	224	2997133773274630000000000	8	21	0	116936467	197396242631750000000000000	1687408366652710000000000000	5056099186745020000000000
2640609968201440000000000	14410392395148600000000000	861	4931262123260300000000000	2	12	2	4806744597	194703010413655000000000000	1604152547936460000000000000	182494124332083000000000000
4772449221925110000000000	64115042746188900000000000	264	11214497680798600000000000	9	0	0	2325472726	1476249377041450000000000000	7842741487998040000000000000	719615906976142000000000000
11081185745371700000000000	2643732048296410000000000	196	16159400708873800000000000	1	4	0	556832177	791723285877443000000000000	5946997008584600000000000000	9811633168260260000000000
15484128060698100000000000	87060128671605500000000000	60	107799293384956000000000000	5	1	0	2236430325	465063529142666000000000000	5048857553797330000000000000	594271967495150000000000000
28821765263822400000000000	44268758039281700000000000	108	120541477751425000000000000	4	2	0	3170535491	5661726633651890000000000000	3217077171386230000000000000	665560048716826000000000000
31587407972158200000000000	80666606705624900000000000	188	316124562814167000000000000	24	1	0	414861068	2189700675233590000000000000	2937912534287430000000000000	367919069964864000000000000
38426231855499100000000000	152236177933046000000000000	304	109687760823654000000000000	1	5	0	2856048249	3867780333052090000000000000	2344137573157180000000000000	292297525615567000000000000
50079748037994600000000000	103145887083889000000000000	563	214065391602726000000000000	13	2	0	202346257	7841501237230080000000000000	15711824703738200000000000000	140078089385767000000000000
63471385382305100000000000	80719157272786800000000000	417	139230006382761000000000000	1	0	1	2088794178	11039382110364200000000000000	9447176383571320000000000000	367564312762049000000000000
65193430397001200000000000	100762337603923000000000000	84	195375881003081000000000000	8	2	0	190762069	12829496670671500000000000000	8798782246682840000000000000	250905600000000000000000000
65999117371106900000000000	92506563159469900000000000	1433	183838959395600000000000000	7	3	4	115414124	18725569252287700000000000000	8506176021081010000000000000	1237153998240000000000000000
68304572361842000000000000	128999214609193000000000000	271	458102179118511000000000000	1	0	0	446743060	6810378180753400000000000000	7705404212647920000000000000	1361100981097560000000000000
79860623587140500000000000	370854233342752000000000000	588	238904886798899000000000000	188	2	0	346459548	6089807911943260000000000000	4426992237923130000000000000	177281727686933000000000000
96584385788646700000000000	188407868662402000000000000	431	161938629031906000000000000	0	5	4	278245022	1979964154181210000000000000	1470843767417420000000000000	1744823682219620000000000000
96993486139985700000000000	453821384024104000000000000	39	165890594320347000000000000	3	2	0	64506574	8051877779199600000000000000	1420844716529710000000000000	6906384000000000000000000000
103051299648081000000000000	573523161660530000000000000	89	184778796593268000000000000	12	1	0	176744127	35412525338017900000000000000	7904995455209620000000000000	558600948992383000000000000000
108178198064929000000000000	1547326791038160000000000000	225	169703035859279000000000000	4	3	3	388273430	11905019181230100000000000000	4091446337726780000000000000	680131570666518000000000000000
109449780362606000000000000	250399658018760000000000000	11	162336626143099000000000000	1	6	1	243181756	21283973133894200000000000000	33488687344711100000000000000	6036190213753400000000000000000
112340826350576000000000000	205484159216007000000000000	18341	540357335564026000000000000	5	14	0	10837442260	77102560032771200000000000000	1948546819732580000000000000	1105453791356920000000000000000
112435686164582000000000000	385713820621639000000000000	86	298332911297487000000000000	11	0	1	636733105	78799788348629700000000000000	1909248789008610000000000000	2109111095492530000000000000000
117372397737202000000000000	317391924209385000000000000	58	155821890163711000000000000	316	0	0	26838992	4190917388011830000000000000	4271032896110040000000000000	7664063024955200000000000000000

X_5^2	X_6^2	X_7^2	X_8^2	X_9^2	$X_1 * X_2$	$X_1 * X_3$	$X_1 * X_4$	$X_1 * X_5$	$X_1 * X_6$	$X_1 * X_7$
X_5^2	X_6^2	X_7^2	X_8^2	X_9^2	$X_1 * X_2$	$X_1 * X_3$	$X_1 * X_4$	$X_1 * X_5$	$X_1 * X_6$	$X_1 * X_7$
1573	2214306194814540000000	14	3	3	8893228942092920	77247322969575000	13212789900221200	1763760	2092594496795440	166762
188	5737608009000000000000	19	2	5	26865761750590200	92012681952280400	-27756518327551500	816774	4509344798813170	259558
988	5017789765890280000000	297	8	4	1954088618468990	22542155421366600	721420102337853	884857	630724601411815	484860
1023	290900154069100000	88	2	1	6014764818964740	30686069938110400	-712337838662032	1230644	-20752447599474	361681
17179	107156938007151000000	16	17	2	22445784984571	19249247773764100	46366093332493	3531810	-278935758852177	108053
203	22419655151470700000000	8	4	0	48578532616372400	26827807579797100	7524249032615590	547600	5753913727975100	108752
796	171497249958471000000	126	3	2	4828747782043170	19348314099219800	1736111795516090	901651	-418446454358221	358193
1100	2880866349244870000000	40	3	3	3903280881331240	22997520565467200	-2197550244935950	1493654	2417040610749090	285504
8626	3619312067820530000	66	10	2	63745389199282	7870570739009040	-35990687754312	1635096	-33492520780746	143128
1020	7175717663345180000000	19	1	7	5992133696832680	17559045914672200	-4230417914211680	1268401	3364703186602700	171990
7115	4051699440359500000000	50	2	5	1132979843481370	18154480709357300	-34242143987543	3654338	872057710881462	307166
1898	27128886342561800000	24	57	2	480445825822960	4442066774512370	-76892286624231	471158	-56323672773181	53312
7723	102065618679968000000	41	42	0	305922807809994	27768240118947900	2961760702980380	6092664	-700430839669286	443647
5592	457290931600944000000	23	6	2	1852829636748320	13504844103493300	4090778855837160	3606259	-1031221406488940	233400
5264	369993469970995000	43	24	2	20996594978326	5754545411762960	73915039436271	1712060	-14353545529901	154798
2578	2962007628936480000	30	5	4	1019844193724570	10626108477830700	364561085307902	2401025	81389948293778	260100
2319	242599335287083000000	33	2	1	4236827260081970	10099434315271300	1452646466206630	2711314	877023262289393	323205
5219	32219244500647700000	8	16	6	3014003253795120	3491168189234050	39068567725764	1471429	-115613624601161	58864
1691	77295360411991500000	45	1	3	3323637652942940	8182279640436820	913682568645322	2197400	469850272711518	359130
6768	6387151494365020000	17	19	6	398333832685160	1783039235529730	53239343571490	1170283	-35950190488360	59175
1454	92486376684418300	75	5	1	480197845478411	4442207449905870	87622268660243	1742608	13899100875863	394877
2440	35118760000000000000	24	21	4	1564410857619380	1295559303020500	21877676161990	682268	-25883058792658	67539
428	115515634752400000000	27	2	14	4648865645167330	990824332187691	377869085033776	222258	115464868408553	55864
1771	86483107369526100000	79	9	2	551587634612888	1855353296445170	24658921649883	889487	-196559731388796	187479
1176	11241643918146300000	462	2	1	145253987840121	1238456188581160	-24783249846321	638372	-62408131472750	400002
6287	386658483887391000	50	28	14	74223659912367	639730377586608	6967700505556	1322672	-10372357410263	117932
4199	6024243456000000000	38	19	4	227903279069454	302743826026215	21107040706777	520416	-6233805447097	49475
2410	2219039885672090000	126	16	1	250179053471637	373786238581937	31421240766712	652708	-19804097243080	149032
5409	852518926173525000	33	24	12	6798825365271	398572440624372	16250446700546	1449210	-18193692528526	113499
3819	406338498716294000	76	31	9	71943547094068	285374101940301	-3831307006427	963661	-9940528647117	135826
37624	22589032520864200000	30	0	3	91410860538644	1453178022454930	346125578869281	20192848	494780088171169	574649
4596	26714674712761500000	122	12	0	22399650416861	348666303067117	-36646157450022	1710605	-130422842206243	278579
2597	143771100363021000	653	11	1	33538038146542	33857084899837	-4535369113012	263989	-1964350142376	132427

$X_1 * X_8$	$X_1 * X_9$	$X_2 * X_3$	$X_2 * X_4$	$X_2 * X_5$	$X_2 * X_6$	$X_2 * X_7$	$X_2 * X_8$	$X_2 * X_9$	$X_3 * X_4$	$X_3 * X_5$
X1*X8	X1*X9	X2*X3	X2*X4	X2*X5	X2*X6	X2*X7	X2*X8	X2*X9	X3*X4	X3*X5
79811	77285	347384492853605000000000	594184774594376000000000	7931704768405	941048634531765000000000	749936512965	358911655864	347553787786	516113815190887000000000	68895444380644
92095	126809	69751063621270800000000000	-21041085149263300000000000	6191633813934	34183504847232500000000000	1967603808704	698137347072	961287254086	-72063717892811200000000000	21205757654497
80446	55077	55561327609302800000000000	17781378000764500000000000	2180974107938	15545938511750500000000000	1195071376820	198281494118	135752572332	20512405768646700000000000	25159481942861
54894	39719	12467093619730300000000000	-28940762180974000000000000	4999844418097	-84312754152941800000000000	1469430792795	223021716314	161368949173	-14764970519669400000000000	25508158691365
111823	36764	59505960513434400000000000	14333333704426500000000000	109180241879	-86228513691144300000000000	3340297512	3456839637	1136496165	12292102597000400000000000	93631723255869
72246	17954	8825347426352240000000000000	2475197111717530000000000000	18014008970467	1892822868942840000000000000	3577518878039	2376610018987	590621515948	1366943550140240000000000000	99483525000000
52078	39191	9150714938599460000000000000	8210877733759980000000000000	4264326843299	-1979027320553040000000000000	1694060138726	246300259460	185354231851	3290017383261580000000000000	17086735300755
81166	71911	442655674747261000000000000000	-422983896761381000000000000000	2874980401375	465231345003881000000000000000	549536673683	156228882935	138414254121	-249215497433371000000000000000	16938934941161
56817	23097	161877080644348000000000000000	-740234432450297000000000000000	336296435164	-688853663500634000000000000000	29437742949	11685696558	4750396691	-913959038799924000000000000000	41522138549674
44856	106881	66689004249105100000000000000000	-16067066492525800000000000000000	4817368136416	12779094388085600000000000000000	653213715953	170362258738	405934293576	-47082120081111800000000000000000	14116572255375
59187	92105	10958542158172100000000000000000	-20669496664824900000000000000000	2205858457436	52639793679848200000000000000000	185413696464	35727169224	55597194252	-33120093056612100000000000000000	35345919915084
81961	14480	18250700571830800000000000000000	-31592008195695900000000000000000	1935802061765	-23141175922596300000000000000000	219036426273	336744369852	59491770990	-29209080900191900000000000000000	17897880590119
450465	23609	17672954768401400000000000000000	18849974904561700000000000000000	387764522756	-44578563476991900000000000000000	28235693229	28669610681	1502601102	17109892300384100000000000000000	35196912759029
122718	66618	10760038213665500000000000000000	32593443119478000000000000000000	2873301123595	-82162975414878800000000000000000	185962441335	97775792027	53078394003	23756602301392200000000000000000	20942823326512
115960	33723	21698792622493800000000000000000	27871308637735500000000000000000	64557009635	-54123233994157500000000000000000	5837011444	4372540155	1271603127	76387010087431300000000000000000	17693166152749
103415	98425	48456573466430700000000000000000	16624506563319400000000000000000	1094901862371	37114979742156700000000000000000	118609324071	47158540635	44883247238	17321646896579700000000000000000	11408160220670
84635	64592	13496003669142600000000000000000	19411901128211800000000000000000	3623163035323	11719774391604700000000000000000	431903102048	113099246827	86315324435	46272648929077000000000000000000	8636627089692
82348	49913	25363653246538500000000000000000	28383668472087500000000000000000	10690066272934	-83994345904105000000000000000000	427651731405	598268657237	362621129183	32877257295175200000000000000000	12382474791916
43736	95902	95218743971057400000000000000000	10632697780787700000000000000000	2557156742327	54677369618304900000000000000000	417926740573	50896436947	111602553712	26176050357842800000000000000000	6295322696090
61714	33403	35100469064316700000000000000000	10480565400909000000000000000000	2303789654378	-70770655179558200000000000000000	116491147241	121488129316	65757093545	46913562913764500000000000000000	10312323501305
106776	34461	10212296018146600000000000000000	20143691068703500000000000000000	400612239779	31952972509961700000000000000000	90779156434	24547089576	7922320277	18634497296598200000000000000000	3705978052227
62630	28672	10624685761931100000000000000000	17941551103103800000000000000000	5595174703260	-21226304777283100000000000000000	553877414765	513616059345	235135754540	14858208973067100000000000000000	4633616932232
15370	39570	39910272882417300000000000000000	15220516702723200000000000000000	8952539893439	46509096081068200000000000000000	2250198558877	619109518078	1593889574913	32439866945185800000000000000000	1908077160828
63332	28927	22907797083897600000000000000000	30446038204451000000000000000000	1098237964597	-24268965108409000000000000000000	231477737431	78195469978	35716313774	10241012271054200000000000000000	3694099178502
27879	20870	51922569617282700000000000000000	-10390436313797700000000000000000	267638994266	-26164757227277000000000000000000	167701986839	11688354783	8749810109	-88590339902026300000000000000000	2281928184441
88681	62102	17065221756213300000000000000000	18586791939873100000000000000000	352831192147	-27668934529668600000000000000000	31459229974	23656237495	16566028349	16019872153781500000000000000000	3041036133799
34698	16580	10696012341390900000000000000000	74571683542897000000000000000000	1838642997043	-22024184892943300000000000000000	174795113868	122589906125	58577790140	99060078824546200000000000000000	2442430042664
53048	15014	52908964444083300000000000000000	44476364802031200000000000000000	923899395289	-28032446589164400000000000000000	210952202065	75088688627	21252768174	66451019277815200000000000000000	1380374875519
96136	67335	69791652172455900000000000000000	28455191783829200000000000000000	25376256360	-31857894105633300000000000000000	1987410365	1683380082	1179071002	16681492211357700000000000000000	1487650570184
86735	45697	84425844486994200000000000000000	-11334642047308000000000000000000	285092008022	-29408328225087000000000000000000	40183198981	25659801884	13519100341	-44960436699568700000000000000000	1130857165734
-70519	180181	12257159056857200000000000000000	29194745642247200000000000000000	170321144843	41733346810699900000000000000000	4847005085	-594810703	1519781603	46411512251917000000000000000000	2707631707944
87265	13418	12265740926611600000000000000000	-12891761242303500000000000000000	60177433318	-45881485516143600000000000000000	9800124600	3069899782	472045103	-20066932513350700000000000000000	936704047277
17196	6055	42307850969889000000000000000000	-56674028438168500000000000000000	329881357991	-24546543634593000000000000000000	165481475733	21488053353	7566576872	-57213167450722700000000000000000	333019513413

$X_3 * X_6$	$X_3 * X_7$	$X_3 * X_8$	$X_3 * X_9$	$X_4 * X_5$	$X_4 * X_6$	$X_4 * X_7$	$X_4 * X_8$	$X_4 * X_9$	$X_5 * X_6$	$X_5 * X_7$
X3*X6	X3*X7	X3*X8	X3*X9	X4*X5	X4*X6	X4*X7	X4*X8	X4*X9	X5*X6	X5*X7
817402636040147000000000	6514010647972	3117536361493	3018880978914	11784240497789	13981286184039400000000	1114190767923	533239876377	516365338950	1866345942137	149
117075256928218000000000	6738856137382	2391054095972	3292317530250	-6396922560000	-35316887256000000000000	-2032841342251	-721284668905	-993159528986	1039248840000	60
179336268985310000000000	13786214433307	2287353918011	1566027024277	805182809661	5739326479917750000000	441202362481	73202542826	50117806172	703956827709	541
-4301460071147370000000	7496728040760	1137810070802	823270569874	-592139256252	9985289013392740000	-174026946441	-26412804516	-19111172580	-17250717595	301
-73948584393249700000000	2864600836855	2964546026424	974646076412	225532824471	-17812160797557400000	6900028059	7140768271	2347651788	-1356792539946	526
104532362291905000000000	1975707846737	1312498193083	326174536960	2790160226534	29317622154267800000000	554116016015	368109217656	91480395365	2133680206637	40
-79297664606528000000000	6787931187653	986900744843	742696048614	1533181782680	-711532850739814000000	609076705164	88553969888	66641639363	-369535235292	316
274107033280620000000000	3237784145884	920476147488	815515140336	-1618616255737	-2619256177681150000000	-309389584959	-87956985520	-77927335310	1780282945680	210
-8505197874716780000000	3634644657204	1442819669818	586526079246	-189873183659	3889272216059250000	-16620568608	-6597751795	-2682077028	-176693804598	755
374472127060403000000000	1914144478549	499220957784	1189529349623	-3401039011266	-9021979909315870000000	-461165779268	-120274945075	-286587682188	2705048775565	138
843482012856359000000000	2971005525896	572479914985	890870386050	-66667843519	-15909368600250500000	-5603773561	-1079785205	-1680318623	1697855339605	598
-21395679421885500000000	2025149099562	3113443590147	550044157051	-309812759276	37035974426755000000	-35055381408	-53893786175	-9521278073	-226938139579	215
-40463418325962300000000	2562919434179	2602305592081	136389269250	3754102983458	-431582850741467000000	273361006407	277561934309	14547280499	-887812949325	562
-59886681001304400000000	1355436964913	712664997487	386876063538	6343831753190	-1814039218142700000000	410578073615	215874754323	117189388372	-1599180824385	362
-1483357697628370000000	1599752124562	1198383876622	348508791527	227262273621	-19053189239618400000	20548233251	15392804325	4476468466	-44132011787	476
3867137777706050000000	1235831465057	491361103521	467654036691	391391757396	13267396509427600000	42398970526	16857642433	16044299145	87380019922	279
27936728214763300000000	1029538553717	269597589025	205752063045	1242244409948	401826362266516000000	148083100023	38777417900	29594232505	749994764947	276
-97291994667456800000000	495355842390	692984157244	420029855427	138568389948	-10887641834506200000	5543371796	7754968255	4700422313	-410058385798	209
13460719095667800000000	1028870718670	125299122012	274748151998	702973604445	150310487292100000000	114889894057	13991653754	30680031517	361495721919	276
-3167866863295910000000	521442742443	543810451052	294344763573	307913209629	-9458858165487510000	15569634568	16237506648	8788770143	-207920267183	342
295590107008864000000	839778538788	227079869712	73287688577	73100189085	583049667574386000	16564580014	4479136460	1445595148	11595532935	329
-1757846187848970000000	458690908425	425348661207	194726540527	78246337675	-2968416000000000000	7745759789	7182720424	3288281890	-92571740406	242
9912599671079310000000	479590432282	131952356042	339709661277	727680323861	378035222424000000000	182900633291	50322458206	129554528198	222356144405	108
-8163254864623730000000	778612420306	263022979283	120137538152	49097119338	-10849527284127500000	10348294691	3495756334	1596710527	-391360041045	373
-2230844467172230000000	1429851025270	99656577626	74602127209	-45664591810	4464233479389590000	-28613329667	-1994268255	-1492893471	-114990643560	737
-238477298949992000000	271145684458	203892044162	142781851280	33121811546	-259740424196514000	2953215900	2220714771	1555125741	-49306262110	561
-292566479377701000000	232195612802	162846876816	77813993636	170284134315	-2039748480000000000	16188479599	11353545019	5425125106	-50292136107	399
-418825741940091000000	315178385386	112188123236	31753226999	116037153953	-3520735414637660000	26494543965	9430764612	2669241635	-73135593141	550
-186762829233641000000	116509390524	98686004065	69121529334	60653933478	-761462432613279000	4750277360	4023588903	2818197180	-67906995831	424
-116652230752906000000	159392256645	101783178819	53625394838	-15182390248	156612147339296000	-2139930237	-1366496131	-719950933	-39391514420	538
663443950001548000000	77053877648	-9455833104	24160293549	644917950723	15802256687977900000	18353097551	-2252240026	5754625697	921898235791	1071
-714177571365124000000	152545827735	47785147885	7347713823	-98451165767	7506278495310360000	-16033147948	-5022401183	-772272730	-350385463342	748
-2478005446241790000	167055698033	21692468818	7638557581	-44610054871	331944389069818000	-22378159704	-2905842406	-1023232751	-19321419151	1303

$X_5 * X_8$	$X_5 * X_9$	$X_6 * X_7$	$X_6 * X_8$	$X_6 * X_9$	$X_7 * X_8$	$X_7 * X_9$	$X_8 * X_9$	D_1	D_2	D_3
X5*X8	X5*X9	X6*X7	X6*X8	X6*X9	X7*X8	X7*X9	X8*X9	X-AR X	X-AR X	X-AR X
71	69	176461556336	84452628037	81780099039	7	7	3	11892	89717196099	1387937639704
21	29	330256930113	117180448636	161349442447	7	9	3	26954	341019389381	1196477292070
90	61	385735278676	63999664684	43817095226	49	34	6	-4421	-40865675159	451461338168
46	33	-5069904883	-769480873	-556763359	13	10	1	5899	46056557084	448392425599
544	179	-41510173157	-42958452468	-14123338539	17	5	6	-5632	-109432882174	365232391272
27	7	423741391017	281499013613	69956523296	5	1	1	5850	1153875106359	348998133579
46	35	-146802751048	-21343726144	-16062305305	18	14	2	-625	40854566025	256392769132
60	53	340291282583	96742091104	85710683778	11	10	3	12454	-23588167328	161559626947
300	122	-15466910310	-6139792065	-2495910087	26	11	4	-14973	-106644995484	97933890779
36	86	366792595559	95661823293	227940243034	5	12	3	7142	40591799754	92933840802
115	179	142713433637	27499300706	42793313782	10	15	3	10746	-84114436440	69909806633
330	58	-25678100081	-39477249414	-6974345206	37	7	10	-21764	-65836577088	61648898300
571	30	-64647518301	-65641001487	-3440306263	42	2	2	36753	-105853357618	51386865717
190	103	-103500314602	-54418651221	-29541613018	12	7	4	15645	-71843883225	-69082915558
357	104	-3990256973	-2989125344	-869284444	32	9	7	-8981	-109376085687	-105267211160
111	106	9465766254	3763546635	3581963985	12	11	5	14713	-88700542376	-124435236411
72	55	89403944107	23411544612	17867272554	9	7	2	23730	-35021428159	-169769741897
292	177	-16404218102	-22948882972	-13909720585	12	7	10	-12210	37710498252	-177728466972
34	74	59080746320	7195039675	15776837241	5	12	1	20864	-48074392831	-196026099934
357	193	-10513490419	-10964475103	-5934670482	18	10	10	-18353	-82263193372	-223785048736
89	29	2627560004	710503967	229307836	20	7	2	13125	-99759027633	-251935280146
224	103	-9163859750	-8497738683	-3890303196	22	10	9	-18766	3001494050	-255330042097
30	76	55888661950	15376955260	39587775615	7	19	5	-21835	322464633939	-256902933753
126	58	-82487711901	-27865165225	-12727604103	27	12	4	-11442	-84169172738	-261351434589
51	38	-72052876472	-5021881966	-3759341191	32	24	2	-13965	-102462151892	-282596220051
422	295	-4396258249	-3305832002	-2315013395	38	26	20	-15897	-105816195212	-310780285393
280	134	-4781145482	-3353183981	-1602269826	27	13	9	-24546	-81890043149	-311437772500
196	55	-16698911701	-5943997592	-1682362619	45	13	5	-19283	-91447658026	-321016042665
359	251	-5318320616	-4504733975	-3155200219	28	20	17	-12873	-109920837517	-328904542481
344	181	-5552162171	-3545446479	-1867950770	48	26	16	-16984	-105652418364	-330831951847
-131	336	26235412171	-3219535298	8226130583	-4	10	-1	71525	-109387793391	-335172830567
234	36	-57061609467	-17874611764	-2748501108	38	6	2	-7344	-109378181576	-335314309514
169	60	-9692384480	-1258572743	-443180555	85	30	4	-27397	-103792144506	-342596552430

D ₄	D ₅	D ₆	D ₇	D ₈	D ₉	d
X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	X-AR X	
292359229722	-19	34952722760	-4	-1	0	1122076139504.51
-471006308391	-45	63643307737	-3	-1	0	958320779175.91
20863200324	-27	10296731317	9	0	0	364062292219.59
-23271814083	-27	-12643043868	2	-2	-1	361041400183.65
-3037603237	73	-22455355801	-4	1	0	294279029346.10
191042409261	-44	137628252062	-5	-1	-1	283606858854.96
49575028192	-30	-25199388119	3	-1	-1	207224933517.84
-53557926295	-25	41570010322	-1	-1	0	129526525065.81
-6802658744	34	-14006141229	0	0	0	78833964596.11
-111263109175	-27	72605915594	-3	-2	1	73510005094.24
-5548685463	26	8025141385	-1	-2	0	56267038469.47
-11868933671	-15	-17312232015	-3	5	0	49531352017.25
37961022635	29	-22206445288	-1	3	-1	41879970914.71
80071869434	16	-33488054110	-3	0	0	-54676516269.53
-1625955734	14	-12711963148	-1	2	0	-84848343676.69
2950595341	-8	-10382643853	-2	-1	0	-100237799416.63
21040142119	-10	3471908377	-2	-2	-1	-136545318281.13
-2840186732	14	-17779892092	-5	1	1	-143255289115.63
12338402568	-17	-3311914263	-1	-2	0	-157811656273.86
-1015607636	24	-14630973707	-4	1	1	-180346612942.96
-2841111706	-20	-11799576534	1	-1	-1	-203053661284.53
-3174308391	-9	-13977692263	-3	1	0	-205793442712.75
30414891609	-38	-1355872263	-3	-2	2	-206644052201.38
-3591646066	-16	-21403321684	1	0	0	-210650970909.42
-6089780237	-24	-15456548347	14	-2	-1	-227801671374.09
-4340597524	21	-12725510954	-1	2	2	-250491638080.57
-2130308391	6	-12879852263	-2	1	0	-250994045432.08
-2394834361	-9	-13593336478	3	1	-1	-258715841751.79
-3933607493	15	-13027011778	-2	2	2	-265091752780.07
-5003994984	3	-12741139123	1	3	1	-266658201892.00
-1433471867	135	-7350900187	-2	-4	0	-270111863508.43
-6210586290	9	-17272316327	3	0	-1	-270285273684.87
-5633754736	-8	-12482863861	18	0	-1	-276146337371.73

Nakon izračuna i rezultata koje smo dobili iz prethodnih izračuna, dobili smo rang-listu kako stoji u narednoj tabeli. Rang lista u tabeli 10. je proširena u odnosu na tabelu 8 za zemlje EU, kao i BiH.

Tabela 10: Rang lista posmatranih zemlja po I-odstojanju

Rang	Zemlja	I odstojanje
1	Njemačka	1122076139504.51
2	SAD	958320779175.91
3	Španija	364062292219.59
4	Francuska	361041400183.65
5	Malta	294279029346.10
6	Japan	283606858854.96
7	Italija	207224933517.84
8	Kanada	129526525065.81
9	Slovačka	78833964596.11
10	UK	73510005094.24
11	Belgija	56267038469.47
12	Rumunija	49531352017.25
13	Irska	41879970914.71
14	Holandija	-54676516269.53
15	Austrija	-84848343676.69
16	Danska	-100237799416.63
17	Češka	-136545318281.13
18	Švedska	-143255289115.63
19	Mađarska	-157811656273.86
20	Finska	-180346612942.96
21	Poljska	-203053661284.53
22	Rusija	-205793442712.75
23	Portugal	-206644052201.38
24	Grčka	-210650970909.42
25	Litvanija	-227801671374.09
26	Bugarska	-250491638080.57
27	Hrvatska	-250994045432.08
28	Estonija	-258715841751.79
29	Litvanija	-265091752780.07
30	Luksemburg	-266658201892.00
31	Kipar	-270111863508.43
32	Bosna i Hercegovina	-270285273684.87

Izvor: Izračun autora

Koristeći I-odstojanje, dobili smo da je najrazvijenija zemlja na svijetu Njemačka, a odmah iza nje slijede SAD. Bitno je napomenuti da smo u radu primarno pratili Grupu 8, a za posmatrani uzorak dodali smo i ostale zemlje EU, a koje se ne nalaze u ovoj grupi, te Bosnu i Hercegovinu. Očekivano je da bi rezultat, tj. konačni poredak bio drugačiji da smo uključili ostale zemlje svijeta, ili barem one razvijenije kao što su pripadnici „azijskih tigrova“.

Zanimljivo je napomenuti da se Slovačka Republika našla u grupi 10 najrazvijenijih zemalja, dok se iza nje nalaze zemlje kao što je Irska, Danska, Holandija i druge. Ovo nam govori da i pored *velikih* transformacionih faza, zemlje mogu postići izuzetne rezultate u ekonomskom razvoju.

Ako se vratimo na tabelu u kojoj se vidi indeks globalizacije KOF, možemo primjetiti različitosti na vodećim pozicijama u odnosu na sadašnje rezultate koje smo dobili u mjerenju razvijenosti. Prema tome, stepen razvijenosti ne mora nužno da znači isti stepen globalizacije. Ipak, nedvosmisleno je da razvijenost, u današnjem svijetu, potpomaže globalizaciju, odnosno vice versa.

Budućnost koja dolazi vjerovatno će donijeti izmjene kada je u pitanju poredak na tabeli stepena razvijenosti. Mogu se očekivati promjene usljed demografskih kretanja, ali i usljed tehnoloških dostignuća, te generalno zamjene vodećih pozicija kada su u pitanju resursi u vidu ruda i minerala. Naime, izvjesno je da će fosilna goriva zamijeniti električna energija, te da će umjesto nafte potencijalno litijum, kao glavni sastavni dio prenosnih baterija, postati vodeće rudno bogatstvo koje u mnogome može uticati na poziciju koju neka zemlja ima trenutno.

ZAKLJUČCI, DISKUSIJA I PREPORUKE

U prethodnim poglavljima bavili smo se teorijom globalizacije, kao i teorijama ekonomskog rasta i razvoja, ali i mjerenjem ova dva fenomena kada je u pitanju savremeno društvo. Kako bismo se približili dostignućima u istraživanju globalizacije i ekonomskog rasta i razvoja, koristili smo literaturu stranih i domaćih autora. S druge strane, da bismo utvrdili razmjere, odnosno efekte dvije ekonomske postavke, koristili smo kao ulazne podatke one koje smo preuzeli iz publikacija eminentnih svjetskih institucija. Zahvaljujući tome, dobili smo rezultate koji nam objašnjavaju dostignuća koja su postigle posmatrane zemlje. Provodeći cjelokupno istraživanje, nametnulo se nekoliko zaključaka.

Globalizacija je nedvosmisleno proces koji traje i koji u vremenu koje dolazi tek treba da kulminira. U eri koja je trenutno aktuelna, globalizacija svoje postojanje zasniva na djelovanju multinacionalnih korporacija. Riječ je o odrazu nemoći nacija, odnosno nacionalnih vlada da kontrolišu kapital. Kompanijama je data odgovornost, ali i vodstvo u širenju globalizacije. Naravno, kada su u pitanju nosioci globalizacije, ne treba izostaviti i važnu ulogu organizacija koje su međunarodnog karaktera, a čije djelovanje bi trebalo da se zasniva na dogovoru država. Ovdje prevashodno mislimo na Ujedinjene nacije, Međunarodni monetarni fond, Svjetsku banku, Svjetsku trgovinsku organizaciju i druge. Dođe li do toga da korporacije eventualno ovladaju međunarodnim organizacijama, onda nema više dileme kome pripada globalizacija i njeno oblikovanje.

Globalni procesi, odnosno pitanja rasta i razvoja zemlja teško su zamislivi u današnjem vremenu bez vodećih zemalja svijeta. Grupa 8 je elita kada su u pitanju performanse u globalnim procesima, tj. u efektima rasta i razvoja. S druge strane, ako G8 posmatramo kao poveznicu između Istoka i Zapada, činjenica je da bez Rusije i zemalja razvijenog zapada nema efikasnih dostignuća. U svijetu su trenutno prisutna sigurnosna pitanja, kao što je rat u Siriji koji je prouzrokovao ili koji je poslužio kao okidač za seobu naroda, koja će vjerovatno dugoročno uticati na izmjene demografskih struktura. Pored toga, primjetno je da neka pitanja više ne mogu da se sklanjanju pod tepih. Ovdje prevashodno mislimo na energente. Izvjesno je da postoji zamjena za naftu koja je i dalje primarni energent. Ne treba zaboraviti ni pitanje pitke vode. Kriza na ovome polju se sve više produbljuje. Samim tim i pitanje klime je neizostavno. Ako se vratimo u kontekst nosilaca globalizacije, G8 je skup zemlja koje su

potencijalno jedine kadre da se suprotstave upravljanju kapitala, odnosno da umjesto dobrobiti korporacija barem deklarativno na prvo mjesto stave potrebe stanovništva.

Ako prihvatimo da konsenzus ne postoji, kao ni precizna definicija globalizacije, nedvosmisleno je da postoji konsenzus kada je u pitanju uticaj globalizacije na sve aspekte društvenog i ekonomskog života današnjice. Ovakav odnos evidentne empirijske rezultate ostavlja bez zvanične korelacije između globalizacije i njenih efekata, poništavajući bilo kakvu jedinstvenu mjeru globalizacije.

Multidimenzionalni fenomen globalizacije nije nigdje izmjeren i kao takav ne postoji niti u jednoj bazi podataka. Umjesto mjerenja globalizacije, pristupa se prikupljanju velikog broja varijabli koje su izraz globalizacije. Određivanje mjere globalizacije je kompleksan proces. Posmatrajući situaciju iz ugla statistike, evidentno je da dolazi do razmimoilaženja koncepata. Jako je teško izdvojiti varijable koje bi uobzirile sve aspekte globalizacije. Zbog svoga uticaja koji globalizacija neupitno ostvaruje na sfere ekonomskog rasta, siromaštva, nejednakosti, kulturne dominacije i društva uopšte, nedvosmislena je potreba za njenim mjerenjem zbog čega naučnici teže pronalasku sveobuhvatne odrednice njenog fenomena. Skladno potrebi da se ostvari mjera globalizacije konstruisani su različiti indeksi, koji su u izvjesnoj mjeri i definisali ovu problematiku. Iako nemamo opšteprihvaćene mjere globalizacije, indeks KOF se izdvojio u odnosu na ostale jer objedinjuje više parametara nego je to slučaj sa drugim sličnim mjerama.

Konvencionalni pristup mjerenju ekonomskog rasta podrazumijeva procentualni porast realnog bruto društvenog proizvoda. Realni pristup računanja rasta se koristi sa namjerom da se izbjegne iskrivljeni efekat inflacije na cijenu proizvedenih dobara i usluga. Komparacija rasta između zemalja obično se obavlja na principu *per capita*. Sama stopa ekonomskog rasta podrazumijeva geometrijsku godišnju stopu rasta BDP-a između prve i prethodne godine u određenom vremenskom periodu. Ekonomski rast je zapravo faktor ekonomskog razvoja. Ipak, on nije njegova odrednica, odnosno bolje ga je nazvati ulaznom komponentom, dok je sam autput zapravo odraz ekonomskih i društvenih tekovina. U ovom radu autpute smo klasifikovali, odnosno odabrali zbog njihove relacije sa ekonomskim rastom koja je direktno proporcionalna.

Generalno posmatrano, teško je izvršiti jedinstvenu klasifikaciju zemalja prema stepenu razvijenosti. Pojam razvijenosti zemalja je kompleksne prirode i kao takav je posmatran iz više uglova: iz ekonomskog, socijalnog i društvenog opusa. Primjenta je korelacija između uspješne ekonomije i adekvatnog socijalnog uređenja kada su u pitanju razvijene zemlje. Kod zemalja

u razvoju jedno ili drugo zaostaje, a zemlje koje nisu razvijene uglavnom nemaju razvijen niti jedan od pomenutih aspekata.

Model I-odstojanja temelji se na realnijim pretpostavkama nego što je to slučaj sa svim drugim modelima. Koristeći model I-odstojanja, na osnovu zadatih parametara, dobili smo da je najrazvijenija zemlja na svijetu Njemačka, a odmah iza nje slijedi SAD. Bitno je napomenuti da smo u radu primarno pratili Grupu 8, a za posmatrani uzorak dodali smo i ostale zemlje EU koje se ne nalaze u ovoj grupi, te Bosnu i Hercegovinu. Očekivano je da bi rezultat, tj. konačni poredak bio drugačiji da smo uključili ostale zemlje svijeta, ili barem one razvijenije kao što su pripadnici „azijskih tigrova“. Ipak, uzimajući u obzir reputaciju zemalja kada je u pitanju ekonomija i društveno uređenje koje su se pozicionirale na vrhu liste, teško je izdvojiti neku drugu zemlju a koja ne bi htjela da ostvari ekvivalentan uspjeh. Odatle slijedi da je neophodno da zemlje koje imaju težnju prema boljem pozicioniranju na konačnoj rang-listi, treba da razvijaju parametre koji služe kao ulazi prilikom njenog formiranja.

I na kraju, teško je predvidjeti budućnost. Ishodi koji su sada u prošlosti, nerijetko su u koliziji sa svojim prethodnim projekcijama. Takođe, povećanja razmjena, odnosno dostupnost znanja povećava šanse za ostvarenjem zacrtanih ciljeva.

LITERATURA

1. Beck, S.; Klobes, F.; Scherrer, C. (2005). *Surviving globalization? Perspectives from German economic model*. Dordrecht: Springer
2. Blanchard, O. (2017). *Macroeconomics*. 7th ed. London: Pearson.
3. Borgonovo, E. (2017). *Sensitivity Analysis*. Berlin: Springer
4. Bremer, I. (2015). *Superpower: Three choices for Americas role in the World*. New York: Penguin publisher
5. Buffini, B. (2017). *The Emigrant edge: How to make it big in America*. New York: Howard Books
6. Bzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard*. New York: Basic books
7. Carposo, J.A. (2000). *The Evropaan Union: dilemmas of regional integration*. Oxford: Westview Press
8. Castells, M. (2000). *End of Millennium*. Oxford: Willy – Blackwell
9. Christof, P.;Eckersley, R.. *Globalization and enviroment*. New York: Rowman and Littlefild publishers inc
10. Chan Ha, J. (2007). *Bad Samaritain: The myth of free trade and the seacret hysotry of capitalism*. New York: Bloomsbory Press
11. Charles, W.; Hill, L. (2017). *Interational Business: Competing global marketplace*. 11th ed. New York: McGraw Hill.
12. Coleman, W.D.; Underhill, G.R.D. (2002). *Regionalisam and global economic integration: Europe, Asia and the Americans*. New York: Routledge
13. Collier, P. (2008). *The Bottom billion: Why the poorest countries are falling and what can be done about it*. Oxford: Oxford university press
14. Von Zon, H.(2016): *Globalized Finance and Varaities of Capitalism*. Basingstoke: Palgrave
15. De Grauwe, P. (2003). *Economics of Monetary union*. Oxford: Oxford university press
16. Deese, D. (2012). *Globalization: Causes and effects*. Boston: Boston College
17. Dušanić, J.; Špirić, N. (2009). *Monetarne i javne finansije*. Banja Luka: Ekonomski fakultet
18. Firedman, M. (2002). *Capitalism and Freedom*.14th ed. Chicago: Chicago University Press.
19. Friedman, T. L. *It's a Flat World, After All*. New York: Times Magazine; Apr 3, 2005.
20. Forsgren, M. (2008). *Theories of multinational firm*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing
21. Fulgosi, A. (1979). *Faktorska analiza*. Zagreb: Informator
22. Funck, B.; Pizzati, L. (2003). *Evropaan integration, regional policy and growth*. Vašington: World Bank

23. Gillies, G., (2012). *Transnational corporations and international production*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing
24. Hamilton, L.; Webster, P. (2012). *International business environment*. Oxford: Oxford university press
25. Helpman, E. (2004). *The Mystery of economic growth*. London: LSE
26. Hirst, P.; Thompson, G. (2001). *Globalizacija*. Zagreb: Libertia
27. Hutton, W.; Giddens, A. (2005). *Global Capitalism*. New York: The New Press
28. Ivanović, B. (1959). *Teorija korelacije u ekonomskim istraživanjima*. Beograd: Nolit
29. Ivanović, B. (1977). *Teorija klasifikacije*. Beograd: Institut za ekonomiku industrije
30. Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth: Economics for finite planet*. London: Sterling VA
31. Knight, G. (2007). *International business: The New Realities*. 4th ed. New York: Pearson
32. Kovačević, S. (2008). *Kontroverze globalizacije i integracije*. Banja Luka: Atlantik bb
33. Kovačević, S. (2017). *Globalizacija i razvoj svjetske trgovine*. Banja Luka: Ekonomski fakultet
34. Krugman, P. (2008). *The Return of depression economics and the crisis of 2008*. New York: W. W. Norton and Company
35. Krugman, P. (2012). *End this depression now*. New York: W. W. Norton and Company
36. Maddison, A. (2006). *The World Economy: Historical statistics*. Paris: OECD Publication Service
37. Murthy, K. (2014). *Case studies in operation research*. Berlin: Springer
38. Nilsen, L. (2011). *Classifications of Countries Based on Their Level of Development: How it is Done and How it Could be Done* IMF Working Paper
39. Peterson, B. (2007). *Foreign operation methods*. Sidnej: Business school Australia
40. Piketty, T. (2013). *Capital in Twenty First Century*. Paris: Editions de Seuil
41. Popović, G. (2016). *Ekonomika Evropske unije*. Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
42. Robinson, J.; Acemoglu, D. (2013). *Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty*. New York: Crown business
43. Rodrik, D. (2013). *The Globalization paradox: Democracy and the future of world economy*. Boston: Harvard press realise
44. Račić, Ž. (2018). (In)consistency of the selection of the method of multiplicative decision-making. *Acta Economica*,
45. Račić, Ž. (2018); Process of ranking countries by level of development. *Review of Economic, Business and Social Statistics (CREBSS)*,

46. Račić, Ž. (2018). Application of principal components analysis and I-distance method in the process of ranking countries by level of development. *ISCCRO*,
47. Račić, Ž. (2019). Stochastic Multi-Attribute Utility Model, Banja Luka. *Acta Economica*,
48. Schwab, K. (2017). *The Fourth industrial revolution*. New York: Crown business
49. Solberg, J.; Ravindran, A. (1976). *Operations research: Principles and practices*. Berlin: Springer
50. Soldić-Aleksić, J.; Krasavac, B. (2009). *Kvantitativne tehnike u istraživanju tržišta-Primena SPSS računarskog paketa*. Beograd: Ekonomski fakultet
51. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and its discontents*. New York: W. W. Norton and Company
52. Stiglitz, J. (2006). *Making Globalization work*. New York: W. W. Norton and Company
53. Stiglitz, J.; Blanchard, O.; Romer, D. & Spence, M. (2011). *In the Wake of the Crisis: Leading Economists Reassess Economic Policy*. Boston: MIT Press.
54. Stanić, S. (1986). *Kvantitativna analiza regionalnog razvoja*. Banja Luka: Glas
55. Stanić, S.; Račić, Ž. (2019). *Ekonomsko-matematički modeli i metode*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci - Ekonomski fakultet
56. Stanić, S.; Račić, Ž. (2004). *Funkcionalna analiza u ekonomiji*. Banja Luka: Ekonomski fakultet
57. Wild, J. (2013). *International business: The Challenges of Globalization*. 7th ed. New York: Pearson
58. Wooldridge, J. (2000). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Boston: Cengage learning
59. Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System I*. New York: Academic press
60. Wallerstein, I. (1980). *The Modern World System II*. New York: Academic press
61. Wallerstein, I. *Evropaan universalism: The rethoric of power*. New York: New Press
62. Varufakis, J. (2016). *A slabi trpe ono što moraju*. Beograd: Laguna
63. Žarković, V.; Žarković, N. (2019). *Savremene ekonomske krize*. Laktaši: Grafomark

INTERNET IZVORI

64. IMF Data, <http://www.imf.org/en/data>
65. CIA Factbook, <https://www.cia.gov/news-information>
66. World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org/>
67. Investopedia, <http://www.investopedia.com>
68. Tutor2u, <https://www.tutor2u.net/>

69. The Economist, <https://www.economist.com>
70. UNCTAD, <http://unctad.org/en/Pages/statistics.aspx>
71. EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat>
72. Economic growth, <https://ig.ft.com/sites/numbers/economies/uk>
73. OECD data, <https://data.oecd.org/>
74. The Balance, <https://www.thebalance.com>
75. Are you open, <https://fredblog.stlouisfed.org/2017/05/are-you-open>
76. Britanica, <https://www.britannica.com/topic/economic-development>
77. Statistic times, <http://statisticstimes.com/>
78. Culbertson, John; Weinstein, Roy: Antitrust Aspects of Barriers to Entry, preuzeto
22.06.2016. sa
Http://www.micronomics.com/articles/UCLA_Law_Institute_Barriers_to_Entry_Final.pdf
79. Economics help: Barriers to entry,
<http://www.economicshelp.org/microessays/markets/barriers-entry/>
80. Masters, J.: What are economic sanctions? Preuzeto sa
<http://www.cfr.org/sanctions/economicsanctions/> p36259
81. Tariff rate, applied, simple mean, all products (%) - Country Ranking, preuzeto sa
<https://www.indexmundi.com/facts/indicators/TM.TAX.MRCH.SM.AR.ZS/rankings>,
82. Žarković, V.; Gligorić, D.; Žarković, N. Foreign Direct Investment and Economic Growth of
the Central and Southeast Evropaan Countries, preuzeto sa
<http://ae.ef.unibl.org/index.php/AE/article/view/5/2>, 15.10.2019.

LISTA TABELA I GRAFIKA

Tabela 1: Pozitivne i negativne tekovine globalizacije po različitim sferama

Tabela 2: Prosječan procentualni rast BDP-a u izdvojenim zemljama Istočne Aziji

Tabela 3: KOF Indeks globalizacije 2017.

Tabela 4: Prikaz troškova i koristi ekonomskog rasta

Tabela 5: Nominalni bruto domaći proizvod za 2019. godinu

Tabela 6: Bruto domaći proizvod, usklađen sa paritetom kupovne moći (ppm)

Tabela 7: Postupak izračunavanja I-odstojanja

Tabela 8: Rang lista zemalja grupe G8 po I-odstojanju

Tabela 9: Postupak izračunavanja I-odstojanja

Tabela 10: Rang lista posmatranih zemlja po I-odstojanju

Grafik 1: Globalni multidimenzionalni indeks siromaštva izražen u mil. stanovnika

Grafik 2: Prikaz sintetičkih i pojedinačnih indeksa kao mjere globalizacije

Grafik 3: Ekonomski rast u dugom roku

Grafik 4: Pozitivan uticaj smanjenja kamatnih stopa

Grafik 5: Grafički prikaz zavisnosti pokazatelja koji učestvuju u formiranju I-odstojanja

BIOGRAFIJA AUTORA

Nemanja Babić je rođen 22.10.1990. godine u Banjoj Luci. Srednju školu po programu međunarodne mature završio je na *Koledžu ujedinjenog svijeta* u Mostaru 2009. godine. Diplomirao je 2015. godine na *Ekonomskom fakultetu* u Banjoj Luci. Master studij na *Ekonomskom fakultetu* u Banjoj Luci upisao je u decembru iste godine. Od 2015. godine, radio je u NLB Banci a.d. Banja Luka na poslovima kreditnog referenta za rad sa stanovništvom, te na poslovima šefa ekspoziture, a u 2019. godini prelazi u Procredit bank d.d. na poslove referenta za poslovanje sa privredom. Autor je tri naučna rad, dok je bio član organizacionog odbora dvije naučne konferencije. Živi u Štrbama, Čelinac.

**УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ
МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: *Немања Бабић*

Датум, мјесто и држава рођења аутора: *22/10/1990. Босна и Херцеговина*

Назив завршеног факултета и година дипломирања: *Економски факултет Бања Лука,
2015. година*

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: *15.06.2019. године*

Наслов завршног/дипломског рада аутора: *Азијски модел капитализма*

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада:
Дипломирани економиста

У Бањој Луци, дана 20.02.2020. године

Декан _____

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада *Глобални аспекти рангирања земаља чланица Групе 8 по степену развоја*

Наслов рада на енглеском језику *The global aspects of ranking group 8 member countries by development*

- ☐ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☐ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☐ да су резултати коректно наведени и
- ☐ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци , 20.02. 2020. godine

Потпис кандидата

**Изјава којом се овлашћује Економски факултет Универзитета у Бањој Луци да
мастер рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Економски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој мастер, под
насловом

Глобални аспекти рангирања земаља чланица Групе 8 по степену развоја

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер рад са свим прилозима предао сам у електронском формату, погодном за трајно
архивирање.

Мој мастер рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој
Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце.

Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци
дат јена полеђини листа).

У Бањој Луци _____

Потпис кандидата

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада**

Име и презиме аутора: *Немања Бабић*

Наслов рада: *Глобални аспекти рангирања земаља чланица Групе 8 по степену развијености*

Ментор: *Проф. Др Славиша Ковачевић*

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 20.20.2020. године

Потпис кандидата
